

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
İKTİSAT BÖLÜMÜ

**AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE
TARIM SEKTÖRLERİNİN UYUMU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Yrd.Doc.Dr. Zübeyir TURAN**

**Hazırlayan
Ali Ramazan ESEN**

NİĞDE 2006

ÖZET

Avrupa ülkeleri arasında karşımıza çıkan en önemli ekonomik bütünleşme Avrupa Birliğidir. Türkiye'nin de bu topluluğa katılma çabaları 1959 yılında başlamış ve halende devam etmektedir.

Roma antlaşması ile çerçevesi çizilen ve üye ülkelerin ilk "ortak" politikası olan Ortak Tarım Politikasına; üye ülkelerde farklı tarım politikaları uygulanıyor olması nedeniyle ihtiyaç duyulmuştur.

3 Ekim 2005 tarihinde başlayan müzakereler ile sektörlerin tarama çalışmaları devam etmektedir. Müzakereler sürecinde, Avrupa Birliği tam üyeliğine aday olan Türkiye açısından, en fazla sorunlu sektörlerin başında Tarım sektörü gelmektedir.

ABSTRACT

European Union is the most important economic integration among European countries. Turkey's attempt to be a member of this union started in 1959 and is still continuing.

Member countries' first "common" policy of the common agricultural policy outlined by the treaty of Rome was needed due to the implementation of different agricultural policies among the member countries.

Monitoring sectors that started with accession negotiations on 3 October 2005 has been continuing. Agricultural sector is the top sector among the sectors with problems for Turkey a candidate for full membership to the European Union.

ÖZET	I.
ABSTRACT	II.
İÇİNDEKİLER	III.
TABLolar	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU, GENİŞLEMESİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

3

1.1.AVRUPA BİRLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ

3

1.1.1.Avrupa Birliği Nedir

4

1.1.2.Avrupa Topluluğunun Amacı ve Oluşumu

4

1.1.3.Avrupa Topluluğunun Genişlemesi

5

1.1.4. Avrupa Birliğinin Son Genişlemesi

6

1.1.5. Önümüzdeki Dönemde Öngörülen Genişleme Süreci

9

1.2.AVRUPA BİRLİĞİNİN KURUMSAL YAPISI

9

1.3.TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

10

1.3.1.Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelik Süreci

10

1.3.2.Ankara Anlaşması

15

1.3.2.1.Ankara Anlaşmasının Amacı ve İlkeleri

16

1.3.2.2.Ankara Anlaşmasının Kapsamı

16

1.3.2.3.Ankara Anlaşmasının Yürürlüğe Girmesi

18

1.3.2.4.Ankara Anlaşmasının Dönemleri

18

1.3.3.Türkiye –Avrupa Topluluğu Ortaklık Organları

19

1.3.3.1. Ortaklık Konseyi

20

1.3.3.2. Ortaklık Komitesi

22

1.3.3.3. Karma Parlamento Komisyonu (KPK)

22

1.3.3.4. Gümrük İşbirliği Komitesi (GİK)

23

1.3.3.5.Gümrük Birliği Ortak Komitesi

24

1.3.4.Ortaklığın Belgeleri

25

1.3.5. Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinin Kronolojik Özeti	25
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TARIM POLİTİKASI	34
2.1.ORTAK TARIM POLİTİKASI	34
2.1.1.Ortak Tarım Politikasına Neden İhtiyaç Duyuldu	34
2.1.2.Roma Anlaşması ve Ortak Tarım Politikası	37
2.1.3.Ortak Tarım Politikasının İşleyişı	38
2.1.3.1. Karar Mekanizması	38
2.1.3.2. Ortak Piyasa Düzenlemeleri	38
2.1.3.3.Pazar Ve Fiyat Mekanizmaları	39
2.1.3.4.Yapısal Politikaları	40
2.1.3.5.Finansman Mekanizması	41
2.2. TARIMSAL DESTEKLEME SİSTEMİ	44
2.2.1.Ortak Piyasa Düzenine Tabi Tarım Ürünleri veya Tarım Ürünü Grupları	44
2.3. TARIM ORTAK PAZARINDA FİYAT POLİTİKASI	45
2.3.1. İlkeler ve Karar Mekanizması	46
2.3.1.1. İlkeler	46
2.3.1.2. Karar Mekanizması	47
2.3.2.Fiyat Politikasının Amaçları	47
2.3.3.Fiyat Politikasının Araçları	49
2.3.3.1. Topluluk-içi Üretim ve Ticarete Uygulanan Fiyatlar	49
2.3.3.1.1. Hedef Fiyat	49
2.3.3.1.2. Müdahale Fiyatı	50
2.3.3.1.3. Gösterge Fiyatı	51
2.3.3.2. Topluluk Dış Ticaretinde Uygulanan Fiyatlar ve Mekanizmalar	51

2.3.3.2.1. Eşik Fiyat	51
2.3.3.2.2. Prelevman Sistemi	52
2.3.4.Fiyat Politikasının Etkileri	54
2.3.5.Ortak Tarım Politikası Reformu	56
2.3.5.1.Amaçlar	57
2.3.6.Önerilen Reformların Anahatları	63
2.3.7.Reform Öngörülen Başlıca Sektörler	65
2.3.7.1.Tarla Bitkileri	66
2.3.7.2. Sığır Eti	67
2.3.7.3. Sütü Ürünler	68
2.3.8.Gündem 2000 Kapsamı Dışındaki Reformları	68
2.3.8.1.Tütün	69
2.3.8.2.Zeytinyağı	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE EKONOMİSİNDE TARIM KESİMİ	71
3.1. TÜRK TARIM KESİMİNE GENEL BİR BAKIŞ	73
3.2. TARIM KESİMİNİN ÖNEMİ	77
3.2.1.Tarımın Beslenme Yönünden Önemi	77
3.2.2.Tarımın Sanayi ve Hammadde Temini Açısından Önemi	77
3.2.3.Tarımın Sanayi Mallarının Tüketicisi Olması Açısından Önemi	77
3.3.TARIM KESİMİNİN KARŞILAŞTIĞI TEMEL SORUNLAR	81
3.3.1.Tarım Kesiminin Yapısal Sorunları	83
3.3.2.Fiziki Altyapıya İlişkin Sorunlar	84

3.3.3.Tarımsal Üretime İlişkin Sorunlar	87
3.3.4.Tarımsal Fiyat Ve Gelir İstikrarsızlıkları	89
3.3.5. Tarımsal Ürünlerin İhracat ve İthalatına İlişkin Sorunlar	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ORTAK TARIM POLİTİKASI VE TÜRKİYE	95
4.1. TÜRK TARIM POLİTİKASI	96
4.1.1.Türk Tarım Politikasının İşleyişi	96
4.1.2.Türk Tarım Politikasının Hedefleri	99
4.1.3.Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde Türkiye	100
4.1.4.Türkiye –Avrupa Birliği Ortaklığı Çerçevesinde Tarım Ürünleri Ticaretinde Tercihli Rejim	101
4.1.5.Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklığı Çerçevesinde İşlenmiş Tarım Ürünleri	104
4.2.TÜRK TARIMININ AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUM ÇALIŞMALARI	105
4.2.1.Türkiye-Avrupa Birliği Tarım İlişkileri	108
4.2.2.Ulusal Programda Yer alan Taahhütler	109
4.2.2.1. Ulusal Programın Amaçları, İlkeleri ve Politikaları	110
4.2.3. Ulusal Programın Tarıma İlişkin Hükümleri	111
4.2.3.1. Kısa Vadede	111
4.2.3.2. Orta Vadede	111
4.3.AVRUPA BİRLİĞİ TARIM POLİTİKASINA UYUM	112
4.3.1.1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı	113
4.3.2.Türkiye İçin Avrupa Stratejisi ve Tarım	116
4.3.2.1.Kısa Vadedeki Uyum Çalışmaları	121
4.3.2.2. Orta Vadedeki Uyum Çalışmaları	121
4.4. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYELİK SÜRECİNDE TARIMSAL ALANDA YAPMASI GEREKENLER	123

SONUÇ

125

KAYNAKÇA

129

TABLolar	Sayfa No
Tablo 1: AB Bütçesinde FEOGA Harcamaları (Milyon EURO)	43
Tablo 2: Türkiye Tarımında Büyüme Hızı ve Nüfus Artış Hızı Karşılaştırması (%) – 1985 / 2001	71
Tablo 3: Yerleşim Yeri ve Tarımsal Faaliyette Bulunmasına Göre Hane Halkı Sayısı	72
Tablo 4: Türkiye Tarım Sektörü ve AB Tarım Sektörü Karşılaştırması	78
Tablo 5: İstihdamın Sektörel Dağılımı (Bin Kişi)	80
Tablo 6: Türkiye’de Arazi Kullanış Biçimleri (dekar)	87
Tablo 7: Çiftçinin Eline Geçen Fiyatın Endeksi (1994=100)	91
Tablo 8: İhracatın Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)	93
Tablo 9: İthalatın Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)	94
Tablo 10: 1/98 Sayılı OKK Öncesi ve Sonrasında Türkiye ve AB'nin Birbirlerine Sağladığı Tarım Tavizlerinde Gelişmeler (%)	101
Tablo 11: Türkiye'nin AB'ye (25 Ülke) Yaptığı İhracat ve İthalatta Tarımın Payı (Mil. \$)	103
Tablo 12: Türkiye’nin AB ile Yaptığı Dış Ticaretin Sektörel Dağılımı (%)	104
Tablo 13: Türkiye’nin Tarım Üretimi (Bin Ton ve % değişme)	105

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	: Afrika , Karayipler ve Pasifik
AT	: Avrupa Topluluğu
ATYGF	:Avrupa Garanti ve Yönverme Fonu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DTM	:Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın
EURATOM	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FAO	:Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FEDER	:Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
FEOGA	: Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
FSE	:Avrupa Sosyal Fonu
GATT	: Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
GİK	:Gümrük İşbirliği Komitesi
GSMH	:Gayri Safi Milli Safi Hasıla

İKV	:İktisadi Kalkınma Vakfı
KOB	:Katılım Ortaklığı Belgesi
KPK	:Karma Parlamento Komisyonu
OTP	:Ortak Tarım Politikası
TOBB	:Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
YASED	:Yabancı Sermaye Derneği

GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de ekonomik gelişmeler baş döndürücü bir hızla devam etmektedir. Günümüzde artan dünya ticaret hacmi ve gittikçe şiddetlenen rekabet ile birlikte, ülkelerin Pazar genişlikleri ve paylarını yükseltme çabaları hızla devam etmektedir. Bu rekabet ortamında ayakta kalabilmek uluslararası alanda başarılı olmaya bağlıdır. Bu durumdan en az kayıpla çıkmayı hedefleyen sanayileşmiş ve yeni sanayileşen ülkeler ekonomik güvenliklerine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Yaşanan globalleşme sürecinde uluslararası ticarete mal, miktar kısıtlaması gibi engellerin azaldığı ve bölgesel entegrasyonların güçlendiği görülmektedir.

Bu bağlamda Avrupa ülkeleri arasında karşımıza çıkan en önemli ekonomik bütünleşme Avrupa Birliği’dir. Türkiye’nin bu oluşuma katılma çabaları 1959 yılında başlamış ve halende devam etmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca en önemli üretim sektörlerinden biri olan tarımın, sanayi ve hizmet sektörlerinde yaşanan gelişmeler karşısında üretimdeki payı azalmış olmasına rağmen, temel besin maddelerinin temini ve diğer sektörlerle sağladığı hammadde girdisi bakımından tüm ekonomiler açısından önemi sürmektedir.

İnsan yaşamının temel ihtiyacı olan gıda ile doğrudan ilişkisi, tarım sektörünü ülke ekonomileri açısından son derece önemli kılmaktadır. Beslenme alışkanlığının coğrafi koşullar ve kültürel faktörler nedeniyle önemli farklılıklar göstermesi, ülkeleri besin ihtiyaçlarını dışarıya bağımlı olmaksızın kendi kendilerine karşılamak ve sektörde verimliliği artırmak amacıyla devletin desteği ve koruması altında kapsamlı tarım politikaları oluşturmaya yöneltmiştir.

Tarım sektörünün dünya ülkeleri tarafından genellikle siyasi ve sosyal yönü ile ele alınarak korumacı politikalar temelinde belirlenmesi, sektörün uzun yıllar uluslararası ticari düzenlemeler dışında kalmasına neden olmuştur. Nitekim sanayi sektöründe 1950’li yıllardan itibaren uluslararası ticaret kurallarının oluşmasına rağmen tarım sektöründe ancak 1990’lı yıllarda Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile benzer gelişmeler başlamıştır.

Avrupa Birliği üye ÷lkelerin, tarım politikalarını, siyasi ve ekonomik anlamda büt÷nleştirirken, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ise belirlenen ortak fiyatların korunması amacıyla oluşturulmuş çeşitli kurallar çerçevesinde işleyen geniş kapsamlı bir mekanizmadır. Halen Birliğin bütçesinin yarısı; tarım sektörüne aktarılmaktadır. Ortak Tarım Politikası, kuruluşundan bu yana sürekli reformlara konu olmakla birlikte işleyiş mekanizmaları ağısından istikrarlı bir yapı sergilemektedir.

Buna karşılık Türk tarım sektöründe ise destek politikaları, gerek kurumsal yapı gerek mali mekanizmalar ağısından dağınık ve siyasi değişimlerden etkilenen bir yapıya sahiptir. Tarım sektörü, Avrupa Birliği tam üyeliğine aday olan Türkiye ağısından artık daha farklı yaklaşılması ve tam üyelik sürecinde Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası'na yakınladıştırılması gereken bir sektör durumuna gelmiştir. Tarım sektörünün Türk ekonomisi ve istihdamında kapladığı yer düşün÷ldüğünde ise, ilgili uyum çalışmalarının süratle ve ciddi yapısal reformlarla birlikte gerçekteştirilmesi gereği ağıkça ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı sürecinde uyum sağlaması gereken alanlar içerisinde en önemlilerinden birini oluşturan tarım sektöründe Avrupa Birliği'nin ortak tarım politikasını ve Türk tarım politikasının uyum çalışmalarını, ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde ön bilgi olması ağısından, Avrupa Birliğinin Kuruluşu, genişleme süreci ve Türkiye ile olan ilişkileri ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın oluşumu ve işleyişinin ele alınmasının ardından,

Üçüncü bölümde; Türk tarım politikasının yapısı istatistikî veriler yardımıyla incelenmiş ve Türk Tarım sektörünün sorunları belirtilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise Türkiye'nin, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na uyumu ve uyum amacıyla gerçekteştirmesi gerekenlere yönelik bir değerlendirme sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.AVRUPA BİRLİĞİNİN KURULUŞU, GENİŞLEMESİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Bu bölümde ilk kuruluşundan bugüne kadar Avrupa Birliğinin kuruluşu, genişlemesi, kurumsal yapısı ve Türkiye- Avrupa Birliği üyelik süreci işlenmiş ayrıca bölümün sonunda; Avrupa Birliği- Türkiye ilişkilerinin kronolojik özeti sunulmuştur.

1.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ

Avrupa ülküsü, gerçek bir siyasi projeye dönüşüp Avrupa Topluluğu(AT) üyesi ülkelerin hükümet politikalarında uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce, sadece filozoflarla, öneşzili kimselerin düşüncelerinde yaşıyordu(Fontaine,2003,s.26).

İkinci Dünya Savaşından sonra özellikle sanayileşmiş batılı ülkeler, dünya ticaretinde çok yönlü denkleşmeye imkan sağlamak, dış ticareti canlandırmak amacıyla ekonomik bütünleşme sürecine girmişler ve çeşitli organizasyonlar kurmuşlardır. Bu bağlamda ortaya çıkan organizasyonların en önemlisi kuşkusuz Avrupa Birliği'dir (Karluk,2002,s. 103).

Avrupa Birliği (AB) başlangıç tarihinin, genelde, ikinci Dünya Savaşını izleyen yıllar olduğu kabul edilir. Bu yıllar bir daha benzeri acılarla karşılaşmamak için, Avrupa'da bir birlik yaratılması gerektiği bilincinin kıta uluslarında ya da en azından yöneticilerinde uyandığı dönemdir. 2'nci Dünya Savaşı'ndan yıkılmış ve tükenmiş çıkan Avrupa'nın, yeni bir politik ve ekonomik model arayışı içine girdiği görülmektedir(Güran,Aktürk,2001,s.9) .

AB'nin oluşum süreci, Marshall Yardımı adı altında Avrupa'ya akan ABD sermayesinin kendilerini giderek ABD'ye bağımlı kılacağını gören Batı Avrupa ülkelerinin, Avrupa kaynaklarıyla yeni bir sermaye piyasası oluşturmak istemeleri ile başlamıştır. Bu amaçlarına bireysel olarak ulaşmaları mümkün olmadığından, ekonomik potansiyellerin bir araya getirilmesi ve böylece güçlü bir Avrupa Ortak Pazarı oluşturulması planlanmıştır. 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile

temelleri atılan ve 1957’de Roma Antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle kurulup bugünkü haline ulaşan Avrupa Birliği bütünleşmesinin pazar genişlemesine, bunun da sermaye ve teknolojinin hızlı gelişimine yol açacağı düşünülmüştür. AB’nin kuruluşundaki temel “ekonomik” neden budur. Sovyetler Birliği’nin Batı’ya doğru yayılmasının engellenmesi de, AB’nin temel felsefesinin “politik” boyutunu oluşturmaktadır(Kılınç,1990,s,45).

1.1.1. Avrupa Birliği Nedir

Avrupa Topluluğu (AT) aynı amacı paylaşan, aynı değerlere inanan altı Avrupa ülkesinin (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya, Lüksemburg) kurduğu ve beş genişleme sonunda 2004’te yirmi beş Avrupalı ülkeden oluşan Gümrük Birliği’dir.

Avrupa Birliği (AB) ise ; bu topluluğun son aşamada Maastricht Antlaşması ile ekonomik bütünleşmenin devamı olarak, Avrupa Para Birliği kurulması, Federal Yapının Güçlendirilmesi, Ortak Dış Siyaset, Ortak Güvenlik Politikası Uygulaması ve İç İşlerinde ve Adalet İşlerinde İşbirliği sonucu varılacak siyasal birliktir(Kılınç,1990,s.46).

1.1.2. Avrupa Topluluğunun Amacı ve Oluşumu

Topluluğun amacı; Üye Avrupalı ülkelerin önce ekonomik ve sonuçta da siyasal birlik içinde bütünleşmesini sağlamak, böylece ortaya çıkacak büyük pazarın (Ortak Pazarın) yaratacağı canlılıktan yararlanarak, Avrupa’ya eski gücünü kazandırmak, üye ülke halklarının hayat seviyesini yükseltmektir.

Avrupa'da Birleşik Avrupa Devleti fikri orta çağdan beri daha çok güce dayalı bir şekilde ortaya atılmış, fakat girişimler hiçbirinde uzun ömürlü olmamıştır(Manisalı,2001,s.89).

İkinci Dünya Savaşından sonra harap olup, uluslararası ekonomik ve askeri güç olma durumunu kaybeden Avrupa'ya tekrar eski gücünü kazandırmak üzere, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın girişimleri ile altı Batı Avrupa ülkesi bir araya

gelerek, savaşın nedeni olmuş, ellerindeki kömür ve demir madenleri ile çelik sanayinin yönetimini oluşturdukları bir yüksek otoriteye devretme kararı almışlardır(Manisalı,2001,s.89).

Paris anlaşması (18 Nisan 1951) ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (A.K.Ç.T) başarılı çalışması sonucu, üye ülkeler, bu gelişmeyi genel bir ekonomik işbirliğine dönüştürme kararı almışlardır. Böylelikle imzaladıkları Roma Anlaşması (25 Mart 1957) ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (A.E.T) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) kurmuşlardır(Turan,2001,s.15).

1 Temmuz 1967'de bu üç topluluğun yönetimleri birleştirilmiş, daha sonra da tek bir Avrupa Devleti kurma hedefine uygun olarak adı, Avrupa Topluluğu, olarak değiştirilmiştir.

1.1.3.Avrupa Topluluğu'nun Genişlemesi

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulmasıyla sınırlıydı. Savaş ertesindeki o günlerde savaşın galip ve mağluplarını, eşitler olarak işbirliğinde bulunabilecekleri bir kurumsal yapı içinde bir araya getiren Topluluk, temelde barışı güvence altına almanın bir aracı olarak algılanıyordu(Paksoy,Paksoy,2000,s.39).

Altılar 1957'de, Fransız Ulusal Meclisi'nin Avrupa Savunma Topluluğu projesini reddetmesinden üç yıl sonra, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler(Güran,Aktürk,2001,s.9). Mamul mallarda gümrük vergileri planlandığı gibi 1 Temmuz 1968'de kaldırıldı; özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar altmışların sonunda yerli yerine oturmuştur(Karluk,1990,s.145).

Altıların başarısı Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'yı Topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltti. General de Gaulle yönetimindeki Fransa'nın 1961'de ve 1967'de iki kez veto yetkisini kullandığı çetin bir pazarlık dönemini takiben, bu üç ülke 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Üye devlet sayısını altıdan dokuza yükselten ilk

genişleme ile birlikte, Topluluk sosyal, bölgesel ve çevresel konularda üstlendiği sorumluluklarla yeni bir derinlik kazandı(Bulaç,2001,s.65).

Topluluk 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Bu genişlemeler, Onikilerin, ekonomik gelişmeleri arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik yapısal programlar uygulamalarını kaçınılmaz kıldı(Akman,1999,s.32).

Bu dönemde Topluluk Güney Akdeniz ile Afrika, Karayipler ve Pasifik (AKP) ülkeleri ile yeni anlaşmalar imzalayarak uluslararası düzeyde daha önemli bir rol oynamaya başladı; AKP ülkeleri birbirini izleyen dört Lome Sözleşmesi (1975, 1979, 1984 ve 1989) ile Toplulukla bağ kurdu(Bulaç,2001,s.71).

1 Ocak 1995'te Avrupa Birliği'ne üç yeni üye katıldı. Avusturya, Finlandiya ve İsveç kendilerine özgü katkılarıyla Birliği zenginleştirmekte, Orta ve Kuzey Avrupa'da yeni açılımlar sağlamaktadırlar(ABGM,2002,s.88).

1.1.4.Avrupa Birliği'nin Son Genişlemesi

1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği yeni bir genişleme süreci yaşamış ve karşımıza, 25 üyeli bir Birlik olarak çıkmıştır. Malta ve Kıbrıs ile eski Doğu Bloku'ndan sekiz ülkenin AB hayali 1 Mayıs 2004 tarihinde gerçek oldu. AB başkentleri mavi ve altın yıldızlı AB bayraklarıyla süslenirken, yeni Avrupalılar sokak partileri ve şenliklerle yeni bir döneme merhaba dedi. Tarihi genişleme ile birlikte AB nüfusu 450 milyona ulaştı. 'Big Bang' yani 'büyük patlama' diye anılan genişlemeyle; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın yanı sıra Kıbrıs ve Malta da AB üyesi oldu(Karakaş,2004,s.13). 1989 yılında halkın kadife devrimle komünizme son verdiği kitle eylemlerinin yapıldığı Prag'daki Wenceslas Meydanı bu kez binlerce kişinin katıldığı AB partisine ev sahipliği yaptı. AB şimdilik genişleme sarhoşu, ancak genişleme sorunsuz olmayacak. AB'ye daha önce hiç bu kadar yoksul ülkeler katılmamıştı(Güneş,2004,s.8). AB ekonomisine yüzde 5'lik katkı sağlayacak yeni üyelerin nüfusu şu anki AB nüfusunun ancak beşte birini oluşturuyor. Yeni üyelere kişi başına düşen ortalama gelir, 15'lerin ortalamasının yüzde 40'ı kadar. AB'nin henüz kabul edilmiş bir anayasası olmaması da

bir diğ er soru iş areti. mavi zemin üzerinde bir daire oluşturan 12 yıldızın bulunduğu AB bayrağına, 10 ÷lkenin katılımına rağmen yıldız eklenmeyecek. Zaten, 1995 yılında Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın birliğ e katılımından sonra da yıldız sayısı 15'e çıkmamış, 12'de kalmış tı. AB Komisyonu'nun sitesinde, 12 sayısının, geleneksel olarak mükemmeliyetin, bütünlüğ ün ve birliğin sembolü olduğu ve gelecekteki genişlemelere bağı olmaksızın aynı kalacağı belirtilmiştir(Erdoğan,2004,s.7).

Son üye olan 10 ÷lkenin kısa bir değerlendirmesi aşağıda yapılmış tır.

Polonya: Avrupa'nın en büyük baş ağırsı 38 Milyon nüfusuyla yeni Avrupa'nın en kalabalık ÷lkesi. Aynı zamanda Brüksel'in başını ağırtmaya en büyük adaylardan biri. Çünkü daha AB üyesi olmadan oy hakkı konusunda imtiyazlar talep edip AB anayasasını kabulünü engellediler. AB anayasasının din hanesine; Hıristiyan yazılmasını istiyorlar.

Çek Cumhuriyeti: Kafka'nın ÷lkesi Almanca konuşan ÷lkeler ile Slav ÷lkeleri arasındaki köprü vazifesi gören Çek Cumhuriyeti, 1989 yılındaki kadife devrim ve 1993 yılında Slovakya ile yaptığı 'kadife' boşanmanın ardından bu kez 10 milyon nüfusıyla AB'yle nikah kıyıyor.

Slovakya: Onları kimse istemiyordu 1990'larda Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan, AB trenine binmeye çalışırken, aşırı milliyetçi lideri Vladimir Meciar yüzünden yeni Avrupa'nın istenmeyen ÷lkesiydi. 1998 yılında AB'nin bastırması üzerine Meciar'a yol verip hızla reformları başlattılar.

Macaristan: Ekonomisi en güçlü olan yeni AB ÷lkelerinden biri. Sovyetlere başkaldıran ilk ÷lkelerden biri olan Macaristan, komünizm sonrasında kısa sürede enflasyonu ve işsizliğı aşağıya çekti, AB'nin iki misli yıllık büyümeye sahip.

Letonya: 1991'de Sovyetler Birliğı'nden bağımsızlığını kazandı. Ancak üçte biri Rusça konuşan 2.3 milyonluk nüfusuyla Rusya'nın çekim alanından çıkmaya çabalarken epey çaba sarf etmiş bir ÷lke. Bağımsızlıktan sonra da bir süre Rus askeri ÷lkede kaldı.

Slovenya: 1990 yılında özgürlüğüne kavuştu. Orta Avrupa ile Balkanlar arasında geçiş noktası. Nüfusun iyi eğitilmiş. 20 bin km²'lik küçük bir ülke ama, coğrafyası çok renkli; Alpler'den Akdeniz'e kadar uzanıyor.

Litvanya: 3.4 milyon nüfus, yüzde 9 büyüme, Letonya, Estonya ile birlikte AB'ye katılan üç Baltık ülkesinden biri olan Litvanya, 2003 yılında 3.4 milyonluk nüfusuyla yüzde 8.9'luk bir ekonomik büyüme sağlayarak rekor kırdı. Düz ve ormanlık bir ülke olan Litvanya'da nüfusun beşte biri tarımla uğraşılıyor.

Malta: Kıbrıs'tan bile küçük bir ada Malta, 360 bin nüfusuyla AB'nin en küçük ülkesi unvanını kazanırken, Lüksemburg'u da tahtından indirdi. Km² başına en çok nüfus düşen, dolayısıyla en yoğun nüfusa sahip ülkelerden biri. Km²'ye 1488 kişi düşüyor. Müzakere sürecinde Malta, küçük olmasına rağmen dışli bir ülke olduğunu gösterdi. 77 deregasyonla en çok ayrıcalık tanınan ülke.

Estonya: Enflasyonu bir türlü düşüremedi Sovyetler'in Batı'ya açılan penceresiydi. 1.4 milyon nüfusuyla kısa sürede kendini toparlamayı başardı. Ancak sadece yüzde 4.5'lük enflasyonu hala kriterleri karşılamıyor. Yeni dönemde her sınıfa bilgisayar projesiyle kısa sürede bilgisayarın en yaygınlaşmış ülkelerinden biri oldu. Bankalar evdeki PC'ler yüzünden şubelerini kapatmak zorunda kaldı. Devlet yönetiminde de e-hükümet projesi hayata geçirilmeye çalışılıyor.

Güney Kıbrıs: AB'ye hayır diyerek giren ülke AB'nin en doğudaki üyesi. 24 Nisan 2004'teki referandumda Annan planına hayır diyen Rumlar, tek taraflı AB'ye girdi.

Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un, temelini 1957 yılında Kömür ve Çelik Topluluğu ile attıkları Avrupa Birliği'nin, kuruluşundan bu yana beşinci ve en büyük genişlemesi gerçekleşti(Erdoğan,2004,s.7). Böylece, AB'nin sınırları Rusya'dan Doğu Akdeniz'e kadar uzandı(www.ntvcmbce.com).

1.1.5. Önümüzdeki Dönemde Öngörülen Genişleme Süreci

- Bulgaristan ve Romanya'nın 2007'de üye olması bekleniyor.
- Türkiye ile 3 Ekim 2005'te üyelik müzakereleri başlamıştır.
- Hırvatistan İnsan Hakları İhlalleri yüzünden Müzakereler askıya alındı.
- Makedonya üyeliğe 22 Mart 2004'te resmen başvurdu.

1.2.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUMSAL YAPISI

Üç Avrupa Topluluğu'nun (A.K.Ç.T, A.E.T , EURATOM) yürütme organlarının 1 Temmuz 1967'de birleştirilmesi ve Avrupa Topluluğu Sayıştay'ının kurulması üzerine Topluluğun örgütlenmesi, ayrı bir tüzel kişiliği olan Avrupa Yatırım Bankası dışında sekiz esas kuruluştan oluşmaktadır(Parasız, Yıldırım,1994,s.39):

- Yasama ve Yürütme
- Avrupa Konseyi
- Avrupa Topluluğu Konseyi
- Avrupa Topluluğu Komisyonu
- Demokratik Kontrol ve Artan Yasama Yetkisi
- Avrupa Parlamentosu
- Avrupa Topluluğu Hukukuna Uygunluk
- Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
- Harcamaların Kontrolü
- Avrupa Topluluğu Sayıştay

-Danışma

-A.K.Ç.T Danışma Komitesi

-Ekonomik ve Sosyal Komite

Avrupa Topluluğu'nun kurumsal örgütlenmesi, parlamenter demokrasi ile yönetilen ülkelerin yapısına benzemektedir(DTM,1999,s.21).

1.3.TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Dünyada ve Türkiye'de ekonomik gelişmeler baş döndürücü bir hızla devam etmektedir. Günümüzde artan dünya ticaret hacmi ve gittikçe şiddetlenen rekabet ile birlikte, ülkelerin pazar genişlikleri ve paylarını yükseltme çabaları hızla artmaktadır. Bu rekabet ortamında ayakta kalabilmek uluslararası alanda başarılı olmaya bağlıdır. Bu durumdan en az kayıpla çıkmayı hedefleyen sanayileşmiş ve yeni sanayileşen ülkeler ekonomik güvenliklerine daha fazla önem vermeye başlamışlardır(Güran,Aktürk,2001,s.13). Yaşanan globalleşme sürecinde uluslararası ticarete mal, miktar kısıtlaması gibi engellerin azaldığı ve bölgesel entegrasyonların güçlendiği görülmektedir. Ülkelerin konumları gerek küresel bazdaki organizasyonlarda (Dünya Ticaret Örgütü) yer almak ve gerekse bölgesel oluşumlara (Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği) katılmakla sürekli değişmektedir. Bu bağlamda Avrupa ülkeleri arasında karşımıza çıkan en önemli ekonomik bütünleşme AB'dir (Uyar,2001,s,163).

1.3.1.Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelik Süreci

Aşağıda ; AB üyelik sürecindeki Türkiye'nin pozisyonu incelenecektir.

Türkiye'nin ivedilikle AET'ye bağlanma isteğinin iki önemli nedeni bulunduğu, zamanın Türk yetkililerince aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

"Türkiye, uzun dönemde, Batı Avrupa'da kurulabilecek siyasi bir birliğin dışında kalmak istememektedir. Öte yandan, Türkiye, gümrük birliği içinde Yunanistan'a verilecek ticari tavizlerden de yoksun kalmamak amacındadır"(Birand,2002,s.28).

Türkiye 1 Ocak 1958 tarihinde kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Temmuz 1959 tarihinde müzakerelere başlamış ve 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin zaman içinde göstereceği ekonomik gelişmeye bağlı olarak gerçekleştirilecek tam üyeliği amaçlayan bir ortaklık ilişkisi kurmuştur(Morgil,2003,s.41). 1 Aralık 1964'de yürürlüğe giren bu anlaşma uyarınca 5 yıl süren ilk hazırlık döneminden sonra, iki taraf arasında sanayi ürünlerinde aşamalı olarak bir gümrük birliği kurulması konusunda Katma Protokol 23 Kasım 1970 tarihinde Brüksel'de imzalanarak 1 Ocak 1973'de resmen yürürlüğe girmiştir.

Katma Protokol Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında gümrük birliğinin hangi sürede ve ne şekilde gerçekleştirileceğini detaylı bir biçimde belirtmiştir. Buna göre Avrupa Topluluğu tek taraflı olarak Türkiye'den ithal ettiği sanayi mallarında ve işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergilerini sıfırlamış ve bazı ürünler hariç kotaları kaldırmıştır(Aydoğan,2002,s.19). Böylece Avrupa Topluluğu 1 Ocak 1973 tarihinden itibaren Türkiye'ye önemli bir imkan sağlamıştır. Buna karşılık Türkiye'nin ise kademeli olarak 22 yıl içinde Avrupa Topluluğu'ndan ithal edeceği sanayi mallarında ve işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergilerini sıfırlaması ve kotaları kaldırması öngörülmüştür.

Katma Protokol çerçevesinde Avrupa Topluluğu Türkiye'ye 1980 yılına kadar mali yardımda bulunmuştur. Ancak, 1981 yılında Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na tam üye olmasından sonra Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılmasından doğan ve Avrupa Birliği'nin imzaladığı karşılıklı anlaşmadan doğan yükümlülüklerden olan mali yardımlar, Yunanistan veto ettiği için Türkiye'ye ödenmemiştir.

Türkiye 1974 yılında ortaya çıkan petrol krizi nedeniyle karşılaştığı ekonomik güçlükler ve yaşanan siyasi istikrarsızlıklara bağlı olarak Katma Protokolün öngördüğü ekonomik yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirememiş ve 1979 yılında Avrupa

Topluluğu ile ekonomik ilişkilerini bir süre askıya almıştır (Aydoğan,2002,s.28). Türkiye Avrupa Topluluğu ile ekonomik ilişkilerini 1983 yılından itibaren yeniden geliştirmeye başlamış ve gümrük vergilerini Katma Protokolün öngördüğü biçimde kademeli olarak indirmiştir.

Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkileri etkileyen önemli bir gelişme Avrupa Topluluğunda 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi Anlaşması olmuştur. Bu anlaşmaya dayanılarak çıkartılan 282 adet yönetmelik ve direktifin yürürlüğe girmesi ile Avrupa Topluluğunda 1992 yılından itibaren Tek Pazar kurulmuştur. Avrupa Topluluğunda yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi Anlaşması Katma Protokol'de öngörülen Türkiye-Avrupa Topluluğu ekonomik ilişkilerinin kapsamını önemli ölçüde genişletmiştir(Morgil,2003,s.48).

Aralık 1999'daki Helsinki Zirve toplantısında aday üyelik statüsü tanınan Türkiye, Kopenhag kriterleri bağlamında çoğulcu demokrasi, temel haklar ve hürriyetlerin uygulanması ve işleyen bir piyasa ekonomisinin şartlarının oluşmasına yönelik gerekli reformları büyük ölçüde yerine getirmiş ve uygulamaya koymuştur. Kıbrıs meselesinin çözüme kavuşturulması konusunda da KKTC hükümeti ile beraber gerekli diplomatik adımlar atılmıştır(Birand,2002,s.91).

Türkiye – AB ilişkileri 45 yıllık mazisinin en kritik dönemecine doğru yaklaşmaktadır. 3 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye'nin o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortak üyelik için başvurmasıyla başlayan Türkiye – AB ilişkilerinde nihai ve tarihi karar günü hızla gelmiştir. Avrupa artık 25 ülkeden oluşan, 450 milyon nüfuslu bir "büyük ülke" olmuştur. Avrupa Birliği'nin 25 üyeli olmasıyla Türkiye'nin bu birliğin içinde yer alması artık daha da kaçınılmaz duruma gelmiştir(Gönensin,2004,s.7). AB, Aralık 2004'de yapılan Zirve toplantısında Türkiye konusunda şu kararlar alınmıştır;

- Avrupa Konseyi, önceki sonuç bildirgelerinde belirtildiği gibi, Türkiye 'nin diğer aday ülkelerle aynı kriterler temelinde değerlendirilecek bir aday ülke olduğunu ve Aralık 2004 zirvesinde, Komisyon'un raporu ve tavsiyesi temelinde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi durumunda, müzakerelere gecikmesizin başlayacağını hatırlatmıştır.

- Avrupa Konseyi, Türkiye'nin başlatmış olduğu reform sürecindeki kararlı ilerlemeyi memnuniyetle karşılamış ve reform sürecinin devam edeceği yolundaki inancını ifade etmiştir. Avrupa Konseyi, ayrıca, Komisyon tarafından ortaya konulan altı maddelik yasa paketinin hayata geçirilmesini beklemektedir. Politik reform sürecinin geri dönülmezliğini teyit etmek amacıyla ve işkence ile kötü muameleye "sıfır tolerans" ilkesi çerçevesinde, Türkiye'nin kişilerin temel özgürlükleri ve insan haklarına uyumundan emin olmak için reform süreci Komisyon tarafından gözlem altında tutulacaktır. Bu bağlamda, işkence ve kötü muameleye karşı sıfır tolerans dahil olmak üzere Komisyon 2004 ilerleme Raporu ve tavsiye kararında belirtilen bütün hususlarda düzenli olarak rapor hazırlamaya davet edilmiştir. AB, reform sürecine ilişkin öncelikleri ortaya koyan bir Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde siyasi reformlarda kaydedilen ilerlemeyi yakından izlemeye devam edecektir.

- Avrupa Konseyi, Türkiye'nin, yeni üyelerin katılımını göz önüne alarak, Ankara Anlaşması'nın adaptasyonuna yönelik protokolü imzalama kararını memnuniyetle karşılamıştır. Bu kapsamda, Türkiye'nin "Türk Hükümeti Ankara Anlaşması'nın adaptasyonuna ilişkin Protokolü müzakerelerin fiilen başlaması öncesinde ve AB'nin mevcut üyeleri dikkate alındığında, gerekli olan mutabakatın sağlanması ve adaptasyonların tamamlanmasını takiben imzalamaya hazır olduğunu teyit etmektedir" şeklindeki deklarasyonu memnuniyet vericidir.

- Avrupa Konseyi, Türkiye'nin komşularıyla iyi geçinme ve AB'ye üye ülkelerle mevcut sınır sorunlarının barışçıl yoldan Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesinde çözüme kavuşturma çabalarını memnuniyetle karşılamıştır. Avrupa Konseyi, başta Helsinki Zirvesi sonuçları olmak üzere, önceki zirvelerin sonuçları çerçevesinde, mevcut anlaşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirmiş ve bu yöndeki araştırmacı mahiyetteki temasları memnuniyetle karşılamıştır. Konsey, Birliğe katılım sürecini etkileyecek ikili anlaşmazlıklarda sorunların, eğer gerekli görülürse, Uluslararası Adalet Divanına taşınması gerektiğini belirtmektedir. Avrupa Konseyi, bu alanda kaydedilen gelişmelerden bilgilendirilecek ve gerekli görülmesi halinde bunları değerlendirecektir.

-Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından 15 Aralık 2004 tarihinde alınan karar not almıştır.

-Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından belirlenen 6 adet mevzuatın adapte edilmiş olmasını memnuniyetle karşılamıştır.Bu kapsamda, Avrupa Konseyi, Komisyon'u, Türkiye ile gerçekleştirilecek müzakereler için aşağıda belirtilen hususlar temelinde bir çerçeve önerisi hazırlamaya davet etmiştir. Avrupa Konseyi, müzakerelere 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması hedefiyle söz konusu çerçevenin kabul edilmesini Bakanlar Konseyi'nden talep etmiştir.

Müzakereler için çerçeve;

- Avrupa Konseyi, aday ülkelerin üyelik müzakerelerinin bir taslak çerçevesinde yürütülmesi konusunda uzlaşmaya varmıştır. Komisyonun teklifiyle Konsey tarafından ortaya konulacak taslaklar, beşinci genişlemeden edinilen birikim ve gelişen müktesebat dikkate alınarak her aday ülkenin kendine has özellikleri ve durumuna göre aşağıdaki maddeleri kapsayacaktır:

- Önceki müzakerelerde olduğu gibi, müzakerelerin içeriği, kararlan oybirliği gerektiren ve tüm üye ülkeler ile aday ülkeyi içeren Hükümetler arası Konferans'ta ele alınacak ve her biri ayrı bir AB politikasını kapsayacak olan birkaç bölüme ayrılacaktır. Bakanlar Konseyi; Komisyon 'un tavsiyesine dayanarak, her müzakere bölümünün açılmasına ve kapanması için ayrı ayrı kriterleri belirleyecektir. ilgili müzakere bölümüne göre söz konusu kriterler mevzuat uyumu ve tatmin edici bir uygulama düzeyi ile AB ile mevcut anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükleri içerecektir.

- Uzun geçiş dönemleri, derogasyonlar, spesifik düzenlemeler ya da korunma önlemleri için temel teşkil edebilecek kalıcı hükümler içeren kalıcı korunma önlemleri hükümleri gündeme gelebilecektir. Komisyon, uygun olduğunu düşündüğü durumlarda, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ya da tarım gibi alanlarda bu önlemlerin uygulanmasını, her bir çerçeve için getireceği öneriler kapsamına alabilecektir. Bunun yanı sıra, kişilerin serbest dolaşımının sağlanmasına ilişkin karar alma süreci, her üye ülkeye azami ölçüde rol verecek şekilde düzenlenmelidir; Geçiş dönemi düzenlemeleri ya da korunma önlemleri, bunların rekabet ve İç Pazar'ın işleyişi üzerindeki etkilen dikkate alınarak gözden geçirilmelidir.

- Aday ülkenin üyeliğe kabulünün mali boyutu ilgili Mali çerçeve kapsamında ele alınacaktır. Bu doğrultuda, müzakerelere henüz başlamamış ve üyeliği Birliğe büyük mali yük getirecek aday ülkelerin üyeliğe kabulü ancak 2014 yılı sonrası Mali Çerçevenin hayata geçirilmesinden sonra mümkün olabilecektir.

- Müzakerelerin ortak hedefi katılımdır. Müzakereler sonucu önceden garanti edilemeyen ucu açık süreçlerdir. Bütün Kopenhag Kriterleri göz önüne alındığında, eğer aday ülke üyelik yükümlülüklerini tam olarak yerine getirme yeteneğine kavuşamazsa, söz konusu aday ülkenin mümkün olan en güçlü bağ ile AB yapılarına bağlanması sağlanmalıdır.

- Bir aday ülkenin özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ve temel hakların korunması ve hukukun üstünlüğü gibi Birliğin temelini oluşturan ilkelere karşı ciddi ve sürekli bir ihlali olması durumunda Komisyon kendi inisiyatifiyle veya üye ülkelerin arzusu üzerine, müzakereleri durdurma ve müzakerelerin yeniden başlatılması için şartlar koyma tavsiyesinde bulunacaktır. AB Konseyi, aday ülkenin savunmasını duyduktan sonra nitelikli çoğunlukla müzakereleri durdurma ve yeniden başlatma şartlarına karar verecektir. Üye ülkeler, AB Konseyinin kararları dahilinde, oy çoğunluğu genel ilkesinden ayrılmadan, Hükümetler arası Konferansta hareket edeceklerdir. Avrupa Parlamentosu ise konu dahilinde bilgilendirilecektir.

- Katılım müzakerelerine paralel olarak, Birlik aday ülkelerle yoğun bir politik ve kültürel diyalog içerisine girecektir. Bu yoğun diyalog aynı zamanda, insanları bir araya getirerek karşılıklı anlayışı artırmak amacıyla, sivil toplumu da içerecektir(www.dtm.gov.tr).

1.3.2. Ankara Anlaşması

12 Eylül 1963

Altı Batı Avrupa ülkesinin aralarında imzaladıkları Roma Antlaşması'nın 1958 yılında yürürlüğe girmesinin ardından, 15 Temmuz 1959 tarihinde Yunanistan, 31 Temmuz 1959 tarihinde de Türkiye Topluluğa katılmak için müracaat etmiştir(Dura,Atik,2003,s.102).

Türkiye ile AET arasındaki görüşmeler dört yıl sürmüş ve taraflar arasında bir "ortaklık" kurmuş olan Ankara Anlaşması, 12 Eylül 1963'de imzalanarak, 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir(İKV,2000,s.8)

1.3.2.1.Ankara Anlaşması'nın Amacı ve İlkeleri

İmzalandığı yer dolayısıyla Ankara Anlaşması olarak bilinen Ortaklık Anlaşması'nın amacı 2. maddesinde ortaya konulmuştur: "Anlaşma'nın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir." (Ankara Anlaşması, Madde 2/1).

Anlaşmanın ilkeleri ise giriş bölümünde sıralanmaktadır.

Hızlandırılmış bir ekonomik kalkınma ve uyumlu bir biçimde ticaretin artırılması ile Türk ekonomisi ve Topluluk üyesi devletler ekonomileri arasındaki açığı kapatmak, Türk halkı ile AT üyesi ülke vatandaşları arasında sıkı bağlar kurmak, Türk halkının yaşam seviyesinin yükseltilmesi çabasına destek vermek suretiyle Türkiye'nin ileride Topluluğa "tam üye" olmasını kolaylaştırmak,

Roma Antlaşması'nın esinlendiği ülküyü birlikte izleyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekiştirmek, Anlaşma'da, Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmak üzere, Topluluğun, belli bir sürede Türkiye'ye ekonomik yardımda bulunmasının gerekliliği de ayrıca vurgulanmaktadır(İKV,2000,s.11).

1.3.2.2.Ankara Anlaşması'nın Kapsamı

Yukarıda belirtilen amaç ve ilkeleri gerçekleştirmeyi hedef alan Ankara Anlaşması; Esas Anlaşma (33 Madde), Geçici Protokol (11 Madde), Mali Protokol (9

Madde), Son Senet ve işgücü konusunda taraflar arasında teati edilen mektuplardan oluşmaktadır. Ankara Anlaşması'na ayrıca, bir adet Niyet Bildirisi; iki adet Yorum Bildirisi ve F. Alman Hükümeti'ne ait iki Bildiri eklenmiştir(İlkin,Tekeli,1993,s.29).

Bu belgeler içinde ağırlık "Esas Anlaşma" da olup, bu Anlaşma ile; ortaklık ilişkisinin amacı, gümrük birliğinin esasları, tarım, malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet, mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, ortaklık ilişkisinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konular hükme bağlanmıştır(İKV,2000,s.24)

Ankara Anlaşması, Madde 2(2) de ise, gösterilen amaçlara erişilebilmesini teminen taraflar arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde kurulmasını öngörülmektedir. Bu çerçevede, gümrük birliğine ulaşılması üç aşamalı bir takvime bağlanmıştır.

Anlaşmaya ek iki Protokol, ortaklık ilişkisinin hazırlık döneminde AT'nin tek taraflı olarak Türkiye'ye tanıdığı ticari ve mali ayrıcalıkları tanımlamaktadır.

Geçici Protokol (Protokol No 1) Türkiye için önem taşıyan dört ana ihraç malı (tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık) ile ilgili olarak AT'nin tanıdığı ayrıcalıklara ilişkin ayrıntılar ile hazırlık döneminden geçiş dönemine geçişi sağlayacak koşul ve süreleri belirlemektedir(İKV,2000s.26).

2 no'lu Protokolü oluşturan Mali Protokol ise, Anlaşma'nın 3. maddesinde belirtilen ve hazırlık dönemi içinde Türk ekonomisinin kuvvetlendirilmesi suretiyle geçiş ve son dönem şartlarını yerine getirmesini teminen AET Konseyi tarafından 9 Mayıs 1963 tarihinde Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılan 175 milyon ECU'lük kredi ile ilgilidir ve kredinin uygulama esaslarını içerir.

Hukuki açıdan bakıldığında Roma Antlaşması'nın 238 inci maddesine dayanan Ankara Anlaşması, ortaklık ilişkisinin temel ilkelerini belirlemektedir. Ayrıntılar ise, daha sonra imzalanacak olan Protokollerle tespit edilecektir ki, Anlaşma'nın 30 ncu

maddesine göre, bu Protokoller de Ankara Anlaşması'nın "ayrılmaz parçaları" olarak kabul edilmiştir(www.dtm.gov.tr/ab/ankand.htm).

1.3.2.3.Ankara Anlaşması'nın Yürürlüğe Girmesi

Ankara Anlaşması, 12 Şubat 1964 tarihinde GATT'ın onayına sunulmuş; Topluluk üyesi ülkeler ile Türkiye'nin Parlamentolarında da onaylandıktan sonra, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin Topluluğa tam üye sıfatıyla katılabilmesi yolunu açık tutmakta ve yürürlük süresine ilişkin bir hüküm de taşımamaktadır. Bir diğer deyişle, Anlaşma'nın fesih hükmü yoktur. Bu nedenle, Anlaşma, amaçları gerçekleşene kadar yürürlükte kalacaktır(www.dtm.gov.tr/ab/ankand.htm).

1.3.2.4.Ankara Anlaşması'nın Dönemleri

Ankara Anlaşması, Türkiye ile Topluluk arasında hazırlık, geçiş ve son dönem olarak adlandırılan üç kademedede tamamlanacak bir ortaklık ilişkisi kurmaktadır.

Hazırlık döneminde Türkiye-AET ilişkilerinin geliştirilmesi bakımından, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemekte olup, geçiş dönemi ve son dönem boyunca üstleneceği yükümlülükleri yerine getirebilmesi için Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirmesi öngörülmüştür. Bu dönem içinde kullanılmak üzere, Türkiye'ye 175 milyon ECU tutarında kredi de sağlanmıştır (I. Mali Protokol). Bu dönemin en az 5, en çok 10 yıl sürmesi öngörülmüştür.

Hazırlık döneminin uzatılmış süresi içinde, Türkiye'nin isteği üzerine bir sonraki dönemin (geçiş dönemi) koşullarını, süre ve sıralarını belirlemek üzere Topluluk ile yeniden müzakerelere başlanmış ve 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol imzalanmıştır. Üye ülkelerin Parlamentoları tarafından onaylanması gereken Katma Protokol'ün ticari hükümleri, onay işlemlerinin zaman alabileceği düşüncesiyle, ayrıca akdedilen Geçici Anlaşma ile 1.9.1971 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Anlaşmayla hazırlık dönemi sona ermiş ve geçiş dönemi fiilen başlamıştır.

Ancak, geçiş döneminin hukuken başlaması, Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973 günü yürürlüğe girmesiyle olmuştur. Bir diğer ifadeyle, gümrük indirimlerinin gerçekleştirilme amacına yönelik Topluluk yükümlülükleri 1971'de, Türkiye'nin bu alandaki yükümlülükleri ise, 1973'te başlamıştır(www.dtm.gov.tr/ab/ankand.htm).

Geçiş döneminin amacı, karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esasını temelinde gümrük birliğinin, gelişen bir şekilde yerleşmesini sağlamak ve Türkiye'nin ekonomi politikalarını Topluluğun ekonomi politikalarına yaklaştırmaktır (Madde 4/1). Bu dönemin en fazla 12 yıllık bir süreyi kapsamamasını ngrlmştr.

İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın AET'ye 1973 yılında "tam ye" olarak katılmaları zerine, Katma Protokol rejimi bir Tamamlayıcı Protokol'la (30 Haziran 1973) bu üç ülkeye de genişletilmiş (uyum sağlanmış) ve Tamamlayıcı Protokol'n ticari hükümleri bir diğer geçici anlaşmayla, 1 Ocak 1974 tarihinde yürürlüğe konulmuştur(İKV,2000,s.35).

Ankara Anlaşması'nın Katma Protokol ile düzenlenen Geçiş Dönemi'nin tamamlanmasını izleyen dönemde ise, "Son Dönem" başlamaktadır. Bu dönem Türkiye ile AET arasındaki Gümrük Birliğine dayanır. Bu dönemde, tarafların ekonomi politikaları arasındaki eşgüdümün güçlendirilmesi sağlanacaktır. Ankara Anlaşması, son dönem için bir süre saptamamış, bunu Madde 28 ile taraflara bırakmıştır:

"Antlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından stlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılma olanağını inceleyeceklerdir".

1.3.3.Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Organları

Topluluk ile aramızdaki ortaklık ilişkisinde sürekliliği sağlamak ve sorunların zmne uygun zeminlerin yaratılabilmesi için:

-Danışma organı olarak Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu,

-Karar alma organı olarak Ortaklık Konseyi,

-Teknik düzeyde ortaklık komitesi ve Gümrük işbirliği komitesi;

oluşturulmuştur.

1/95 sayılı Türkiye-AB ortaklık konseyi karar metninin 50-51 'nci maddeleri uyarınca bilgi ve görüş alışverişi sağlamak, ortaklık konseyi'ne tavsiyelerde bulunmak ve gümrük birliği'nin düzgün işleyişini teminen görüş bildirmekle görevli bir Türkiye-AB gümrük birliği ortak komitesi tesis edilmesi kararlaştırılmıştır(Özen,2002,s.211).

Ankara Anlaşması'nın 6 ncı maddesi, ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini sağlamak için Akit Tarafların bir "Ortaklık Konseyi" teşkil etmelerini; 24 üncü maddesi de, Ortaklık Konseyi'nin "görevlerinde kendisine yardımcı olabilecek her komiteyi" kurabileceğini öngörmektedir. Bu çerçevede kurulmuş Türkiye-AET ortaklık organları aşağıda sıralanmaktadır(Özen,2002,s.195).

1.3.3.1. Ortaklık Konseyi

Ortaklık Anlaşması'nın 6 ncı maddesi, akit tarafların, ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini sağlamak için Anlaşma ile verilen görevlerin sınırları içinde eylemde bulunacak Ortaklık Konseyi çerçevesinde toplanmalarını hükme bağlamaktadır.

Ortaklık Konseyi, gümrük birliğinin gelişen şekilde yerleşmesi ve ortaklığın iyi işlemesi hedefiyle Türkiye'nin ekonomi politikalarının Topluluğunkine yakınlaştırılmasını ve gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlamak için, Anlaşma kapsamına giren alanlara ilişkin hükümlerin uygulama koşul, usul, sıra ve sürelerini ve yararlı görülecek her türlü korunma kurallarını tespit etmek üzere kurulmuştur.

Türkiye-AET Ortaklığı'nın en önemli organı olan Ortaklık Konseyi'ne, Anlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için "karar alma yetkisi" verilmiştir. Taraflar, bu kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür. Konsey ayrıca tavsiyelerde de bulunabilir (Ankara Anlaşması Madde 22/1). Konseyin karar

alma yetkisi, Ankara Anlaşması'nın 22/3'ncü maddesindeki "Geçiş döneminin başlaması ile, Ortaklık rejiminin gerçekleşmesi yolunda, Anlaşma amaçlarından birine ulaşmak için, akit tarafların bir ortak davranışı gerekli görüldüğü takdirde, Anlaşma bunun için gerekli davranış yetkisini öngörmese bile, Ortaklık Konseyi uygun kararları alır" şeklindeki hüküm ile, geçiş dönemi esnasında özellikle arttırılmaktadır(İKV,2000,s.38).

Ortaklık Konseyi Anlaşma'nın hedeflerini göz önünde tutarak, ortaklık rejiminin sonuçlarını belirli aralıklarla inceler. Bu incelemenin, Türkiye'nin geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmek için ekonomisini Topluluğun yardımı ile güçlendirmesi esasına dayanan hazırlık dönemi boyunca bir görüş teatisi sınırları içinde kalması öngörülmüştür (Ankara Anlaşması Madde 22/2).

Ankara Anlaşması'nın 25 inci maddesi gereğince, akit taraflar, Anlaşma'nın uygulama ve yorumu ile ilgili olarak Türkiye'yi, Topluluğu, veya Topluluk üyesi bir devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı Ortaklık Konseyi'ne getirebilir. Konsey, anlaşmazlığı, karar yolu ile çözebileceği gibi, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na veya mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürmeyi kararlaştırabilir. Taraflardan her biri, kararın veya hükmün yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür (İKV,2000,s.39).

Ortaklık Konseyi, bir yandan Türk Hükümeti temsilcilerinden, öte yandan, AET Konseyi ile Komisyonu ve üye ülke hükümetlerinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Ortaklık Konseyi Başkanlığı, altışar aylık süreler için Türkiye ile Topluluk temsilcilerinden biri tarafından, sıra ile yürütülür.

Konsey, kararlarını oybirliği ile alır. Türkiye'nin ve Topluluk tarafının birer oyları vardır.

Ortaklık Konseyi, iç tüzüğü gereğince, en az altı ayda bir defa Bakanlar düzeyinde toplanır. Bu oturumlar dışında Konsey, anılan Konsey üyelerinin temsilcileri düzeyinde bir araya gelir.

Konsey Başkanı her oturumun geçici gündemini belirleyerek, taraflara, oturumun gerçekleşmesinden en az 15 gün önce iletir. Geçici gündem, oturumun gerçekleşmesinden en az 21 gün önce, oturumda ele alınması talebi ile Başkan'a ulaştırılmış olan hususları kapsar. Gündem, her oturumun başlangıcında, Ortaklık Konseyi tarafından kararlaştırılır. Geçici gündemde yer alan hususların dışında bir hususun gündemde yer alabilmesi, bir yandan Topluluğun ve üye devletlerin, öte yandan Türkiye'nin uzlaşmasına bağlıdır (www.dtm.gov.tr/ab/ankand.htm).

Ortaklık Konseyi, görevlerinde kendisine yardım edebilecek ve özellikle Anlaşma'nın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliğini sağlayacak bir Komiteyi kurma yetkisini haizdir. Nitekim, 1964 yılında yapılan Ortaklık Konseyi toplantısı ile Ortaklık Komitesi, 1965 tarihli bir toplantı ile de Karma Parlamento Komisyonu kurulmuştur.

Ortaklık Konseyi, yukarıda açıklanmış bulunan yapısı ve yetkileri çerçevesinde, Türkiye-AET ilişkilerinin şekillendirilmesi ve yönlendirilmesi bakımından en etkin kuruluş olarak, siyasi konularda olduğu kadar, ekonomik ve ticari ilişkilerde de önem arz etmektedir.

1.3.3.2. Ortaklık Komitesi

Ortaklık Konseyi'nin 3/64 sayılı Kararı ile kurulmuş bir "yardımcı organ"dır. Yapısı Ortaklık Konseyi'ne benzeyen Komite'nin görevi, Ortaklık Konseyi'nin gündemini hazırlamak ve Ortaklık Konseyi'nin vereceği talimatlara uygun olarak, Ortaklık ilişkisiyle ilgili teknik sorunlar üzerinde incelemeler yapmaktır(www.dtm.gov.tr/ab/ankand.htm).

Ortaklık Komitesi teknisyenlerden oluşan bir organdır. Komite'nin hazırladığı raporlar oylama yapılmaksızın doğrudan Ortaklık Konseyi'ne sunulur.

1.3.3.3. Karma Parlamento Komisyonu (KPK)

Ankara Anlaşması'nın 27'nci maddesi uyarınca oluşturulan Karma Parlamento Komisyonu, 14 Mayıs 1965 tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı, 22 Haziran 1965 tarihli TBMM Kararı, 14 Temmuz 1965 tarihli Cumhuriyet Senatosu Kararları ve nihayet 27

Temmuz 1965 tarihli 1/65 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na dayanarak kurulan, ortaklığın "demokratik" denetim organıdır(www.dtm.gov.tr/ab/ankand.htm).

KPK, TBMM ve Avrupa Parlamentosu'ndan 18'er üye olmak üzere toplam 36 üyeden oluşur ve yılda 2 kez toplanır.

KPK'nın görevi, Ortaklık Konseyi tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporlarını incelemek ve ortaklığa ilişkin konularda fikir teatisinde ve tavsiyelerde bulunmaktır.

1.3.3.4. Gümrük İşbirliği Komitesi (GİK)

Gümrük İşbirliği Komitesi, Ankara Anlaşması'nın, Ortaklık Konseyi'ni, görevlerinde kendisine yardımcı olabilecek her Komite'yi kurmaya yetkili kılan 24 ncü maddesine dayanılarak 15.12.1969 tarihinde alınan 2/69 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tesis edilmiştir(Çimen,1996,s.21).

İlk toplantısını 28.10.1979 tarihinde gerçekleştiren ve 12.11.1982 tarihinde yaptığı 9 uncu toplantısından sonra 10 yıl süre ile toplanamayan Komite, 3 Aralık 1992 tarihinde gerçekleştirdiği 10 uncu toplantısından itibaren düzenli işleyen ve gümrük birliğinin tamamlanması sürecinde gümrüklerle ilgili teknik hususları ele alarak Ortaklık Konseyi'ne önemli ölçüde yardım sağlayan bir platform haline gelmiştir. Gümrük Birliği'nin tamamlanmasından sonra ise Komite, görev alanı çerçevesinde karşılaşılan teknik sorunların ele alınıp çözümler arandığı aktif bir zemin halini almıştır(İKV,2001,s.11).

Görevi, Ortaklık Anlaşması'nın gümrükle ilgili hükümlerinin doğru ve yeknesak bir şekilde uygulanması amacıyla akit taraflar arasında idari işbirliğini sağlamak ve Ortaklık Komitesi'nin gümrük alanında kendisine tevdi edebileceği her türlü diğer görevi yürütmektir. 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı, Topluluk Gümrük Kodu ile Uygulama Yönetmeliği ile düzenlenen bazı alanlarda (ürünlerin menşei, gümrük değeri, gümrük beyanları, serbest dolaşıma giriş, askıya alma düzenlemeleri, gümrük borcu, başvuru hakkı, vb) mevzuat uyumunun sağlanması ve ilgili hükümlerin

uygulanması için gerekli tedbirlerin alınması sorumluluğunu Gümrük İşbirliği Komitesi'ne vermiştir(İKV,2001,s.11).

Gümrük İşbirliği Komitesi, üye devletler gümrük uzmanları ve Komisyon servislerinin gümrük sorunları ile ilgili memurları ile Türk gümrük uzmanlarından oluşur.

1.3.3.5.Gümrük Birliği Ortak Komitesi

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, gümrük birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda (ortak ticaret politikası, ortak rekabet politikası, gümrük mevzuatı vb.), Türk mevzuatının Topluluk mevzuatıyla sürekli uyumu ilkesini getirmiş ve bu ilkeyi hayata geçirmek için de "Gümrük Birliği Ortak Komitesi" adı altında yeni bir organ tesis etmiştir(Çimen,1996,s.21).

Gümrük Birliği Kararı'nın 50/1. maddesiyle kurulan ve akit tarafların temsilcilerinden oluşan Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin başlıca ilgi alanı teknik konulardır. Ortaklık Anlaşmasıyla oluşturulan diğer kurumlar varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Gümrük Birliği Ortak Komitesi, bilgi ve görüş alışverişini yönlendirir, Ortaklık Konseyi'ne tavsiyelerde bulunur ve gümrük birliğinin doğru işleyişini sağlamak amacıyla görüş bildirir(Çimen,1996,s.21). Komite bazı konularla sınırlı olmak üzere, yeni bir mevzuat yaratmayacak ve Topluluk mevzuatında değişiklik oluşturmayacak teknik nitelikli kararlar alabilir.

Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin temel fonksiyonu, Türkiye'nin gümrük birliğinin işleyişiyle doğrudan ilgili alanlarda öngörülen mevzuat uyumu ilkesine bağlı kalmasına yönelik bir danışma prosedürünün oluşturulmasıdır. Amaç, mevzuat ve uygulamalar arasındaki farklılık ve çelişkilerin, malların serbest dolaşımı ilkesini etkilemesini, ticarete sapma meydana getirmesini ve ekonomik sorunlara yol açmasını engellemektir.

Gümrük Birliği Kararı'nda ayda bir düzenli olarak toplanması öngörölmüştür.. Komitenin etkin ve sürekli olarak işletilmesi, gerek gümrük birliğinin işleyişıyle ilgili sorunların aşılması, gerekse gümrük birliğini doğrudan ilgilendiren alanlardaki mevzuat hazırlık çalışmalarında Türkiye'nin başlangıç aşamasından itibaren yer alması açısından son derece önem taşımaktadır(İKV,2001,s.41).

1.3.4.Ortaklığın Belgeleri

Ankara Anlaşması, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında giderek gelişecek bir Gümrük Birliği esasına dayanan ve ilerde "Tam Üyeliği" öngören bir ortaklık kurmayı hedeflemektedir.(İKV,2000,s.27)

Ankara Anlaşması beş belgeden oluşmaktadır;

-Esas Anlaşma

-Geçici Protokol

-Mali Protokol

-Son Senet

-İşgücü konusunda taraflar arasındaki görüş mektupları.

1.3.5.Türkiye ile Avrupa Birliği İlişkilerinin Kronolojik Özeti

1959

31 Temmuz:Türkiye, AET'ye ortaklık için başvurdu.

11 Eylül:AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina'nın Ortaklık başvurularını kabul etti.

1963

12 Eylül:Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliğine götüreceğ ve tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalandı.

1964

1 Aralık:Türkiye-AET Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi. Birinci Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı.

1970

23 Kasım:Katma Protokol Brüksel'de imzalandı.

1971

5 Temmuz:Katma Protokol, TBMM'de 69'a karşı 149 oyla kabul edildi.

1972

13 Ocak:Ortaklık Anlaşması'nın Topluluğa katılacak yeni ülkelere de kabulünü sağlayacak Türkiye - AET müzakereleri başladı.

1973

1 Ocak: Katma Protokol yürürlüğe girdi. Birinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumu yapıldı.

21 Mayıs: Türkiye - AET genişleme görüşmeleri mutabakat ile sonuçlandı.

30 Haziran:I. Genişleme Anlaşması (Tamamlayıcı Protokol) Ankara'da imzalandı.

1976

1 Ocak:Türkiye, Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirerek ikinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumunu gerçekleştirdi.

1980

30 Haziran:Ortaklık Konseyi tarım ürünlerinin tamamına yakın bir kısmında Türkiye'ye uygulanan gümrük vergilerinin 1987 yılına kadar sıfıra indirilmesini kararlaştırdı. (1/80 sayılı Karar)

1982

22 Ocak: Avrupa Topluluğu, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almıştır.

1986

16 Eylül:Türkiye - AET Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başladı.

1987

14 Nisan:Türkiye, AT'ye, Roma Antlaşması'nın 237 nci, AKÇT Antlaşması'nın 98 nci ve EURATOM Antlaşması'nın 205 nci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere müracaat etti.

1988

7 Kasım:Türkiye -AET arasındaki ticari ve iktisadi sorunların ele alınması amacıyla oluşturulan Ad- Hoc Komite, birinci toplantısını gerçekleştirdi.

1991

30 Eylül:Ortaklık Konseyi 1986 yılından sonra ilk kez toplandı.

6 Aralık:Ortaklık Konseyi gibi bir ortaklık organı olan Türkiye - AT Ortaklık Komitesi de 1986'dan sonra ilk kez toplanmıştır.

1992

21 Ocak: Türkiye - AT arasında bir Teknik İşbirliği Programı imzalandı.

1995

6 Mart:Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar Ortaklık Konseyi'nin 36 nci dönem toplantısında kabul edildi.

13 Aralık:1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı (343 Kabul, 149 Red, 36 Çekimser).

21 Aralık:AB ile Türkiye arasında, AKÇT ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Anlaşması parafe edildi.

1996

1 Ocak:Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1.1.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği ile girmiştir.

19 Şubat:Gümrük Birliği Ortak Komitesi 1 inci dönem toplantısı yapıldı.

25 Temmuz:Türkiye-AB AKÇT Anlaşması Brüksel’de imzalandı.

1997

15 Temmuz:AT Komisyonu "Daha Güçlü ve Daha Geniş bir Birlik için Gündem 2000" isimli bir rapor yayımlamıştır. Bu raporda, tam üyelik başvurusu yapan 10 Doğu ve Merkezi Avrupa ülkesi ile Kıbrıs'ın, Avrupa Birliğine katılabilme konuları incelenmiştir.

12-13 Aralık: Avrupa Birliği'nin Lüksemburg'ta gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında zikredilmemiş, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiştir.

1998

1 Ocak :Türkiye ile AB arasında karşılıklı tarım tavizlerine ilişkin 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı yürürlüğe girdi.

25 Mart: Komisyon ortak para birimi olan EURO'ya 1.1.1999 tarihinde geçecek ülkeleri tespit etmiştir. Bunlar Belçika, Hollanda, Lüksembourg, Almanya, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya olmak üzere, toplam 11 üyeden oluşmaktadır.

1-3 Mayıs:AB organlarından Ekonomik ve Mali Konsey toplantısında, ortak para birimi EURO'nun kullanımı ile ilgili Tüzüğün 1.1.1999 tarihinde yürürlüğe girişi, oybirliği ile kabul edilmiştir. Tüzük çerçevesinde 11 üye devlet, 1.1.2002 tarihinden itibaren, EURO cinsinden banknot ve madeni paraları tedavüle sokacaklardır.

16 Temmuz: Türkiye'nin, AB'den canlı hayvan et ithalatını yasaklayan kararında değişiklik yapmaması nedeni ile AT Komisyonunun karşı tedbirleri içeren kararı onaylanmıştır (AB RG16.07.1998,L 200).

22 Temmuz: Türkiye, AB politikasının özünü oluşturacak şekilde hazırlamış olduğu "Türkiye AB ilişkilerini Geliştirme Stratejisi" başlıklı raporunu bir nota eşliğinde, AB Komisyonu ve dönem başkanlığına(Konseye) göndermiştir.

18 Aralık:AB Komisyonu, Türkiye'deki beş ekonomik ve sosyal amaçlı proje için toplam 133 milyon ECU tutarındaki yardımın MEDA fonlarından Türkiye'ye aktarılması için gereken onayı vermiştir.

1999

4-5 Mart:AB'ne dahil 15 ülkenin Tarım Bakanları Berlin'de yapılan Avrupa Konseyi çerçevesinde toplanarak, Ortak Tarım Politikası reformu üzerinde büyük oranda uzlaşmışlar ve tarım harcamalarına bütçeden ayrılan miktarın azaltılması ve bunun oranları hususunda görüş birliğine ulaşmışlardır.

24-25 Mart:Almanya'nın Berlin kentinde yapılan ve 15 AB ülkesinin devlet veya hükümet başkanlarının katıldığı olağanüstü zirvede; genişleme, ortak tarım politikası reformu, yapısal politikaların reformu, bütçe finansmanı ve AB bütçesine en fazla yardımı yapan Almanya, İsveç, Hollanda ve Avusturya'nın katkı paylarının %25 oranında azaltılması konularını içeren Gündem 2000 (Agenda 2000) üzerinde genel bir anlaşmaya varılmıştır.

11-12 Aralık: Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı.

2000

4 Temmuz: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 4 Temmuz 2000 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 4587 sayılı Kanunla, Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Kanuna göre amaç, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanmasına yönelik faaliyetler çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları hazırlık ve çalışmalarda iç koordinasyon ve uyumun plân ve programlara uygun olarak yönlendirilmesi ve yürütülmesini sağlamaktır. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği görevine ise Büyükelçi Volkan VURAL atanmıştır.

26 Temmuz: Avrupa Komisyonu, Türkiye için 450 Milyon EURO tutarında bir kredi finansman paketini onaylamıştır. Türkiye'ye yönelik bir özel eylem programı şeklinde olacak 450 Milyon EURO tutarındaki bu finansman 2000-2004 döneminde Avrupa Yatırım Bankası tarafından idare edilecektir.

8 Kasım: AB Komisyonu Türkiye hakkındaki İlerleme Raporlarından 3. Ücüsünü, Katılım Ortaklığı Belgesi Taslağı'nı ve Genişleme Stratejisi'nin açıklamıştır.

4 Aralık: Genel İşler Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı taslağını kabul etti.

2001

8 Mart:Türkiye için Katılım Ortaklığı ile ilgili olarak AB Bakanlar Konseyi Karar aldı.

19 Mart: TBMM “Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”nı kabul etti.

5 Eylül:Avrupa Birliği Parlamentosu, Kıbrıs konusunda Jacque Paas tarafından hazırlanan raporu kabul etmiştir. Raporda Kıbrıs'ta bir çözümün bulunamayışının sorumlusu olarak Türkiye gösterilirken, 2004 yılında bir çözüm olmasa dahi Kıbrıs'ın üyeliğinin gerçekleşeceği belirtilmiştir.

14-15 Aralık: Avrupa Konseyi Belçika'nın Leaken kentinde toplanmıştır.Zirvenin sonucunda Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB'nin geleceği ile ilgili konvansiyon çalışmalarına katılacağı ilan edildi.

2002

19 Şubat:Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan I. Uyum Paketi (TCK,terörle mücadele ve DGM kanunlarında değişiklik getiren) yürürlüğe girmiştir.

9 Nisan:Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan II.Uyum Paketi (dernekler,siyasi partiler ve basın kanunları başta olmak üzere önemli yasal değişiklikler getiren) yürürlüğe girmiştir.

21-22 Haziran: Seville zirvesinde devlet ve hükümet başkanları Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformların memnuniyet verici olduğunu vurguladılar. Liderler yapılan reformların yürürlüğe sokulmasının Türkiye'nin üyelik perspektifini pekiştireceğini hatırlattılar.

28 Haziran: Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Topluluk programlarına katılımın genel ilkelerini belirlemek üzere imzalanan Çerçeve Anlaşma, 28 Haziran 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

15 Temmuz: Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VI. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir.

3 Ağustos:Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan III. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir. TBMM'de kabul edilen yasayla, “savaş ve yakın savaş tehdidi” dışında idam cezası kaldırıldı, Kürtçe de dahil farklı anadil ve lehçede yayına izin verildi, anadilde öğrenim serbest bırakıldı, azınlık vakıflarına gayrimenkul edinme, kendi taşınmazları üzerinde tasarrufta bulunma hakkı tanındı.

14 Ağustos:2002-2005 dönemini kapsayan Katılım Öncesi Ekonomik Program Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilerek AB'ye iletilmiştir.

3 Eylül: “Türkiye ile Avrupa Birliği arasında oluşturulan Gümrük Birliği'nin Uygulamasına ilişkin Esaslar Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” (Türkiye-AB dolaşım belgelerinin kullanım esasları ile ilgili) Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

24-25 Ekim 2002: Olağanüstü Brüksel zirvesinde AB'ye üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları Avrupa Komisyonu'nun ilerleme raporunda belirttiği reformlardan duydukları memnuniyeti dile getirdiler ve Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı vurgulandı. Türkiye'nin reformlara devam etmesi gerektiğini belirten sonuç bildirgesinde, Kopenhag zirvesinde, Avrupa Komisyonu'nun ilerleme raporunu esas alarak, Helsinki ve Seville zirvelerinin sonuç bildirgesinde belirtilen görüş ışığında, Türkiye'nin adaylığının ir sonraki aşaması konusunda karar alacaklarını bildirildi.

11 Aralık:Kopenhag siyasi kriterleri ile Anayasa'ya uyum çerçevesinde hazırlanan ve çeşitli yasalarda değişiklik öngören yasa tasarısının, yürütme ve yürürlük maddeleri dışındaki tüm maddeleri, TBMM Genel Kurulu'nda kabul edildi.

12-13 Aralık:Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi sonucunda 10 aday ülkenin 1 Mayıs 2004 itibariyle üye olmaları kararı alınmıştır. Zirve'nin Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye bölümünde Konsey'in 2004 yılı İlerleme Raporu ve Komisyon'un görüşleri ışığında, Aralık 2004 tarihli Zirve'de Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı kararını alması halinde müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı belirtilmiştir.

2003

11 Ocak:IV. Uyum Paketi Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu paket başta Siyasi Partiler Kanunu, Basın Kanunu, Dernekler Kanunu, Dilekçe Kanunu olmak üzere toplam 16 ayrı yasada değişiklik yapmaktadır.

23 Ocak:AB'ye uyum çalışmaları çerçevesinde hazırlanan V. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir.

1 Şubat:AB'nin tarihindeki en büyük genişlemenin yolunu açarak gerekli kurumsal yapılanmayı düzenleyen Nice Antlaşması yürürlüğe girmiştir.

15 Nisan:Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi'nin 42. toplantısı Lüksemburg'da yapılmıştır. Toplantıda Avrupa Birliği tarafı Türkiye'ye gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni sunmuştur.

19 Nisan:Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde AB Komisyonu kurulmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecine ilişkin gelişmeleri izlemek ve müzakere etmekle görevlendirilen söz konusu Komisyon aynı zamanda TBMM'ye sunulan kanun tasarı ve

teklifler ile kanun hükmünde kararnamelerin AB mevzuatına uygunluğunu inceleyecek ve ihtisas komisyonlarına görüş sunacaktır.

19 Mayıs:Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı ile ilgili olarak AB Bakanlar Konseyi Karar aldı.

19 Temmuz:Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VI. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir.

7 Ağustos:Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VII. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir.

5 Kasım:AB Komisyonu Türkiye'nin üyelik yönünde attığı adımları siyasi, ekonomik ve müktesebat uyumu kriterleri açısından değerlendiren 2003 Türkiye İlerleme Raporunu ve Strateji Belgesi'ni yayınlamıştır.

12-13 Aralık: Avrupa Birliği Zirve toplantısı Brüksel'de gerçekleşmiştir. Konsey, Komisyon'un raporu ve tavsiyeleri temelinde, 2004 Aralık ayında yapılacak olan Zirve'de alınacak karar ışığında Türkiye ile birlikte çalışacağı taahhüdünü vurgulamıştır. Ayrıca Konsey, tam üyelik müzakerelerine başlanabilmesi için yapılan hazırlıklar çerçevesinde kaydedilen önemli ilerlemelere dayanarak Türkiye'yi teşvik ettiğini vurgulamaktadır.

2004

1 Mayıs:Avrupa Birliği'nin 10 yeni üyeyi kapsayan (Polonya, Macaristan,Çekeslovakya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta, GKRY) Beşinci Genişlemesi gerçekleşmiştir.

17-18 Haziran:Avrupa Birliği Zirve toplantısı Brüksel'de gerçekleşmiş ve Avrupa Anayasası kabul edilmiştir.Konsey, Mayıs ayında yapılan Anayasa değişiklikleri dahil olmak üzere, Türkiye'nin reform sürecinde gösterdiği ilerlemeleri takdirle karşıladığını belirtmiştir. 2004 yılı sonunda gerçekleşecek Zirve toplantısında,Komisyonun Türkiye için hazırladığı ilerleme raporu ve tavsiye kararlarına dayanarak, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar vermesi durumunda, Türkiye ile katılım müzakerelerine gecikmeden başlanacağı teyit edilmiştir.

22 Haziran:Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Türkiye üzerindeki denetim sürecini sona erdirmiştir.

6 Ekim:Avrupa Komisyonu Türkiye'nin üyelik yönünde attığı adımları siyasi, ekonomik ve müktesebat uyumu kriterleri açısından değerlendiren 2004 Türkiye İlerleme Raporunu ve bu rapordaki tespitler ışığında kaleme alınan Tavsiye Belgesini

yayımlamıştır. Söz konusu belgelerde Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı belirtilmekte ve Konseye, katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunmaktadır.

29 Kasım: Katılım Öncesi Ekonomik Program (KEP) Yüksek Planlama Kurulunun 2004/89 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

16-17 Aralık: Türkiye'ye 3 Ekim 2005'te Müzakerelere Başlaması için tarih verildi(www.abgs.gov.tr).

İKİNCİ BÖLÜM

2.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK TARIM POLİTİKASI

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarım politikalarının gerek ekonomik, gerek siyasi anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanan Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin ilk ortak politikasıdır. Bu bölümde ortak tarım politikasına neden ihtiyaç duyulduğu ortak tarım politikasını işleyişi hakkında bilgi verilecektir.

2.1.ORTAK TARIM POLİTİKASI

Topluluğun izlediği ortak tarım politikası yüksek fiyat politikası nedeniyle üretimin tüketimden daha hızlı artması, dolayısıyla birçok tarımsal üründe üretim fazlası oluşması sonucunu doğurmuştur(Ekeman,1999,s.51). Bu stoklar Topluluk bütçesine ağır bir mâli yük getirmiştir. Duruma bir çözüm bulmak üzere 1968'de Mansholt Planı ile başlayan ve 1977'e kadar süren düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin amacı, “tarım işletmelerinin durumunu düzeltmek ve modernleşmelerini sağlamaktır.” Ancak üretim fazlaları devam etmiştir. 1985'de yayınlanan Yeşil Rapor'da dengesizliği gidermek için “tarım kesiminde yeniden yapılanma gerektiği vurgulanmıştır.”(www.dtm.gov.tr/ab/absayfasi/ortktar.htm).

2.1.1. Ortak Tarım Politikası'na Neden İhtiyaç Duyuldu

Avrupa'da Ortak Tarım Politikası'na neden ihtiyaç duyulduğu sorusunu yanıtlamak için öncelikle Kömür ve Çelik Birliği'yle başlayıp Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu ve en nihayet Avrupa Birliği'ne uzanan entegrasyon sürecine neden ihtiyaç duyulduğunu hatırlamak gerekiyor. Entegrasyon düşüncesi İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıktı. Daha sonra yine ABD'nin de desteklediği entegrasyon girişimleri başladı. (Atmaca,1998,s.29). Entegrasyon sürecinde öncelik verilen hedef, ortak bir pazarın oluşturulması olmuştur. Bu doğrultuda topluluk üyeleri arasında malların serbest dolaşımı gündeme gelmiştir. Sanayi mallarının gümrük birliği çerçevesinde serbest dolaşımı sağlanmıştır.

Her ülkede farklı tarım politikaları uygulanıyor olması ise, gündeme ortak bir tarım politikası oluşturma fikrini getirdi. Kullanılan müdahale mekanizmalarındaki farklılıklardan ötürü, ülkeler arası koordinasyonun tarım sektöründe yeterli olmayacağı düşünülerek, fiyatlar ve müdahale yöntemlerinin ortak bir politika aracılığıyla belirlenmesine karar verildi(www.dtm.gov.tr/ab/absayfasi/ortktar.htm).

Ortak Tarım Politikası, Almanya'nın Fransa'ya tavizi olarak da düşünülebilir. Sanayi mallarının serbest dolaşımının Almanya'ya sağladığı avantaja karşılık olarak Ortak Tarım Politikası ile tarımsal desteklerin finansmanı da ortaklaştırılmıştır(Akdemir, Alemdar,1996,s.92).

Roma Anlaşması ile çerçevesi çizilen Ortak Tarım Politikası, üye ülkelerin ilk "ortak" politikasıdır. Bu politika, gümrük birliğine dayalı bir ekonomik bütünleşme modeline değil, üye ülkelerin tarım politikalarının bir ortaklık çerçevesinde yönetilmesine dayanır(www.dtm.gov.tr/ab/absayfasi/ortktar.htm).

Uygulanmaya başladığı 1962 yılında topluluk üyesi altı ülkenin dahil olduğu OTP, bugün tüm AB üyelerini kapsamaktadır. 40 yıl içerisinde gelişmiş ülkeler arası rekabetteki değişiklikler ve AB'nin değişen tarımsal hedefleri doğrultusunda OTP de "reform" başlığı altında değerlendirilebilecek çeşitli değişikliklere uğramıştır. Başlangıçta temel hedef, tarımsal üretimi artırmak ve temel ürünlerin tümünde topluluğun kendi kendine yeterli hale gelmesini sağlamaktı. Ancak ilerleyen yıllarda destek ve koruma önlemleriyle artan üretim "şarap gölleri" ve "tereyağı dağları" doğurunca, üretimi sınırlandırmak, OTP'nin en önemli başlıklarından biri haline geldi.

Başlangıçtaki haliyle ele alındığında bile karmaşık bir uygulamalar toplamı olan OTP, 40 yıl boyunca gerçekleşen değişikliklerle birlikte iyiden iyiye karmaşıklaşmıştır. Neredeyse her ürün için ayrı bir piyasa düzenlemesine gidilmiş olmasının, hem üye ülkeler arasındaki, hem de tek tek ülkelerin çiftçileri arasındaki rekabetten kaynaklandığını vurgulamak yeterli olacaktır. Örneğin Almanya ve Hollanda gibi ülkeler destekler için bütçeye daha az katkıda bulunmaya çalışırken, kalabalık tarımsal nüfusa sahip ve küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin yaygın olduğu İspanya ve Fransa gibi ülkeler hem bütçeyi artırmak hem de daha fazla koruma önlemi sağlamak uğraşındadır. Bunlara, tarımsal ürün fiyatlarını ve dolayısıyla işgücü maliyetlerini

düşürme çabaları gibi daha genel eğilimler ve farklı ürünler için daha fazla destek alma çabaları (tahıla süt ürünlerine verilenden daha fazla destek verilmesi yönünde yürütülen lobi faaliyetleri gibi), aynı ürünü üreten üreticiler arasındaki rekabet gibi daha dar yönelimler de eklenebilir(Ertuğrul,1998,s.48).

Ortak Tarım Politikası, ortak piyasa düzenlerine yaslanmaktadır. Tarım ürünlerinin hepsinin aynı üretim ve pazarlama koşullarına tabi olmadığı gerekçesiyle farklı sistemler oluşturulmuştur. Kullanılan destek ve koruma mekanizmaları üründen ürüne farklılık göstermektedir. OTP'nin ilk uygulanmaya başladığı yıllarda üretilen ürünlerin yüzde 50'si ortak piyasa düzenleri kapsamında yer alırken, bu oran '70'li yıllarda yüzde 70, '80'li yıllarda ise yüzde 91 olmuştur. Bugün patates dışında tüm tarım ürünleri ortak piyasa düzenlerinden birinin kapsamında yer almaktadır.

Üretim düzeyleri, istihdam oranları ve AB bütçesindeki paylar incelendiğinde, en önemli ortak piyasa düzenlerinin, ekilebilir ürünler (tahıllar, pirinç, proteinli bitkiler, yağlı tohumlar), sığır dana eti, süt ve süt ürünleri düzenleri olduğu görülür(Alagöz,Yeltin,1996,s.113).

Piyasa düzenlerinin her birinde farklı müdahale ve koruma yöntemlerinin kullanıldığını söylemiştik. OTP'yi oluşturan bu düzenleri üç kategoride sınıflandırmak mümkün.

Birinci kategoride; iç pazarda müdahale alımları yoluyla desteklenen ve dış rekabete karşı da prelevmanlar (değişken vergiler) aracılığıyla korunan ürünlerin piyasa düzenleri yer almaktadır. Ortak piyasa düzenine tabi olan ürünlerin yüzde 70'i bu kategori kapsamında yer almaktadır.

İkinci kategoride; sadece dış rekabete karşı koruma sağlayan piyasa düzenleri yer almaktadır. Ürünlerin yüzde 25'i bu kategoriye dahildir.

Üçüncü kategoride ise; ürünlere doğrudan yardım sağlayan piyasa düzenleri bulunmaktadır. Bu sonuncu kategori 1992 reformlarına kadar geçerli olabilmiştir. GATT çerçevesinde topluluğun ithalat vergilerini artırmama ya da sıfır vergi oranı uygulama taahhüdünde bulunduğu, yani korunmayacak olan ürünler bu kategoridekiler olmuştur(Ceyhan,1999,s.68).

2.1.2.Roma Antlaşması Ve Ortak Tarım Politikası

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarım politikalarının gerek ekonomik, gerek siyasi anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanan Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin ilk ortak politikasıdır. Halen Birlik bütçesinin yarısını oluşturan OTP'nin Avrupa Birliği'nin en önemli politikalarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan kıtlığın yarattığı endişenin yanı sıra, savaş sonrasında AB aktif nüfusunun çok önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörü çalışanlarının gelir düzeyinin korunması ve üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki derin farklılıkların giderilmesi gerekliliği, Birliği bir ortak tarım politikası oluşturmaya yöneltmiştir(Akdemir,1992,s.71).

Tüm bu etkenlerinin bir araya gelmesi ile üye ülkeler tarafından gerekliliğine karar verilen ve Roma Antlaşması'nın 3847. maddeleriyle (Amsterdam Antlaşması'yla yeni 3238. maddeler) yasal çerçevesi belirlenen OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçirilmiştir. Ortak Tarım Politikası'nın amaçları 33. maddede;

- Teknik ilerlemenin özendirilmesi, tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi ve üretim faktörlerinin, özellikle işgücünün optimal kullanımının ve verimliliğin artırılması,

- Tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin, özellikle tarımda çalışanların gelirinin artırılması yoluyla yükseltilmesi,

-Piyasalarda istikrar sağlanması,

- Düzenli bir ürün arzının garanti altına alınması ve

-Tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla ulaştırılmasının sağlanması olarak sıralanmıştır.

OTP, üç temel ilke üzerine yapılanmıştır(Yıldırım,2000,s.7):

a)Tek Pazar ilkesi,

b)Topluluk tercihi ilkesi,

c)Ortak mali sorumluluk ilkesi,

bu ilkeler ileride ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2.1.3.Ortak Tarım Politikası'nın İşleyişi

Avrupa Birliğinin ilk ortak politikası olan Ortak Tarım Politikasının işleyişi aşıağıda açıklanmıştır.

2.1.3.1.Karar Mekanizması

Ortak Tarım Politikası'nın karar alma sürecinde Birlik, üye devletler üzerinde diğer politikalarda olmadığı kadar yetki sahibidir. Bu çerçevede OTP'nin fiyat ve pazar mekanizmalarının belirlenmesi tümüyle Birliğin yetkisindedir.

Karar alma sürecinde Komisyon yasa taslaklarını hazırlamanın yanı sıra, piyasaların denetlenmesi ve gerektiğinde değişiklik yapılmasından sorumludur. Konsey, Komisyon'un kendisine ilettiği yasa tasarıları üzerine karar almadan önce Parlamento'ya danışmaktadır. OTP'ye ilişkin zorunlu harcamaların miktar ve içeriğinin belirlenmesinde ise son söz Konsey'e aittir. Bu konuya Fiyat Politikası içerisinde ayrıca değinilecektir(TOBB,2000,s.98).

2.1.3.2.Ortak Piyasa Düzenlemeleri

OTP'nin temelinde, ürün bazında belirlenen Ortak Piyasa Düzenleri bulunmaktadır. Genel olarak tüm ortak piyasa düzenleri ortak bir fiyat sistemini esas almaktadır. Bu sistem iç piyasada destek, dış rekabete karşı ise koruma

mekanizmalarıyla sürdürülmekte, ancak kullanılan koruma mekanizmaları üründen ürüne farklılık göstermektedir. Ortak Piyasa Düzenlemeleri üç kategoride incelenebilir:

- İç piyasada müdahale, dış kaynaklı rekabete karşı koruma düzenlemeleri: Fiyatların belirli bir seviyenin altına inmesini engellemek amacıyla Topluluğun müdahale kurumları tarafından yapılan müdahale alımları ve düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı uygulanan ithalat vergileri ya da ihracat iadelerini kapsamaktadır.

- Dış rekabete karşı koruma düzenlemeleri: Düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı oluşturulan bu mekanizmada esasen gümrük vergileri, fiyatların belirli bir düzeyin altına inmesi durumunda ise ek vergiler tahsil edilmektedir.

- Ürünlere doğrudan destek sağlayan düzenlemeler: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gereğince dış rekabete karşı korunamayan ürünler ile üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağını oluşturan ürünler için üreticilere yapılan doğrudan yardımları kapsamaktadır(EC,1998,s,74).

2.1.3.3.Pazar ve Fiyat Mekanizmaları

Tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi ve üreticilerin gelir düzeyinin azalmasını engellemek amacıyla 1962 yılından bu yana Ortak Piyasa Düzenlemeleri kapsamında yer alan ürünler için her yıl ortak fiyatlar saptanmaktadır. Fiyatların düşmesi durumunda pazara müdahale edilmesi ve aradaki farkın desteklerle Birlik bütçesinden karşılanması, OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmasının temelini oluşturmaktadır.

İç Piyasaya Yönelik Ortak Fiyat Politikası, hedef ve müdahale fiyatları ile sağlanmaktadır.

Hedef fiyat, üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır(Seyidoğlu,1993,s.271).

Müdahale fiyatı ise fiyatların hedef fiyat altına düşmesi halinde üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır.

Dış Piyasaya Yönelik Fiyat Politikaları, ithalat ve ihracata göre değişmektedir. İthalat politikası kapsamında DTÖ Tarım Anlaşması'yla belirlenen tarife üst sınırları çerçevesinde gümrük vergileri alınmaktadır.

İhracat politikası kapsamında ise Birliğin genellikle dünya fiyatları üzerinde olan yüksek fiyatlı tarım ürünlerinde ihracatın teşvik edilmesi amacıyla dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki fark ihracat iadesi (restitution) adlı prim ile ihracatçılara ödenmektedir. Dünya fiyatlarının AB fiyatlarından yüksek olduğu nadir durumlarda ise, ihracatçılardan aradaki fark oranında vergi alınmaktadır(Seyidoğlu,1993,s.273).

Belirtilen fiyat politikalarının yanı sıra OTP reformları kapsamında gerçekleştirilen fiyat indirimleri ve getirilen çeşitli kısıtlamalara paralel olarak çiftçilerin gelir düzeyi Doğrudan Ödemeler kapsamında da desteklenmektedir.

2.1.3.4. Yapısal Politikalar

AB üye ülkeleri tarım sektörleri arasında, coğrafi koşullar, tarım sektöründe faaliyet gösterenlerin nitelikleri, kullandıkları yöntemler gibi pek çok noktada önemli ölçüde farklılıklar bulunması sebebiyle OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmaları üye ülkeler üzerinde aynı etkiyi yaratamamıştır. Bu durum, AB'nin, söz konusu farklılıkların giderilmesine yönelik yapısal politikalar oluşturmaya neden olmuştur(Kasnakoğlu,Çakmak,2001,s.11).

İlk yapısal politikalar, 1970'li yıllarda bölgesel ve sektörel farklılıkların giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen düzenlemelerdir. 1980'li yıllarda birden fazla sektörü içeren "bütünleştirilmiş kalkınma programları" kapsamında çok boyutlu politikalar geliştirilmiş, aynı yıllarda Avrupa kamuoyunda çevre bilincinin artması ile birlikte çevre unsuru vurgulanmaya başlamıştır. Söz konusu girişimler, AB'nin yapısal fonları kapsamında desteklenmiştir(Kasnakoğlu,Çakmak,2001,s.12).

1987 yılındaki Avrupa Tek Senedi çerçevesinde 1992 yılı sonuna dek bir Tek Pazar oluşturma hedefi, bölgeler arası gelişme düzeyi farklılıklarının giderilmesini öncelikli bir politika haline getirmiştir. Bu bağlamda Roma Antlaşması'na "Ekonomik

ve Sosyal Bütünleşme" başlıklı yeni bir bölüm eklenmiştir (madde 130'a Amsterdam Antlaşması ile madde 158). Bu gelişme ile AB'nin yapısal politikaları yeniden gözden geçirilmiş ve tarımsal alanda uygulanan yapısal fonlar kapsamlı bir biçimde değiştirilmiştir. 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile birlikte Roma Antlaşması'nın ekonomik ve sosyal bütünleşme hedeflerine kırsal bölgelerin durumunun iyileştirilmesi bölümü de eklenmiş, böylece kırsal kalkınma politikasının yasal temeli güçlendirilmiştir(Köroğlu,2003,s.11).

Ayrıca tekrar değinilecek olan Gündem 2000 çerçevesinde, Yapısal Fonların ve bu kapsamda kırsal kalkınma politikasının bir kez daha yenilenmesi gündeme gelmiştir(Kasnakoğlu,Çakmak,2001,s.13). Yapısal Fonların hedefleri üçe indirilmiş, artık destekten yararlanmayacak olan bölgelere ise geçiş yardımı verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Topluluk Girişimleri kapsamında kırsal kalkınmaya yönelik olarak kullanılan LEADER girişiminin de sürdürülmesi kararlaştırılmıştır (Köroğlu,2003,s.11).

2.1.3.5.Finansman Mekanizması

OTP uygulamalarının desteklenmesi için temel kaynak, finansmanı AB bütçesinden karşılanan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'dur (FEOGA). 4 Nisan 1962 tarihinde oluşturulan ve Birlik bütçesinin yaklaşık yarısına karşılık gelen FEOGA, farklı amaçlarda kullanılan "Garanti" ve "Yönlendirme" adlı iki bölümden meydana gelmektedir(Yıldırım,2000,s.7).

Ülkemizde tarımda yapılan tartışmalar ne yazık ki fiyat odaklı olmaktan öteye gidemiyor. Tartışmanın bu boyutta yapılmasında tarımsal desteklemelere politikanın fazlasıyla bulaştırılmasının etkisi var. Verimlilik, teknoloji, organik tarım gündeme dahi gelmiyor.

1980'li yılların sonunda yoğun olarak gündeme gelen Türk tarımının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na uyumu Gümrük Birliği'ne geçilmesinden sonra adeta gündemden kalktı.

Oysa, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmesinden sonra, tam üyelikte en fazla sorun olacak sektörlerin başında tarımdaki uyum süreci olduğu kabul edilmektedir. Zaman zaman "Türkiye'nin AB üyeliği tarımdan geçer" türünde yuvarlak sözler edilse de, AB ortak tarım politikasına uyum için ciddi adımlar atılmamaktadır.

AB, Roma Anlaşması ışığında ortak tarım politikası amaçlarının gerçekleştirilmesi için ortak bir finansman kaynağı oluşturmak, tarımsal talebi denkleştirmek, fiyat politikasını düzenlemek ve tarımsal altyapıyı geliştirmek amacıyla Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu (FEOGA) 1962 yılında kuruldu(Yıldırım,2000,s.9).

Kuruluşundan iki yıl sonra FEOGA, Garanti Bölümü ve Yönverme Bölümü olarak ikiye ayrılır.

Garanti Bölümü, ortak piyasa düzenleri içindeki harcamaları finanse eder, asgari finans garantilerini ve ihracat sübvansiyonlarını destekler. Garanti Bölümü kapsamına destekleme giderleri, üretici yardımları, belli ürünlerin piyasadan çekilmesi ve üretimlerinin azaltılması amacıyla yapılan yardımlar, depolama yardımları ile Avrupa Birliği dışındaki ülkelere yönelik tarım ürünleri ihracatına ödenen sübvansiyonlar girer.

Yönverme Bölümü ise, tarım işletmelerinin yapılarının geliştirilmesi, tarımsal altyapının iyileştirilmesi, tarım ürünlerinin transformasyonu ve pazarlama şartlarının iyileştirilmesi amacıyla kurulmuştur(Koroğlu,2003,s.11).

FEOGA'nın her iki bölümünde yaptığı çalışmaların finansmanını Avrupa Birliği Bütçesi'nden alır. Rakamlara baktığımızda FEOGA aracılığıyla Avrupa Birliği'nin tarıma yaptığı destekleme daha iyi görülecektir.

Bölgeler arasındaki kalkınma farklılıklarını gidermeyi hedefleyen Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER); AB çapında mesleki eğitim, istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Sosyal Fonu (FSE) ve kırsal

kalkınmayı destekleyen faaliyetleri bütünleştirmeyi hedefleyen LEADER ise, OTP'nin özellikle Yönlendirme bölümü finansmanına katkıda bulunan diğer fonlardır.

Tablo 1: AB Bütçesinde FEOGA Harcamaları (milyon EURO)

YIL/DEĞİŞİM	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	2002	%
FEOGA Garanti	38.748	48.9	40.440	48.2	40.526	48.6	42.514	47.9	44.551	49.1
FEOGA Yönlendirme	4.367	5.5	5.545	6.6	2.618	3.2	3.156	3.8	4.325	4.8
FEOGA Toplam	43.115	54.4	42.985	54.8	43.144	51.8	45.770	51.7	48.876	53.8

Kaynak: Commission Européenne, DG Agriculture,2003

Avrupa Birliği bütçesi içerisinde tarımı desteklemeye ayrılan pay; 2002 yılı itibariyle 49 Milyar Euro civarındadır, bu da Avrupa Birliği bütçesinin yarısını geçmektedir.

Avrupa Birliği'nin tarıma yaptığı desteklemeler 2000 yılında küçük bir düşüş gösterse de, birlik bütçesinin yarısından fazlasını teşkil ederken, (Tablo 1) Türkiye'nin tarıma yaptığı destekleme, toplam bütçenin içinde çok az paya sahiptir.

1965 yılında FEOGA'nun bütçesi 287 milyon EURO ile Topluluk bütçesinin yüzde 37.5'ini teşkil ederken 1970 yılında FEOGA bütçesi 3 milyar 166 milyon EURO ile Topluluk bütçesindeki payı yüzde 93.5'e ulaşmıştır. Bu yıllar AB'nin tarımda en yoğun destekleme yaptığı yıllar. 1980'li yıllarda da Topluluk bütçesinin yüzde 70'i FEOGA'ya ayrılırken, Garanti Bölümü bu bütçenin yüzde 90'nını kullanmaktadır. Dikkat çekici bir başka nokta ise 1965 yılından bu güne kadar FEOGA'ya ayrılan bütçe topluluk bütçesinin yüzde 50'sinin üzerinde olması(Yıldırım,2000,s.9). **Tablo 1** de de görüldüğü gibi, halen yılda ortalama 48 milyar EURO bütçeye sahip olan FEOGA'nın harcamalarda en büyük payı hububat ve prince ayırmaktadır. Şeker, yağ bitkileri ve süt ürünleri ile hayvancılık sektörü en fazla harcama yapılan diğer sektörlerdir.

2.2.TARIMSAL DESTEKLEME SİSTEMİ

Toplulukta, tarımsal üretimi arttırmak, üreticilere daha iyi bir yaşam seviyesi yaratmak ve piyasaları istikrara kavuşturarak arzın devamlılığını sağlamak hedeflerini gerçekleştirmek üzere, 1960 yılında tesis edilen Ortak Tarım Politikası üç ana prensibe dayandırılmıştır:

- Topluluk tercihi
- Ortak bir pazar kurulması
- Mali dayanışma

Bu üç prensip çerçevesinde, her bir sektör için tesis edilen "Ortak Piyasa Düzenleri" yoluyla tarımsal ürünlerin üretimi, desteklenmesi, dış ticaretine ilişkin politikalar yürütülmektedir. Söz konusu piyasa düzenleri; fiyat ve müdahale, Topluluk içi serbest dolaşım, üçüncü ülkelerle ticaret, rekabet ve finansman politikalarını içermektedir. İlk ortak piyasa düzeni, 1962 yılında hububat sektöründe tesis edilmiş olup, halen 23 ürün ve/veya ürün grubu "Ortak Piyasa Düzenleri" kapsamında yer almaktadır(FAO,2000,s.11).

2.2.1.Ortak Piyasa Düzenine Tabi Tarım Ürünleri veya Tarım Ürünü Grupları

1. Tahıllar
2. Pirinç
3. Şeker
4. Zeytinyağı
5. Sığır eti
6. Domuz eti
7. Koyun ve keçi etleri
8. Kümes hayvanları etleri
9. Yumurta
10. Şarap
11. Süt ve sütü ürünler
12. Yaprak tütün
13. Su ürünleri

14. Taze sebzeler ve sofralık meyveler
15. Tahılların işlenmesinden sağlanmış ürünler
16. Meyve ve sebzelerin işlenmesinden sağlanmış ürünler
17. Keten ve kenevir
18. Şerbetçi otu
19. Kurutulmuş hayvan yemleri
20. Tohumluklar
21. Yağlı tohumlar
22. İpek böceği
23. Muz

Avrupa Topluluğu, çiftçi gelirlerini arzu edilen seviyede tutmak üzere iki temel mekanizmayla desteklemek yoluna gitmektedir:

- Topluluk sınırında gümrük vergisi ve prelevman (değişken spesifik ithalat vergisi) tahsili yoluyla, ithal edilen ürünlerin, Topluluk içi piyasalarda oluşması amaçlanan "hedef fiyat" düzeyinin altındaki fiyatlarla satılması önlenmekte,
- Piyasa fiyatlarının, müdahale fiyatlarının altına düşme eğilimi göstermesi halinde, piyasadaki fazlalık ürünün satın alınması yoluna gidilmektedir(Alagöz,Yeltin,1996,s.183).

2.3.TARIM ORTAK PAZARINDA FİYAT POLİTİKASI

Roma Anlaşması (1957); tarım ürünlerinin serbest dolaşımının “ortak tarım politikası” yoluyla gerçekleştirilmesini öngörmüştür. Uygulanması 1967’de başlayan ve 1992’de değişikliğe uğrayan ortak tarım politikası; üye ülkelerin tarım piyasalarının düzenlenmesi ve tarımın gelişmesi için izlenecek politikaları kapsar. Bu politikalar; piyasalar ve fiyatlar, dış ticaret, yapı politikaları olmak üzere üç unsurdan oluşur(www.dtm.gov.tr/ab/absayfasi/ortktar.htm).

Avrupa Birliği’nde (AB) 1992 yılına kadar uygulanan ortak piyasa düzeni, esas itibariyle “bir fiyat rejimi ve bu rejimi, içerde ve dışarıda rekabete karşı koruyan bir

müdahale sistemi”dir. Bundan dolayı, burada ortak tarım politikası daha geniş olarak; sırasıyla ilkeler ve karar mekanizması, fiyat politikasının amaçları, araçları, etkileri ve ortak tarım politikası reformu ve önerilen reformlarla ilgili diğer başlıklar altında, fiyat politikası açısından etüt edilecektir(www.tarim.gov.tr).

2.3.1. İlkeler Ve Karar Mekanizması

Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasının ilkeleri ve karar mekanizması aşağıda açıklanmıştır.

2.3.1.1. İlkeler

Ortak tarım politikasının üç ilkesi; tek tarım pazarı (piyasa bütünleşmesi), Topluluk tercihi ve mali dayanışmadır.

Tek Tarım Pazarı : Üye ülkeler arasında ürünlerin serbest dolaşımı, ortak fiyatlar oluşturulması ve mevzuatın uyumlaştırılması yoluyla gerçekleşecektir. Birlik içinde, üreticilere adil bir gelir sağlamak kaydıyla, her ürün için tek fiyat uygulanacaktır.

Tek Pazar ilkesi, üye ülkelerde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak bir Tek Pazar oluşturulmasını öngörmekte, bunun için ortak fiyat ve rekabet kurallarını, üye ülkelerde istikrarlı bir döviz kurunu ve dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir.

Topluluk Tercihi: Avrupa Birliği; sanayi ürünleri için uyguladığı serbest mübadele ilkesini, korunma gerektirdiği için tarım ürünleri dış ticaretinde tam olarak uygulamaz. Üye ülke üreticilerine, üçüncü ülke üreticileri karşısında öncelik tanır. Uygulama aynı zamanda üye ülkeler arasında bir ortak Pazar oluşturulmasının gereğidir. “Topluluk tercihi ilkesi” adı verilen bu ilke; tek piyasayı, hem düşük fiyatlı ithalattan, hem de dünya tarım piyasalarındaki dalgalanmalardan korur.

Topluluk tercihi ilkesi Birlik içinde üretilen ürünlere öncelik tanınmasını amaçlamakta, bunun için AB tarım ürünlerinin ithalata karşı korunmasını, ihracatının ise sübvansede edilmesini gerektirmektedir.

Mali Dayanışma: Ortak tarım politikası finansmanının, üye ülkelerce ortaklaşa karşılanması ilkesidir.

Ortak mali sorumluluk ilkesi OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda Nisan 1962'de AB bütçesinde Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur.

2.3.1.2. Karar Mekanizması

Avrupa tarım politikası –dolayısıyla fiyat politikası- yeni bir Avrupa kurulması sürecinin her alanında geçerli olan şu yollardan geçerek, uygulamaya konur:

- (i) Avrupa Komisyonu, Bakanlar Konsey'ine öneride bulunur.
- (ii) Avrupa Parlamentosu'na danışılır.
- (iii) Sosyal ve mesleki sınıf temsilcilerinden oluşan, bir danışma organı niteliğindeki Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görüşü alınır.
- (iv) Konsey görüşmelerin hazırlanmasını, özel bir komiteye (Özel Tarım Komitesi'ne) havale eder ve gerekli kararı verir.

Özetle, ortak tarım politikası; Komisyon tarafından geliştirilmekte, Konsey tarafından kabul edildikten sonra uygulanmaktadır(www.izto.org.tr).

2.3.2. Fiyat Politikasının Amaçları

Ortak Tarım Politikasının Beş Hedefi: Fiyat politikasının amaçları; her şeyden önce, Topluluğun ortak tarım politikası çerçevesinde belirlenebilir. Ortak tarım

politikası; başlangıçtan beri, üye ülkeler arasındaki tarım politikası farklılıklarını tek bir piyasa yapısı içinde gidermeye yöneliktir(www.europa.eu.int.).

Roma Antlaşması'nın 39. maddesine göre, ortak tarım politikasının beş ana hedefi vardır:

- (i) Avrupa'da besin güvenliğinin sağlanması;
- (ii) Tarımda verimliliği artırma;
- (iii) Tarımsal pazarlarda istikrar sağlama;
- (iv) Tarımda çalışanlara adil bir yaşam standardının garanti edilmesi;
- (v) Tüketicilere uygun fiyattan tarım ürünü sağlanması...

Stresa Konferansı Hedefleri : 1958 Stresa Konferansı'nda ana hedeflerden hareketle, şu amaçlar belirlenmiştir:

- (i) Rekabetçi olabilmesi için, Avrupa'nın tarımsal yapısının değiştirilmesi (Topluluk içinde tarımsal üretimin etkin dağılımının sağlanması);
- (ii) Tarımsal fiyatların, üretim fazlasına yol açmamak kaydıyla, yeterli düzeyde tutulması;
- (iii) Avrupa tarımının dış rekabete karşı korunması...

AB tarımsal ürün fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerinde oluşması nedeniyle, üçüncü ülkelerle yapılan ticarete iki amaç güdülür:

- (i) Birliğin dünya fiyatlarından korunması;
- (ii) Dış ticaret rejiminin, üretim fazlalarının ihracına elverişli bir hale getirilmesi.

Kuşkusuz fiyat politikasından da, bu temel amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunması istenecektir. Örneğin –aşağıda göreceğimiz gibi- “hedef fiyat aracı,” tarımsal pazarlarda istikrar sağlama amacına, “müdahale fiyatı aracı” hem çiftçi gelirlerinin yeterli bir düzeyde tutulması, hem de tüketicilere uygun fiyattan tarım ürünü sağlanması amacına yöneliktir(www.europa.eu.int.).

2.3.3. Fiyat Politikasının Araçları

1958 Stresa Konferansı'nda tarımsal ürünlerde, üyeler-arası tarife ve öbür dış ticaret kısıtlamaları kaldırılarak bir “yeşil Pazar” oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca üye ülkelerde tarımsal ürünlere aynı fiyatı garanti etmek için ortak bir fiyat sistemi kurulması amaçlanmıştır. Ortak tarım pazarı, tek fiyat uygulamasına, o da üreticilere adil bir gelir sağlama ilkesine dayanır. Bunu sağlayacak araç ise, “destekleme fiyat politikası”dır.

“Ortak piyasa düzeni”nin fiyat rejimi; biri “Birlik-içi fiyat politikası,” öteki “Birlik-dışı ülkelerle ticarete uygulanan fiyat politikası” olmak üzere iki alana ayrılabilir. Buna göre tarımsal ürünlerin fiyatlarını belirleyici araçlar da, ya Topluluk-içi üretim ve ticarete ya da Topluluk dış ticaretinde uygulanan fiyatlar ve ilgili mekanizmalar olacaktır.

2.3.3.1. Topluluk-içi Üretim ve Ticarete Uygulanan Fiyatlar

Topluluk içinde uygulanan “araç-fiyatlar” esas itibariyle ikiye ayrılır: Hedef fiyatlar, müdahale fiyatları. Hedef fiyat, tarımsal ürünlerin Birlikteki “üst fiyat sınırı”nı, müdahale fiyatı ise “alt fiyat sınırı”nı gösterir(Benli,2004,s.13).

Birlikte, bu fiyatların dışına çıkmayı önleyici bir mekanizma geliştirilmiştir. Bunlar ürüne göre farklı adlar alabilmektedir.

2.3.3.1.1. Hedef Fiyat

Toplulukta bütün piyasa destekleme mekanizmaları "hedef fiyat" (ürünlere/sektörlere göre değişik isimler alabilmektedir) prensibine dayanmaktadır. Bu fiyat, üretici için arzu edilen gelir seviyesini göstermektedir(Seyidoğlu,1999,s.345).

Hedef Fiyat, Bir “tavan fiyatı” niteliğindedir. Fiyat sisteminin temelini oluşturur. Politik olarak arzu edilen, başka bir deyişle “çiftçilerin eline geçmesi tasarlanan ideal fiyatlar”dır. Üreticilerin ideal gelir düzeyini de gösterir (Benli,2004,s.13).

Belirli ürünlere (tahıl, şeker, zeytinyağı, sebze ve süte) uygulanır. İşlevi; üretici ve tüketicuyu korumak, Birlik içinde tarımsal üretimi yönlendirmektir. Serbest dünya fiyatlarından bir hayli yüksek olarak, ekim döneminden bir yıl önce belirlenir. Böylece üretici; satış fiyatını önceden kestirdiği için, geleceği planlar, gelirini tahmin eder. Bu fiyat, ödeyebilecekleri en yüksek fiyat hakkında bilgi verdiği için, tüketiciler bakımından da önemlidir(Atmaca,1998,s.45).

Sığır ve dana eti ile şarap için belirlenmiş hedef fiyatlara, “rehber fiyat” adı verilir. Piyasa fiyatının, rehber fiyatın –belli oranda- altına düşmesi durumunda, piyasaya girilerek müdahale alımları yapılır.

2.3.3.1.2. Müdahale Fiyatı

Piyasa fiyatlarının "hedef fiyat" düzeyinde tutulabilmesini teminen bir "müdahale fiyatı" (temel fiyat ya da referans fiyatı da denilmektedir) belirlenmekte, piyasa fiyatları, bu seviyenin altına düştüğünde, müdahale mekanizmaları işletilmektedir(Karlık,2000,s.219).

Buna göre, müdahale alımına tabi ürünler (hububat, sütü ürünler, sığır eti, şeker ile meyve ve sebzeler) itibariyle çiftçiler ürünlerini, yıllık olarak ayarlanan “müdahale fiyatı” üzerinden müdahale alımı yapan kurumlara satabilmektedir. Ancak, geçmiş yıllarda yaşanan stoklar göz önünde tutularak getirilen yeni düzenlemeler uyarınca, müdahale kuruluşları, sadece belirlenmiş kalite standartlarına uygun ürünleri alabilmektedirler(Seyidoğlu,1999,s.345).

Müdahale Fiyatı; Bir “taban fiyatı” niteliğindedir. Birlikte piyasa fiyatlarının, hedef fiyatın belirli oranda altında ya da üstünde oluşmasına izin verilir. Bu sınırlara “müdahale fiyatları” adı verilir(Seyidoğlu,1993,s.178). Tarımsal ürünün, Topluluk içinde satılabileceği minimum fiyattır. Hedef fiyatın yaklaşık %10 (son verilere göre

%3-5) altında belirlenir. İşlevi; çiftçi gelirinin, belli bir düzeyin altına inmesini önlemektir. Başka bir deyişle üreticiye uygun bir fiyat ve buna bağlı olarak yeterli bir gelir garantisi sağlar.

Müdahale fiyatı destekleme mekanizmasıyla güçlendirilmiştir. Destekleme fiyatı her yıl kampanya döneminden hemen önce duyurulur. Üretimin %70'den fazlasını kapsar (1980). Tüm AB üyeleri için geçerlidir. Destekleme kuruluşları, ürünleri bu fiyattan almakla yükümlüdür(Seyidoğlu,1999,s.346).

Mekanizma şöyledir:

- (i) Ürün fiyatı müdahale fiyatının altına düşerse, destekleme kuruluşları piyasadan alım ve stok yapar.
- (ii) Ürün fiyatı müdahale fiyatını geçerse, kuruluşlar; stoklardan piyasaya mal sürer. Böylece piyasa fiyatı dengede tutulur.

2.3.3.1.3. Gösterge Fiyatı

Belirli bölgelerde belirli ürünlerin üretimini özendirmek, AB'nde tarımsal üretimin dağılımını düzenlemek için uygulanan fiyatlardır. Destekleme fiyatından daha yüksektir.

2.3.3.2. Topluluk Dış Ticaretinde Uygulanan Fiyatlar ve Mekanizmalar

Topluluk dış ticaretinde uygulanan başlıca araçlar; ithalatta eşik fiyat ve prelevman sistemi, ihracatta "restitution" sistemidir.

2.3.3.2.1. Eşik Fiyat

Yukarıda açıklanan iç desteklemenin, Topluluk dışından yapılan düşük fiyatlı ithalat tarafından zayıflatılmasını önlemek üzere, ithalatta bir prelevman sistemi

öngörülmüştür(Seyidoğlu,1999,s.346).Bu sistem ile üçüncü ülke kaynaklı ithal fiyatlarının "eşik fiyat"ın altına düşmemesi ve bu yolla Topluluk ürünlerinin tercih edilmesi amaçlanmaktadır. Topluluk dışından gelen bir ürün, advalorem vergilerin yanı sıra değişken nitelikli spesifik ithalat vergileri (prelevman) yoluyla eşik fiyat düzeyine yükseltilmektedir. Eşik fiyat, Topluluk içinde elde edilmesi arzu edilen "hedef fiyat" seviyesini etkilemeyecek bir düzeyde belirlenmektedir.

‘Uruguay Round’ ertesinde, değişken nitelikli maktu vergiler (prelevman) sabit nitelikli maktu vergilere dönüştürülmüş, bu bağlamda eşik fiyat uygulaması yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır. Topluluk, halen, GATT 94 çerçevesinde Dünya Ticaret Örgütü’ne bildirilen tarifeleri aşmamak kaydıyla, advalorem gümrük vergisinin yanında, iç fiyatlarla dış fiyatlar arasındaki farkı izale eden sabit maktu vergiler uygulamakta, bu suretle, ithal ürünlerin piyasada yerli ürünlerden daha düşük fiyatla satılması önlenmektedir(Karluk,2000,s.221).

Eşik Fiyat , Üçüncü ülkelere karşı, “sınırdaki koruyucu fiyat” niteliğindedir. İthal edilen tarımsal malların, Birlik sınırlarını geçmesine izin verilen en düşük fiyatlarıdır. Söz konusu malların, eşik fiyat altında Birliğe girmesi yasaktır. Müdahale fiyatından “ürünlerin, tüketim merkezlerine taşıma gideri” düşülerek hesaplanır. İşlevi; tarım ürünlerini, Topluluk-dışı fiyatlara karşı korumaktır. “Düşük dünya fiyatları karşısında, Topluluğun yüksek destekleme fiyatlarını ve tarımsal üretimini” güvence altına alır(TOBB,2001,s.211).

2.3.3.2.2. Prelevman Sistemi

AB’nin belirlediği destekleme fiyatlarının, dünya pazarlarındaki fiyatlardan daima yüksek olması; eğer ithalat tamamen serbest bırakılırsa, Topluluk tarım ürünlerinin ya üreticilerin ya da destekleme kuruluşlarının elinde kalması sonucunu doğurur. Bu istenmeyen durum; ancak ithal tarım ürünlerinin, destekleme fiyatlarının altında bir fiyatla iç pazara girmesi engellenerek önenebilir. İşte bu amaçla “ithal

fiyatını eşik fiyatlar düzeyine çıkararak, bir vergi koymak” gerekir. İthalat fiyatı ile eşik fiyat arasındaki bu fark, ithalatçıdan prelevman vergisi olarak alınır(Uludağ,2001,s.68).

Prelevman (ön kesinti) uygulanan ürünler; tahıl, şeker, zeytinyağı, et, süt ve mamulleridir.

Prelevman benzeri bir uygulama daha vardır ki “fark giderici vergi^” adını alır. Şarap, meyve, sebze ve su ürünleri ithalatında, dünya (ithal) fiyatları ile AB fiyatları arasındaki fark, ithalatçıdan vergi olarak alınır. Burada AB fiyatları “referans fiyatı” adını alır ve eşik fiyat rolünü üstlenir. Referans fiyat; ilgili ürünün üç yıllık fiyat ortalamasına pazarlama giderleri özendirilmesini gerektirir. Aksi halde ihracat durur; stoklar artar(Uludağ,2001,s.68).

Prelevman, en düşük ithal fiyatına taşıma ve ulaştırma giderlerinin eklenmesi ve bu miktarın Topluluk eşik fiyatından düşülmesi suretiyle hesaplanmakta olan, dolayısıyla, dünya fiyatlarına bağlı olarak, sektörlere göre değişen aralıklar ile (haftada bir, ayda bir, üç ayda bir) değiştirilen vergiler olarak uygulanmaktaydı(Dinler,2000,s.39). Ancak, Uruguay Round çerçevesinde, korumada şeffaflık ilkesi uyarınca, değişken nitelikli vergilerin uygulanmaması öngörüldüğünden, yaş meyve sebzelerde “giriş fiyatı”, işlenmiş meyve ve sebzelerde “asgari ithal fiyatı”, bazı ürünler itibarıyla (şarap, balık) referans fiyatı sistemleri, vs. ihdas edilmiş bulunmaktadır(Yükseler,2001,s.19).

İhracatı teşvik için bir prim sistemi geliştirilmiştir. Bu sistem; ihraç ürünlerini dünya fiyatları düzeyine indirme işlevi görür ve “restitution” (ihracatı teşvik iadesi) adıyla anılır. Prelevman sisteminin tersi yönde işler. Yüksek AB fiyatı ile düşük dünya fiyatı arasındaki farkın, ihracatçıya iade edilmesinden ibarettir.

Diğer taraftan, dünya piyasa fiyatları Topluluk piyasa fiyatlarının altında olduğunda Topluluk ihracatçılarına dünya piyasalarında eşit rekabet imkanı sağlamak amacıyla ihracat iadeleri ödenmektedir. Buna karşılık, nadiren de olsa dünya piyasa

fiyatlarının Topluluk içi fiyatların üzerine çıkması durumunda da, Topluluk üretiminin dışarıya akışını önlemek üzere, Topluluk ihracatçılarından ihracat vergisi tahsil edilmesi yoluna gidilmektedir. İhracat iadesi ve ihracat vergileri, dünya fiyatlarındaki dalgalanmalara göre haftada yahut on beş günde bir belirlenebilmektedir.

2.3.4. Fiyat Politikasının Etkileri

Fiyat politikasının etkilerini, şu açılardan ele alabiliriz.

Tek Tarım Pazarı: Ortak bir fiyat politikası ve 1968 yılında oluşturulan gümrük birliği sayesinde, tarım ürünleri üye ülkeler arasında serbestçe dolaşmaya başlamış, tarımsal ürün ticareti hızla gelişmiştir. Birlikte ortak fiyatlar uygulanmaktadır.

Besin Güvenliği: AB birçok üründe kendine yeterli duruma gelmiştir. Tahıl, zeytinyağı, şarap ve hayvansal ürünlerde, kendine yeterlik düzeyinin üstüne çıkmış; bazı öteki ürünlerde yeterlik oranı %85'i aşmıştır(www.güras@milliyet.com.tr).

Verimlilik Artışı: Tarımda verimlilik artmış, ancak bölgelerarası farklılık giderilememiştir.

Tarımsal Pazarlarda İstikrar: İç Pazar büyük ölçüde istikrara kavuşturulmuştur. Bu etki daha çok destekleme rejimi uygulanan piyasalarda görülmüştür.

Adil Bir Yaşam Standardı: Çiftçilerin gelirlerinde –ülke ve bölge farklılıklarına karşın- önemli artışlar sağlanmıştır. Ne var ki aksi görüş de ileri sürülmektedir. Nitekim Ocak 1991'de Bakanlar Konseyi'ne sunulan bir tartışma belgesine göre 1975-1989 yılları arasında tarımsal nüfusun %35 oranında azalmasına rağmen, çiftçinin satın alma gücü hemen hemen artmamıştır (www.güras@milliyet.com.tr).

Tüketicilerin Korunması: Tüketicilerin korunması yönünde olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Tarımsal ürünlerde kalite iyileştirilmiştir.

Yapısal Değişiklik ve Üretimin Etkin Dağılımı: İşletmeler modernleştirilmiş, yapısal sorunların çözümünde ileri adımlar atılmıştır. İşletme sayısı azalırken, çalışan nüfus azalmıştır. Bununla birlikte tarımsal yapıdaki değişiklik beklenen düzeyde olmamıştır. Yüksek fiyat politikası tarımsal üretimin çoğunu, büyük işletmelerde toplamıştır. Bununla birlikte aynı politikanın, marjinal işletmeleri de yaşattığından, işletme büyüklüğündeki iyileşmeyi yavaşlattığı görüşü de ileri sürülmektedir.

Üretim Düzeyi: Yüksek destekleme fiyatları; aşırı üretime, eritilmesi güç tarımsal stoklar oluşmasına yol açmıştır. 1973–1988 yılları arasında tüketimdeki yılda %0,5’lik artışa karşılık, tarımsal üretim artışı %2 olmuştur.

Dış Rekabete Karşı Korunma: Tarım ürünlerine dünya fiyatlarının üzerinde bir fiyat verilmesi ve özel mekanizmalar, bu ürünleri olumsuz dış rekabete ve dünya piyasalarındaki dalgalanmalara karşı korumuştur. Ancak tarım ürünlerinin ihracatı konusunda, çok başarılı sonuçlar alınamamıştır. Öte yandan Topluluk 1980’lerin son yılları itibariyle, dünyanın en büyük tarım ürünleri ithalatçısı olmaya devam ediyordu.

Yan Etkiler: Yüksek fiyat politikası birliğe ağır mâli külfet yüklemiş, bütçe maliyetleri hızla yükselmiştir. Stoklama giderleri artmıştır. Depolanan mallar ya bozulmuş ya da çok düşük fiyatlardan elden çıkarılmıştır (www.güras@milliyet.com.tr).

Yoğun tarım sonucu, ağır çevre sorunları ortaya çıkmıştır.

Yüksek fiyatlı destekleme politikası, dünya ticaretini kısıtlayıcı bir etki yapmıştır. Bu nedendir ki Uruguay Görüşmeleri’nde ABD, Avrupa Birliği’ne karşı tarımsal sübvansiyonların indirilmesini savunmuş, sonunda bu sübvansiyonların aşamalı olarak %20 oranında indirilmesi kabul edilmiştir.

2.3.5. Ortak Tarım Politikası Reformu

Ortak tarım politikasının olumsuz etkilerini gidermek için, bu politikada bir reform yapma düşüncesi; önce, tarımda yeni düzenlemeleri gerekli gören 1985 tarihli “Yeşil Belge”de yer aldı.

Yapılacak düzenlemeler şu ilkelere dayanacaktı:

- (i) Üretim fazlası olan sektörlerde üretimin azaltılması;
- (ii) Küçük çiftçilerin durumunun iyileştirilmesi;
- (iii) Gerekli alanlarda, kırsal kalkınma ve sosyal dengenin sağlanması ile çevrenin korunması için tarımın desteklenmesi;
- (iv) Çiftçilerin çevre bilincinin artırılması.

1992 Reformu : Ne var ki başta finansman yükü olmak üzere sorunların devam etmesi üzerine, AB tarım bakanları; bir çözüm arayışı için yeniden bir araya geldiler ve 1992 Mayısında, ortak tarım politikası mekanizmalarında köklü bir reform yapılması üzerinde anlaşmaya vardılar. Öncelikle, ortak tarım politikasının finansman yükünü hafifletmek üzere, destekleme fiyatlarında indirim yapma kararını verdiler. Tahıla yapılan sübvansiyonlar, 1992’de %3 oranında azaltıldı. Aynı sübvansiyonların 1993-1996 yılları arasında %29 oranında azaltılması planlandı(Benli,2004,s.24).

Üretim denetimiyle ilgili başka araçların yanı sıra, şu önlemler getirildi: Prelevman ve “restitution” uygulaması giderek daraltılacak; (ii) 1996-1997 yılları arasında tarımsal destek bütünüyle kaldırılacak ve tarımsal ürün fiyatları aşağı çekilecek.

Tahıl dışı sektörler için daha ılımlı önlemler öngörüldü.

2.3.5.1.Amaçlar

Fiyat indirimlerinden şunlar bekleniyor:

- (i) Topluluğun tarım ürünleri hem iç, hem de dış piyasada rekabet gücü kazanacaktır.
- (ii) Telafi edici doğrudan ödemeler aracılığıyla, çiftçi gelirleri güvence altına alınacaktır.

Genel olarak Reform'dan şunlar bekleniyor:

- (i) Üretim; hem gerekli miktar, hem de geçerli fiyatlar bakımından, piyasanın gerçek olanaklarıyla uyumlu hale getirilecektir.
- (ii) Bütçe kaynakları; aşırı üretim yerine, çiftçi gelirlerini daha da artıracak şekilde kullanılacaktır.
- (iii) Çiftçiler çevreye duyarlı şekilde üretim yapmaya özendirilecektir.
- (iv) Tüketicilere daha düşük fiyattan, daha fazla ve yüksek kalitede besin sağlanacaktır.

Topluluğun gayri safi yurt içi hasılasının yaklaşık % 0.6'sı Ortak Tarım Politikası (OTP) için harcanmaktadır. Bu çerçevede, 2002 yılı itibariyle, OTP'nı finanse etmek üzere teşkil edilmiş olan Avrupa Garanti ve Yön Verme Fonu'ndan (ATYGF) yapılan toplam harcama 49 milyar Euro olarak gerçekleşmiştir(Köroğlu,2003,s.36).

Gerek dünya ticaretinin geldiği nokta, gerekse Topluluk pazarının ihtiyaçları göz önünde tutularak reformlar yapılırken, Topluluk tarım ürünlerinin dünya pazarlarındaki rekabet edebilirliğinin artırılması, gıda kalitesinin ve gıda güvenliğinin sağlanması, tarımla uğraşanların hayat standartlarının ve gelirlerinin istikrarının sağlanması, çevre ile uyumlu düzenlemeler yapılması, alternatif gelir ve istihdam imkanlarının yaratılması gibi unsurlar önem kazanmaktadır.

Ortak Tarım Politikası'nın üye ülkeler gündemine getirdiği sorunları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Üretim Fazlaları: Başlangıçta tarımsal yapının oluşturulması ve tarımsal üretimin güvenliği yanında, alınan tedbirler gıda açığının kapatılması amacına yönelik iken, daha sonra bu mekanizmalar önemli stoklara yol açmıştır. 1973-88

döneminde tarımsal üretim yıllık % 2 oranında artarken, iç tüketim yıllık olarak ancak % 0.5 artmıştır. Böylece ortaya çıkan fazlalıkların stoklanması ciddi sorunlar yaratmıştır. 2002 bütçesinden stoklama harcamaları için ayrılan miktar 1.9 milyar Euro tutarındadır.

- Bütçe Maliyeti: Roma Antlaşması'nda öngörülen "tarımsal gelirlerin artırılması" amacından kaynaklanan ve arzın sürekliliğini sağlayacak bir araç olarak öngörülen müdahale alımları zamanla üretimi körükler hale gelmiş, Topluluk çiftçisinin gelir düzeyinin muhafazası bütçeye giderek daha pahalıya mal olmaya başlamıştır. Müdahale alımları ATYGF giderlerinin % 70-80'ini oluşturmaktadır. 1975 yılında 4.5 milyar ECU olan ATYGF'nin Garanti Bölümü harcamaları 2002 yılında 44.5 milyar Euro'ye yükselmiştir.
- Üretici Gelirlerinde Azalma: Fiyat garantisine dayanan gelir desteklemesi, üretimin hacmi ile bağlantılı olduğundan, desteklemenin önemli kısmı büyük çiftliklerde toplanmaktadır. Böylelikle ATYGF desteğinin % 80'i büyük toprak ve işletme sahibi çiftçilerde, yani üreticilerin % 20'sinde toplanmakta, küçük ve orta ölçekli aile çiftliklerinin gelirlerinde ise azalma gözlenmektedir.

Bu sorunlara, Topluluğun her genişlemesiyle tarım politikasının karşılaştığı yeni olguları da eklemek gerekir.

AB Komisyonu yukarıda belirtilen sorunlar karşısında reforma gidilmesi yönündeki niyetini önce 1985 yılı programında vurgulamış, daha sonra bu politikanın perspektiflerini kapsayan ve Yeşil Kitap (Green Paper) diye anılan raporunu Konsey'e sunmuştur (Akdemir, 1992, s.41).

Yeşil Kitap temelinde başlatılan bu tartışmalar Komisyon'un 18 Aralık 1985 tarihli 'Memorandum'unda ortaya konulan prensiplerle sonuçlanmıştır. Bu prensipler bazında, piyasa düzenleri reforma tabi tutulmuştur. Şubat 1988 tarihli Avrupa Konseyi Kararı ile dengeleyiciler (stabilizerler) kavramı ortaya konulmuştur. Her ortak piyasa düzeninin özelliklerine göre farklılaşmakla beraber, bu reformlar; üretimin belli bir eşiği aşması durumunda destekleme fiyatlarının düşürülmesi, fazla üretimin elden çıkartılmasına üreticinin direkt katkısı, üreticilerin, harcamalarının finansmanına katkısının artırılması, müdahale sisteminin getirdiği garantilerin azaltılması, belirli

ürünlerin ekim alanlarının bir bölümünün nadasa bırakılması, ağaçlandırılması ya da tarım dışı amaçlarda kullanılması, bu sektörlerdeki üreticilerin gelir kayıplarının telafisi, alternatif ürünlerin üretilmesi olanaklarının araştırılması gibi ortak amaçlar taşımaktadır.

Diğer taraftan, belirlenmiş azami üretim seviyelerini aşmayan küçük üreticilerin tamamen veya kısmen üretim vergilerinden muaf tutulması, küçük çiftçilere doğrudan yardım verilmesi, 55 yaşın üzerindeki çiftçilere erken emeklilik sağlanması gibi tedbirler de öngörülmüştür(Benli,2004,s.39).

Ancak, dengeleyiciler politikası OTP sorunlarının çözümede pek başarılı olamamıştır. Söz konusu uygulamalar, OTP'nda radikal değişiklikler öngörmemekte, bilakis, belli bir üretim eşiğinin ötesinde fiyat ve garantilerin azaltılması şeklinde özetlenebilecek otomatik mekanizmalar yoluyla harcama ve üretimin istikrara kavuşturulmasına yönelik bir politika niteliği taşımaktadır.

Üretimden ayırma, üretimin yaygınlaştırılması, gelir yardımları ve erken emeklilik programları gibi yan tedbirler ise, kendilerinden beklenen sonucu yaratmamıştır. Böylece 1985-1988 yıllarında gerçekleştirilen reformlar sonuçsuz kalmış, OTP bir kez daha ciddi sorunlarla karşılaşmıştır(Benli,2004,s.39). Topluluğun piyasada günden güne çoğalan fazlalık ürünleri karşısında ticaret ortaklarından gördüğü baskının yanı sıra, çiftçilerin de politikaya karşı güvenleri sarsılmıştır. Bu koşullar karşısında, politikanın 1960'lı yıllara göre farklılık arz eden yeni duruma adapte edilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Diğer taraftan, Avrupa Konseyi tarafından 1987 yılında uygulanmaya başlanmış olan bütçe disiplini ilkelerine zarar veren, özellikle, hububat, sütü ürünler ve sığır eti itibariyle müdahale stoklarında ve buna ek olarak diğer ürünler için yapılan harcamalarda meydana gelen artış sonucunda bütçe üzerinde büyüyen yüke, Topluluğun dünya piyasalarına sürdüğü sübvansiyonlu mal ihracatı nedeniyle diğer ülkelerin giderek artan baskısı da eklenince, AB Komisyonu, 9 Temmuz 1991 tarihli toplantısında, Komiser MacSharry tarafından hazırlanan ve politikanın oluşumundan itibaren geçen 30 yıllık süre esnasında yapılan en radikal değişiklikleri içeren reform paketini benimsemiştir(Manisalı,1998,s.99).

Söz konusu reform tedbirleri ortak piyasa düzenine tabi ürünlerin üretiminin değer olarak yaklaşık % 75'ini kapsamaktadır. Reform çerçevesinde en ayrıntılı ve radikal kararlar, kurulan ilk ortak piyasa düzeni olan hububat sektörüne yöneliktir.

Bu reform paketi kapsamında; hububat sektöründe müdahale fiyatları 1/3 oranında indirilmiş ve üreticiye hektar başına ödenen doğrudan yardım sistemi getirilmiş, yağlı tohumlarda ve proteinli bitkilerde belli kriterleri sağlamaları şartıyla hektar başına yardım uygulaması başlatılmış, tütün için üretim kotası belirlenerek müdahale alımları ve ihracat iadesi kaldırılmış, bunun yerine üreticiye prim ödenmesine başlanmış, süt ve sütlü ürünlerdeki üretim kotası miktarları indirime tabi tutulmuş, sığır etinde hektar başına azami sığır sayısı belirlenerek prim sistemi getirilmiş, buna ek olarak müdahale fiyatı indirime tabi tutulmuş, koyun etinde ise mevcut prim sisteminin sürdürülmesi, buna mukabil bu sistemle ilgili olarak belirli kriterler getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Genel olarak değerlendirilirse, MacSharry reform paketi kapsamında, temel ürün gruplarına verilen destekleme fiyatlarında üç yıllık bir süreye yayılan indirimler ile süt üretim kotalarında ilave indirimler öngörülmüştür. Fiyat indirimleri için çiftçilere ödenecek telafi yardımları hektar başına hesaplanmış, böylelikle fiziki üretimden bağımsız hale getirilmiş ve giderek üreticilere doğrudan gelir yardımına dönüştürülmüş, ekilebilir arazilerinin belli bir bölümünü nadasa bırakılarak, nadas yardımı uygulaması başlanmıştır. Doğrudan gelir yardımları, desteklemeden ziyade vazgeçilen üretime, dolayısıyla gelir kaybına karşı telafi edici tazminatlar şeklinde verildiğinden, yeni stoklara neden olmayacağı, diğer bir deyişle, piyasa arz ve talep dengelerine müdahalelerin, reform paketi ile mümkün olabildiğince asgari seviyeye indirilmeye çalışıldığı gözlenmektedir. Fiyat reformlarına ek olarak, MacSharry planında, çevre çıkarlarını gözetmek, tarım arazilerinin üretimden ayrılarak ağaçlandırılmasına katkıda bulunmak ve 55 yaşın üzerindeki çiftçilerin tabi olabileceği emeklilik programı ile çiftçilerin erken emekli olmasını sağlamak amacıyla, daha az yoğun çiftçiliği özendirilecek önlemler de yer almaktadır(Benli,2004,s.41).

Diğer taraftan, Topluluk Uruguay Round Tarım Anlaşması kapsamındaki yükümlülükleri çerçevesindeki tedbirleri de 1 Temmuz 1995 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

Bu çerçevede, Topluluk uygulamakta olduğu;

- iç desteklemelerde 6 yıl içerisinde % 20 oranında indirim yapacaktır. Ticaret veya üretim üzerinde bozucu etkileri olmayan ya da çok az olan iç destekler indirim taahhütleri dışında bulunmaktadır.
- ihracat sübvansiyonlarında, 6 yıl içerisinde bütçe harcamalarını % 36 oranında, sübvansiyonu konu miktarı ise % 21 oranında azaltacaktır.
- pazara giriş açısından ise, 1986-1988 dönemi esas alınmak ve tarife dışı engeller tarifeye dönüştürülmek suretiyle, tarife oranlarında 6 yıl içerisinde her ürün için en az % 15 ve basit ortalama olarak % 36 oranında indirime gidilecektir.

Diğer taraftan, gerek OTP'nin uygulamalarından kaynaklanan bazı sorunların giderilmesini, gerekse Uruguay Round görüşmelerinde varılan mutabakat uyarınca tarım ürünleri itibarıyla 1999 yılının sonunda başlatılacak olan görüşmelerde (Millenium Round) AB'nin mümkün olduğunca sağlam bir zeminde müzakere yapabilmesini teminen, OTP'nin bir revizyona tabi tutulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, 'Gündem 2000' Belgesinde, reforma tabi tutulması öngörölmüş olan tarla bitkileri, sığır eti ve süt ve süt mamulleri ortak piyasa düzenlerinin değiştirilmesi için çalışmalar başlatılmış, ayrıca, kırsal kalkınmaya öncelik verecek düzenlemeler de hazırlanmıştır(www.europa.eu.int.).

'Gündem 2000' çerçevesinde Toplulukça, Ortak Tarım Politikasında yapılması kararlaştırılan reformlar bağlamında, müdahale fiyatlarında ve ihracat iadelerinde GATT 1994'te taahhüt edilenin ötesinde indirim yapılması teklif edilmektedir. Bunun yanı sıra, süt ve süt mamullerindeki destekleme sisteminin ise, sütteki kota uygulamasına rağmen, 2006 yılına kadar devam etmesi öngörölmüştür. Öngörülen destek indirimleri, Topluluk fiyatlarını dünya fiyatlarına yaklaştıracaktır. Diğer taraftan, ATYGF'nun Garanti Bölümüyle, çevre programları ve kırsal kalkınma hareketleri gibi projelerin finansmanı sağlanacaktır(www.europa.eu.int.).

Ortak Tarım Politikasında reform öngören söz konusu Belgede, OTP'nin karşılaştığı sorunların öncelikle dahili mahiyette olduğu vurgulanarak, bunlardan başlıca üçü aşağıda sıralanmıştır

1. “Topluluğun önemli pazarlarında ortaya çıkan ve uzun dönemde Topluluk tarımını tehdit etmesi beklenen bazı gelişmeler” bağlamında, AB'ndeki cari fiyat seviyelerinin dünya piyasalarının büyümesinden kaynaklanan avantajlardan yararlanmayı önleyecek kadar yüksek olduğu, bu nedenle AB'nin zaman içerisinde kendi pazarında ve dünya pazarlarında tarımsal ve işlenmiş ürünlerdeki rekabetçi konumunu kaybedeceği,

2. “OTP'nin neden olduğu olumsuzluklar” bağlamında,

- sağladığı desteğin adaletsiz bir biçimde dağıtılması,
- zor durumda bulunmayan üretici ve bölgelere yoğunlaşılması neticesinde, bölgesel kalkınma planları ve tarımsal faaliyetlerinde azalma görülen kırsal nüfus üzerinde olumsuz etkilerinin hissedilmesi,
- bazı bölgelere yoğunlaşan tarım uygulamalarının bu bölgelerde çevre kirliliği ve hayvan hastalıklarına sebep olurken, ihmal edilen bölgelerin tarımsal faaliyetlerinde azalma kaydedilmesi,

gibi etkenler nedeniyle OTP'nin kamuoyunda kötü bir imaj çizdiği vurgulanarak, çevreyi kirleten, uzay alanındaki gelişmelere katkısı olmayan ve arzu edilmeyen uygulamaları yüzünden hayvan hastalıklarının yayılmasında sorumluluğu bulunan bir tarım politikasının uzun dönemde sürdürülme olasılığı bulunmadığı gibi, sebep olduğu zararların da makul gösterilemeyeceği, bu nedenle AB'nin ana görevlerinden birinin ilerleyen yıllarda OTP'yi tüketicilerin kabul edebileceği şekilde düzenlemek olduğu,

3. Birliğin 15 ülkesindeki tarımın, gelenekler, rekabet edebilirlik, gelir düzeyi, doğal kaynaklar ve uygulanan yöntemler bakımından farklılık gösterdiğine dikkat çekilerek, bu farklılığın, Avrupa tarımının kendine özgü karakterine ve kalitesine katkıda bulunarak, güçlülüğünü sağlayan bir faktör olduğu, fakat, bu durumdan en iyi şekilde yararlanmak için bu farklılıklar ile tarım politikasının tesisi ve yürütülmesi arasında bağ kurulması gerektiği,

gibi hususlara değinilmektedir.

Bahse konu Belgede bu bağlamda;

- OTP'nın, Topluluğu kuran 6 ülkenin durumuna göre hazırlandığı, günümüze dek esaslı bir değişiklik göstermediği kaydedilerek, bunun yeni üyelerin katılımını bekleyen 15'lere uymadığı, karmaşaya, aşırı bürokrasiye ve nihai olarak çiftçiler arasında nasıl çalıştığı hakkında anlayış eksikliğine sebep olduğu hususlarının altı çizilmekte ve sektörün ihtiyaçları ile bölgesel özelliklerini dikkate alarak, varolan sorunları çözecek daha yeni ve yerel modellerin geliştirilmesi,
- OTP'nda reformu haklı kılan bahse konu sorunları ağırlaştırılan,
 - a. Topluluğun gelecekteki genişlemesi,
 - b. İkili ticaret anlaşmaları ve DTÖ platformunda yürütülen tarımla ilgili uluslararası görüşmeler,

gibi iki dış faktöre ve uluslararası ticaretteki liberalizasyon eğilimine dikkate çekilerek, tarım sektörünün söz konusu gelişmelere göre hazırlanması,

tavsiye edilmektedir.

Belgede ayrıca, yapılacak reformlar neticesinde;

- AB'nin, menfaatlerini ve uluslararası alandaki gelişmeleri dikkate alarak önümüzdeki yıllarda uygulayacağı tarım politikasını belirleyeceği, böylece DTÖ müzakerelerinde, hedeflerini somut bir zeminde belirlemiş olarak yer alacağı,
- AB'nin önümüzdeki görüşmelerde kabul edebileceği limitlerin herkesçe anlaşılabilir hale geleceği,

Kaydedilmektedir.

2.3.6.Önerilen Reformların Anahatları

Yukarıdaki analizlerin ışığında Komisyon, OTP reform önerilerinin çerçevesini aşağıdaki şekilde çizmiştir:

Topluluğun rekabet gücünün, fiyatlarda yeterince indirim yapılması yoluyla iç piyasadan ve dünya piyasalarından artan oranda pay alınmasını temin edecek şekilde

sürdürülmesi. Üreticilerin gelir düzeyinin korunması için bu fiyat indirimleri, doğrudan gelir ödemelerinin artırılması yoluyla telafi edilecektir(Yıldırım,2000,s.9).

Komisyon ve üye ülkelerin görev ve işlevlerine ilişkin yeni bir yaklaşım benimsenmesi bağlamında, üreticilere doğrudan ödemeler şeklinde verilen telafinin bir kısmının ATYGF'nin Garanti bölümünce finanse edilip, ulusal üretimin büyüklüğüne göre dağıtılması sağlanacaktır. Üye ülkelere, rekabetin bozulmasını önleyici Topluluk kriterlerine uymak koşuluyla, söz konusu telafiyi diledikleri şekilde dağıtma yetkisi tanınacaktır(Köroğlu,2003,s.49).

Kırsal kalkınmaya ilişkin yeni düzenleme ile bütün kırsal kalkınma projeleri bir çerçevede altında toplanacak ve üye ülkeler, söz konusu projelerden dilediklerini seçebileceklerdir.

Komisyon'un, tarım politikasına, toplumun beklentilerini de karşılayacak yeni görevler yüklenmesi konusundaki kararı kapsamında, yerelleşmeye verilen önem, kuralların basitleştirilmesini de beraberinde getirmektedir. Buna, birbiriyle tutarlı olmayan çok sayıda düzenlemeyi ortadan kaldıran yeni Kırsal Kalkınma Yönetmeliği örnek gösterilmektedir. Aynı yaklaşım, pazar düzenlemesine yönelik yönetmelikler, özellikle tarla bitkileri ile ilgili olanlar açısından da izlenmektedir(www.dtm.gov.tr).

Çevrenin korunması hususuna önem verilerek, çevreye özen gösteren tarımsal metotların uygulanması teşvik edilecektir. Bu meyanda, az tercih edilen alanlara tahsis edilecek yardımların, az girdi gerektiren tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasında araç olarak kullanılması öngörülmektedir. Çevreye duyarlı şekilde canlı hayvan yetiştiriciliği yapan çiftliklere tahsis edilen sübvansiyonların, cari seviyelerin üç katına çıkarılması hedeflenmekte olup, üye ülkelere, çevrenin korunmasına ilişkin kurallara riayet edilmesini temininin, doğrudan yardımların azaltılması veya kesilmesini de içeren yetkiler tanınmaktadır.

Yeni Kırsal Kalkınma Yönetmelik taslağı ile bu bağlamda, nihai hedefi, tarımsal harcamaları geçmiştekenden daha fazla uzay alanındaki çalışmalara ve doğanın korunmasına yönlendirerek, pazar idaresini sağlamak olan, kapsamlı ve istikrarlı bir kırsal kalkınma politikasının temelleri atılmaktadır(www.tarim.gov.tr).

Böylelikle, kırsal kalkınmanın OTP'nin ikinci direği olması, bu amaca ulaşılmasını temininin, konuyla ilgili çoğu harcamanın ATYGF Yön Verme bölümünden Garanti bölümüne transfer edilerek, finansmanın Topluluk fonlarından yapılması planlanmaktadır.

Komisyon, süt kotalarında % 2'lik artış yapılmasını önermekte olup, ilave kotalar dağlık bölgelere ve çiftçiliğe yeni başlayan kişilere dağıtılacaktır.

Komisyon ayrıca, zeytinyağı ve tütün pazarlarında da reform önererek, Akdeniz ürünlerine verdiği önemi vurgulamıştır. Şarap sektörü için Komisyon tarafından hazırlanan öneri 1998 yılının ikinci yarısında Konsey ve Parlamento'ya sunulmuş ve Mayıs 1999 itibariyle kabul edilmiştir.

OTP'nin imajını ciddi şekilde zedeleyen istismarlar ve dengesizliklerle mücadele etmek hayati önem taşıdığından;

Çiftliklerin piyasa düzenlemeleriyle bağlantılı olarak çeşitli destek şemaları altında aldıkları doğrudan yardım miktarını azaltmak amacıyla tavan uygulamasına geçilmesi de önerilmiştir (www.tarim.gov.tr).

Doğrudan yardımların üye ülkelerce, sadece gerçek anlamda tarımla uğraşan çiftçilere kullanılmasını temininin gerekli yasal dayanak oluşturulacak, böylece, 1992'den bu yana çiftçi olmadıkları halde yasa boşluklarından yararlanarak OTP yardımlarından yararlandıkları saptanan kişilerin istismarlarının önüne geçilecektir.

Üye ülkelerin, doğrudan yardımları istihdam edilen işçi sayısını baz alarak dağıtması ve çevreci tarımsal projelere öncelik vermesi öngörülmektedir.

2.3.7.Reform Öngörülen Başlıca Sektörler

OTP'nin reformu, gerek AB'nin rekabet edebilirliğinin artırılması, gerekse Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri itibariyle öngörülen genişlemeye ve DTÖ'nün müteakip tarım görüşmelerine hazırlık teşkil etmesi açısından Komisyon tarafından gerekli görülmektedir.

2.3.7.1.Tarla Bitkileri

Bu ürün grubu AB ekonomisinde gerek insan tüketimi gerek hayvan yemi endüstrisi açısından önemli bir yer işgal etmekte olup, toplam ekilebilir arazinin % 40'ını kapsamakta, ATYGF harcamalarının % 42,2'sinden yararlanmakta ve toplam tarımsal hasılanın % 11'ini sağlamaktadır(www.tarim.gov.tr).

Gündem 2000 Belgesine göre, 1996'da 201 milyon ton olan üretim 2005'de 214 milyon ton'a yükselecektir. Bu ürünlerde beklenen tüketim artışı üretim artışından daha düşük olacak, 2001 yılından itibaren teşvikli ihracata ilişkin DTÖ taahhütlerinin bağlayıcı hale geldiği de dikkate alındığında, müdahale stoklarında artış oluşacak ve 2005 yılında 58 milyon ton'u bulacaktır. 1996 yılı seviyesi 12.2 milyon ton olan yağlı tohum üretimi 2005'de 12.8 milyon ton'a yükselecek, bununla beraber, Topluluğun bu ürünlerdeki dış ticareti açık vermeye devam edecektir. Tahıl, yağlı tohum ve bakliyat ekim alanları 53.5 milyon hektarda sabitlenecektir(www.europa.eu.int.).

Bu grupta müdahale fiyatı, 2000/2001 pazarlama yılından başlayarak, iki eşit indirimle % 15 azaltılarak 119.19 EURO/tondan 101.31 EURO/tona düşürülecek, nihai oran ise 2002/2003 pazarlama yılı başında belirlenmiştir..

Hububatta hektar başına yardım esasına dayanan ve halen 54 EURO/ton düzeyinde olan doğrudan ödemeler, iki eşit aşamada arttırılarak, 2001/2002 pazarlama döneminde 63 EURO/tona çıkarılmış ve bu artışın % 50'si fiyat indirimlerinden tasarruf edilen meblağ ile karşılanmıştır.

Yağlı tohumlar ve keten tohumu açısından ise sırasıyla 94.24 EURO/ton ve 105.10 EURO/ton olan hektar başına doğrudan ödemeler üç eşit dilimde indirilerek, 2002/2003 döneminde hububata ödenen yardımla (63 EURO/t) eşitlenmiştir. Bu sektördeki desteklemelerde uygulanan "referans fiyatı" sistemine 2000/2001 pazarlama döneminde son verilmiştir(www.europa.eu.int.).

Proteinli tohumların diğer tohumlara oranla karlılığını sağlayabilmek amacıyla, 78.49 EURO/t düzeyindeki doğrudan yardımların, 2000/2001 döneminden itibaren, reform kapsamındaki en yüksek düzey olan 72.5 EURO/tonda tutulması sağlanmıştır.

2.3.7.2. Sığır Eti

Tarla bitkileri sektörünü ATYGF'dan aldığı % 15,9'luk payla sığır eti sektörü izlemekte ve % 11,9'luk payı ile toplam AB tarımsal üretimine önemli (sütlü ürünler %18, hububat % 11) bir katkı sağlamakta olup, üretimin yaklaşık üçte ikisini Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere karşılamaktadırlar. 2001 yılı üretimi 8.6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Yeni düzenlemeye göre, mevcut piyasa destek fiyatlarında (2.780 EURO/ton) üç eşit aşamada % 20'lik indirim yapılacaktır.

1 Temmuz 2002'de müdahale fiyatının yerini, 2.224 EURO/ton düzeyinde sabitlenen özel depolama yardımı için temel fiyat (basic price) almıştır. Özel depolama yardımı, domuz etinde olduğu gibi ortalama Topluluk piyasa fiyatlarının temel fiyatların % 103'ünden daha az olması durumunda verilecek ve 1 Temmuz 2002'den itibaren, ortalama piyasa fiyatının 1.560 EURO/tonun altına düştüğü hallerde, ilgili prosedürler çerçevesinde Komisyon tarafından üye ülkelerde alım ihaleleri açılacaktır.

Yeni düzenleme çerçevesinde, erkek hayvanlar ile yavrulmuş inekler için verilen mevcut prim üç yıllık dönemde arttırılacak ve doğrudan çiftçiye ödenmesi şartıyla yeni bir kesim primi ihdas edilecektir.

Bu kapsamda, erkek hayvanlar için ödenen 135-108.7 EURO'luk mevcut primlerin, üç aşamada arttırılarak, 2002 yılında, hayvan başına 150-210 EURO olması karara bağlanmıştır. Bu yardım, her takvim yılında, bölge için öngörölmüş olan sınırları aşmamak kaydıyla yıllık olarak ve işletme başına verilecektir.

Yavrulmuş inekler için verilecek prim, mevcut düzeyi olan 144.9 EURO'dan 2002 yılında hayvan başına 200 EURO'ya yükselmiştir. Üye ülkelerin takdirine bırakılan ulusal ek yardım miktarı hayvan başına 50 EURO'ya çıkartılmıştır.

Üye ülkeler, kendilerine tahsis edilen toplam miktarları aşmamak kaydıyla üreticilere söz konusu ek ödemeleri yapabileceklerdir. Bu yardımlar üye ülkelere, bölgeler arası farklılıkların telafi edilmesinde esneklik sağlayacaktır (www.europa.eu.int.).

2.3.7.3. Sütli Ürünler

Sütli ürünler üretimi hemen hemen tüm AB üyesi ülkelerde önemli bir tarımsal faaliyet alanını teşkil etmekte ve AB'ndeki toplam tarımsal üretimin % 18'ini oluşturmaktadır (ATYGF'den aldığı pay % 7,5).2001 verilerine göre, inek sütü üretimi 130.5 milyon tona ulaşmıştır. AB, pazar payı son yıllarda azalmış olmakla birlikte dünyanın en büyük süt ürünleri ihracatçısıdır. İç pazarda, peynir ve krema tüketiminde düzenli bir artış kaydedilmekle birlikte, içme sütü ve konsantre süt tüketim miktarında bir değişiklik gözlemlenmemekte, yağsız süttozu ve tereyağı tüketiminde ise düşüş görülmektedir. Gündem 2000 belgesinde, tereyağı gibi bazı ürünlere olan talebin düşmesi nedeniyle 1995'de 112.2 milyon ton olan süt tüketiminin 2005'de 108.7 milyon tona ineceği tahmin edilmektedir.

Sütli ürünlere ilişkin yeni düzenlemeler 2005/2006 döneminde yürürlüğe girecek olup, tereyağı ve yağsız süttozu müdahale fiyatları, 2005/2006 pazarlama döneminden başlayarak üç eşit dilimde % 15 indirilecektir.

Üretim kotası rejiminin uygulama süresi 2007/2008 pazarlama dönemine kadar temdit edilmiştir. Üye ülkelerin (İtalya, Yunanistan, İspanya, İrlanda ve Kuzey İrlanda hariç olmak üzere) kota miktarları, 2005 yılında başlayacak olan fiyat indirimlerine paralel olarak üç aşamada % 1.5 arttırılacaktır.

Üretici gelirlerinin korunabilmesi için fiyat indirimlerine paralel olarak üç yılda artacak bir yardım sistemi ihdas edilecektir. Üreticiler, her takvim yılında, işletme başına ve prim ödenebilecek referans miktarına göre ton başına verilecek süt priminden faydalanacaktır. Bu prim; 2005 yılı için 5.75 EURO/ton, 2006 yılı için 11.49 EURO/ton, 2007 yılı için 17.24 EURO/ton olarak belirlenmiştir.

2.3.8.Gündem 2000 Kapsamı Dışındaki Reformlar

Spesifik olarak Gündem 2000'le düzenlenmemekle birlikte, tütün ve zeytinyağı sektörlerinde öngörülen reformlara da değinmek gereklidir.

2.3.8.1.Tütün

Emek yoğun bir sektör olması nedeniyle, Topluluk yardımının devamı öngörülmüştür. Reform iki temel unsura dayanmaktadır:

a) Sahip olduğu ekonomik ve sosyal önem nedeniyle, Topluluktaki yaprak tütün üretimine verilen desteğin devamı,

b) Üretim kalitesine bağlı olarak verilecek Topluluk yardımının çeşitlendirilmesi, kotaların belirlenmesinde daha esnek ve basit bir yapının ihdası, daha sıkı kontrollerin yapılması ile kamu sağlığı ve çevre korunması önlemlerine uyulması yoluyla ürünün ekonomik öneminin geliştirilmesi.

Üreticilere verilen yardımlar ürünün kalitesine bağlı olarak belirlenerek, kalite konusundaki tek objektif kriter olan yaprak tütünün alım fiyatına göre ayarlanacaktır. Kabul edilen prim sistemiyle, kalitenin artırılmasını teşvik amacıyla, yüksek kalite tütün üreten üreticilere daha yüksek prim ödenmesi öngörülmektedir. Diğer taraftan, kotaların bireysel üreticilere dağıtıldığı mevcut sistem yerine, üç yılda bir üretici gruplarına dağıtılmasını öngören sistemin ihdasıyla ulusal yetkililer üzerindeki idari yük azalacaktır.

2.3.8.2.Zeytinyağı

AB dünyadaki en büyük zeytinyağı üreticisi ve tüketicisidir. Yeni düzenleme uyarınca, 1 Kasım 1998'den 31 Ekim 2001'e kadar olan süre geçiş dönemidir. Bu kapsamda, azami garanti edilmiş miktar % 31.6 oranında artırılarak, 1.777.261 tona çıkartılmıştır. Üreticiye verilecek yardımlar % 5 oranında azaltılacaktır. Üretim yardımı, 1 Kasım 2001'den itibaren, bazı istisnalar hariç olmak üzere, yalnızca 1 Mayıs 1998'den önce dikilmiş ağaçlardan elde edilen zeytinyağına verilecektir(TKB,2002,s.28).

Reformlar kapsamında;

- azami garanti edilmiş miktar, üye ülkelere ulusal garanti edilmiş miktarlar olarak dağıtılacak,
- ulusal miktarların bir kısmını sofralık zeytin için kullanmak mümkün olacak,

- üretim yardımlarının kullanılmasında 500 kg./yıldan az üretim yapan küçük üretici ile diğerleri arasında ayırım yapılmasına son verilecek,
- tüketim yardımına son verilecek ve
- piyasa istikrarını sağlamak amacıyla, müdahale için özel depolama yardımı geliştirilerek müdahale alımı kaldırılacaktır

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE EKONOMİSİNDE TARIM KESİMİ

Tarım kesimi Türkiye ekonomisinin gelişme süreci içerisinde çok önemli işlevler üstlenmiştir. Ancak gerek tarımsal kesimin genel özelliklerinden gerekse uygulanan birçok bilinçsiz politika neticesinde bu sektörde önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durum ülke ekonomimizin performansı açısından kaygı verici bir gelişme olarak değerlendirilmektedir(İTO,2002,s.38).

Aşağıdaki tablo, 1985 – 2001 yılları aralığında, Türkiye'nin tarımsal üretim artış hızı ile nüfus artış hızını karşılaştırmaktadır.

Tablo 2: Türkiye Tarımında Büyüme Hızı ve Nüfus Artış Hızı Karşılaştırması (%) – 1985 / 2001

Yıllar	Tarımsal Üretim	Toplam Nüfus
1985 – 1989	0.8	2.5
1990 – 1994	1.6	2.2
1995 – 1999	1.6	1.9
2000 -2001	0.5	1.8

Kaynak : Kazgan, Gülten, Tarım ve Gelişme,İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Aralık 2003, İstanbul

Tablo verilerinden de izleneceği üzere, nüfus artış hızının düşme eğilimi göstermesi nedeniyle, 1990 – 1999 yılları aralığında 1.6'lık bir tarımsal üretim artış hızında istikrar sağlayan Türkiye aradaki farkı kapatmaya başlamış; ancak 2000 yılı sonrasında üretim artış hızında görülen gerileme ile fark yeniden açılmıştır.

Aşağıdaki tablo ise 1980 – 2001 yılları arasında, hane halkı sayısı ve tarımsal faaliyet ilişkisinin değişime ilişkin verilerini içermektedir;

Tablo 3 : Yerleşim Yeri Ve Tarımsal Faaliyette Bulunmasına Göre Hane Halkı Sayısı

	TÜRKİYE		
	1980	1991	2001
Tarım			
Toplam yerleşim yeri sayısı	36.126	36.371	37.009
Toplam hane halkı sayısı	3.794.072	4.764.006	5.160.264
Tarımsal faaliyette bulunmayan hane halkı sayısı	359.909	672.476	1.462.521
Tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı	3.434.163	4.091.530	3.697.743

Kaynak: DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, Yayın no: 2898, Temmuz 2004, Ankara, s.29

1980, 1991 ve 2001 yılı sayım sonuçlarına göre karşılaştırmalar yapan yukarıdaki tablodan da izleneceği üzere, toplam yerleşim yeri sayısı 1991'de 1980'e göre % 0.68 oranında, 2001'de 1991'e göre % 1.77 oranında artış göstermektedir. Bu sonuçlara göre son yirmi yılda yerleşim yeri sayısında % 2.46 oranında artış söz konusudur.

Toplam hane halkı sayısı 1980, 1991 ve 2001 itibariyle karşılaştırıldığında, 1991'de 1980'e göre % 25.56 oranında, 2001'de 1991'e göre % 8.32 oranında artmıştır. Son yirmi yılda toplam hane halkı sayısında % 36.01 oranında artış olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, 1980 yılında Türkiye kırsalında bulunan toplam hane halkının % 90'ı tarımsal faaliyette bulunurken, aynı oran 1991 yılında % 86'ya, 2001 yılında ise % 71'e gerilemiştir. Toplam hane halkı sayısında her üç sayım sonucunda artış görülürken, tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısında 1991'de 1980'e göre % 19.14 oranında artış görülmüş, ancak 2001'de 1991'e göre % 9.62 oranında azalış kaydedilmiştir.

Tarımsal gelir olanakları azalan ve bu bağlamda kendini yeniden üretebilme gücünden yoksun kalan hane halkı üyelerinin bir kısmının tarım dışı geçici ve çoklu işlerde ücret karşılığı çalışmaya başlamaları, bu sonucun ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. 1980 ve 1991 tarım sayımlarında olduğu gibi, -5.000 nüfus ölçütü (Nüfusu 5.000'den aşağı olan yerleşim yerleri) kullanıldığında, temel tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı, yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi, 2001 yılı sayımında 3.697.743 olarak saptanmıştır. Diğer taraftan, aynı sayımda, 25.000 ölçütü kullanıldığında, temel tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısı 4.106.983 olarak ortaya çıkmaktadır. DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı, Köy Genel Bilgi Anketi Sonuçları, Ankara, Temmuz 2004, s.39 Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, kırsal işgücünün % 22.9'u, yani yaklaşık dörtte biri imalat sanayii, ticaret, ulaştırma, inşaat, toplum hizmetleri gibi tarım dışı gelir getiren iktisadi faaliyet kollarında çalışmaktadır.

Sonuçlar, tarımsal işgücünün bir kısmının, kendini yeniden üretebilmek için emek gücünü satmak ya da ek iş yapmak zorunda kaldığını ortaya koymaktadır.

3.1. TÜRK TARIM KESİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Tarım kesimi ile ilgili ayrıntılı analizlere girmeden önce bu konuda genel nitelikli bilgiler vermek yararlı olacaktır.

Gerçekte tarımın genel ekonomi içindeki önemini, derecesini belirlemek kolay değildir. Her ne kadar kimi istatistiksel veriler tarımın ülke ekonomisi içerisindeki yeri hakkında bir fikir vermekteyse de bu konuda kesin bir ölçü henüz ortaya konamamıştır. Bununla beraber, istihdamın sektörel dağılımı iç ve dış ticaretteki paylar dikkate alınarak tarımın ülke ekonomisi açısından durumunun belirlenmesi, genel kabul görmüş bir yaklaşım şeklidir(Karlık,1999,s.48).

Türkiye, 78 milyon hektar yüzölçümü ile Akdeniz'in doğu kesimi ve Asya'nın güney-batı bölgesinde yer almaktadır. Bu alanın %26'sını ormanlar, %16'sını çayır ve mera alanları, %35'ini tarım alanları oluşturmaktadır. Türkiye; yazları sıcak ve kurak, kışları uzun ve soğuk iklimi yanında, her mevsim sürekli yağış olan nemli bölgeleri

olduğu gibi, Akdeniz'in yarı tropik ılıman iklimine de sahiptir. Bu coğrafik yapı ve uygun ekolojik koşullar nedeniyle, tarımsal üretimde miktar ve ürün çeşitliliği yönünden büyük ve seçenekli bir potansiyeli vardır(Boğaziçi Üniversitesi Yayınları,2000,s.14). Ortalama yıllık 643 mm. yağış alan Türkiye'de, uygun su kaynağı olarak 14 300 km² göl ve nehir alanları bulunmaktadır. 28 milyon hektarlık tarım arazisinin, ekonomik olarak sulanabilir özellikte olan 8,5 milyon hektar alanın, ancak 4,7 milyon hektarı sulanabilmektedir. Güney Doğu Anadolu Projesi'nin (GAP) tümüyle devreye girmesiyle 1,7 milyon hektarlık ek alan sulamaya açılmış olacaktır(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,2002,s.178). Türkiye, tarım alanında dünyadaki gelişmeleri ve Avrupa Birliğine üyelik sürecinde Türk tarımının Ortak Tarım Politikası (OTP)'na uyumu da göz önünde tutulduğunda, kaynakların etkin kullanımı ile; ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutuyla, gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde, artan nüfusun dengeli, yeterli, sağlıklı ve ekonomik beslenmesini esas alacak şekilde, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünü oluşturacaktır. Bugüne kadar uygulanan destekleme politikaları ile, üretici gelirinde arzu edilen istikrar sağlanamamış ve mevcut politikalar süreç içerisinde başlangıçta sağlanan etkinliğini yitirmiştir. Bu olumsuzlukları gidermek amacıyla, 2001 yılında çiftçi gelirini artırmaya yönelik doğrudan gelir desteği uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulama ile, devletin ürün fiyatlarına müdahalesi yerine, üretimin arz ve talep doğrultusunda gerçekteşmesini ve fiyatların serbest piyasa koşullarında oluşmasını sağlayacak politikalar devreye sokularak, üreticinin gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrar amaçlanmaktadır. Çiftçi Kayıt Sistemi, Tapu-Kadastro Sistemi, Coğrafi Bilgi Sistemi ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağının Geliştirilmesi ve Tarım Bilgi Sistemi kurulması yönünde yoğun çalışmalar yapılmaktadır(Uludağ,1998,s.102). Tarım ürünlerine yönelik sigorta sistemi, ürün borsalarının geliştirilmesi ve vadeli işlemler borsası oluşturulması, sivil örgütlenme, sözleşmeli tarım ile stok yönetimi araçlarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve etkin şekilde uygulamaya konulmasına ilişkin hukuksal altyapı çalışmaları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve ilgili kuruluşlarca sürdürülmektedir. Türkiye, mutlaka tarımsal alandaki yeniden yapılanmayı gerçekteşirecektir. Tarımsal araştırma kuruluşlarını etkili şekilde kullanarak, çeşitli kurum, kuruluş ve üniversiteler tarafından yapılan araştırma faaliyetlerinin koordinasyonu sağlanarak, bu hizmetlerin araziye, yani üretime yansıtılması gerekmektedir(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,1997,s.13). Tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayinin rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte üretimin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Hayvan ıslahı, hayvan hastalıkları ve

zararlılarıyla mücadele ile mera ıslahı, kaliteli kesif yem ile yem bitkileri üretimi artırılabilecektir. Üretim maliyetini azaltıcı ve teknolojik gelişmeyi hızlandırıcı tedbirler uygulamaya konulacaktır. Su ürünlerinde yetiştiriciliğe ve açık deniz balıkçılığına önem verilecektir. Tarımda başarı, ancak bu faaliyetlerin nitelikli şekilde yürütülmesiyle mümkündür.

Tarım sektörü, ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişmesinde önemli görevler üstlenmiş ve bu görevini günümüze kadar etkin bir şekilde sürdürmüştür. Ancak, uzun yıllar ekonominin temel unsuru olan tarım sektörünün, Türkiye ekonomisi içindeki azalan nispi payını, son yıllarda gelişme önceliği gösteren sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerine bırakmıştır(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,1997,s.13). Her şeye rağmen ulusal gelirimizin %5'ini ve istihdamın %33'ini oluşturan tarım sektörü; gıdaların üretimi ve beslenme ile doğrudan ilişkisi, aktif nüfus ve işgücünün yüksek değerler göstermesi, milli gelire katkısı ve sanayi sektörüne sağladığı hammadde ve sermaye yanında, sağlıklı çevrenin oluşması ve korunması, ekolojik dengenin kurulması ve sürdürülebilirliği açısından, tüm ülke halkını ilgilendirmesiyle, ekonomik ve sosyal bir sektör olma özelliğini korumaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında milli ekonomide %40 düzeylerinde olan tarım sektörünün Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı, sabit fiyatlarla 1970'li yıllarda %36, 1980 yılında %25, 1990 yılında %16 ve 2004 yılında ise %5 düzeyine düşmüştür. Bununla birlikte, bugün ülkemiz ekonomisinde tarım sektörünün payı, diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek düzeydedir(TKB,2002,s.34). Tarımsal üretim içerisinde; bitkisel ürünler yaklaşık %70,6, hayvansal ürünler %22,3, su ürünleri %2,7 ve orman ürünleri %4,4 paya sahiptir. Sektörün ülkenin genel ekonomik ve sosyal koşullarına karşı duyarlılığı, sektörel büyüme hızında yıllar itibariyle dalgalanmaların oluşmasına neden olmaktadır. 1997 yılında %2,3'lik azalış, yerini 1998 yılında %8,4'lik artışa bırakmış, 1999 yılında gözlenen %4,6 oranındaki azalışı ise, 2001 yılında %4,1 olarak gerçekleşen artış izlenmiştir(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,2002,s.28). Türkiye, tarım ürünleri ihracatında Avrupa Birliği Ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere bir çok ülkeye fındık, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, Antep fıstığı, kuru kayısı, tütün, zeytinyağı, pamuk, bakliyat, yaş meyve-sebze ihracatı yapmakta ve bu ürünlerin ihracatında dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Son yıllarda tarımsal ürünlerin genel ihracat içindeki payında düşüşler kaydedilmektedir. 1965 yılında yaklaşık %76 olan bu pay, 1970 yılında %79'a yükselmiş ve bu yıldan sonra düşüş eğilimine geçmiştir. 1980 yılında

%56, 1990 yılında %18 ve 2003 yılında ise %4.8 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda artış gösteren tekstil ve deri gibi tarımsal sanayi ürünleri ve hammaddeler dahil edilirse, tarım sektörünün ülke ekonomisine sağladığı ihracat payı % 50-60 dolaylarındadır. Genel ihracat dengesi yönünden, son yıllarda tarım sektörünün, net ihracatçı konumundan ithalatçı konumuna geçtiği gözlemlenmektedir(Şahin,1998,s.75). Süreç içerisinde; tüketim alışkanlıklarının değişmesi ile eğitim ve gelir artışında gözlenen farklılıklar, tarım ürünleri ithalatında artışlara neden olmuştur. Toplam ithalatta 1980 yılında %0.6 olan tarım ürünleri ithalatı, 2003 yılında gıda ve içecek dahil %4'e yükselmiştir. İthal ettiğimiz tarımsal ürünlerin başında; buğday, mısır, pirinç, yağlı tohumlar, pamuk, canlı hayvan ve et gelmektedir.

Türkiye, nüfusu hızla artış gösteren ülkeler arasında yer almaktadır. 1927 yılında toplam nüfusumuzun yaklaşık %76'sı kırsal kesimde yaşarken, 1990 yılında bu oran %41'e düşmüştür. 1997 yılında kırsal kesimde yaşayan nüfus 22 milyon ile %35'lik bir oranı ifade etmektedir. 2001 yılında bu oranın %33'ün altına düşmüştür. Yüksek oranda nüfus artışı yanında; çevresel faktörler, kişi başına düşen yıllık tarımsal gelirin, ortalama gelire göre düşüklüğü ve sosyo-ekonomik beklentiler kırsal kesimden kent merkezlerine göçe neden olmaktadır(Atlan,2001,s.17).

Türkiye'de tarımsal üretim üniteleri çoğunlukla aile işletmeciliği şeklindedir. Tarım sektöründe istihdam, küçük işletmelerde aile bireyleri, orta ve daha büyük işletmelerde ise mevsimlik olarak sağlanmaktadır(TOBB,2000,s.48). Son yıllarda, işgücünün diğer sektörlere aktarılması ile, tarımsal işgücünün toplam sivil istihdam içindeki ağırlığı azalmış, 1995 yılında %43,5 olan bu oran, 2004 yılında yaklaşık %33'e düşmüştür. 1940 yılında 14 milyon 800 bin hektar olan ekili ve dikili alan miktarı, 2000 yılında 26.5 milyon hektara ulaşmıştır. Toplam ekili ve dikili alanların %17'sinde sulu tarım, %83'ünde kuru tarım yapılmaktadır.

İşlenen bitkisel üretim alanının %67-69'u tarla ürünleri üretim alanı, %18-19'u nadas alanı, %2-3'ü sebze üretim alanı, %5-6'sı meyve alanı, %3'ü zeytin alanı ve %2'si bağ olarak değerlendirilmektedir. Tarımsal işletme sayılarında belirgin bir artış gözlenmektedir. Son yıllarda 4 milyonu geçen tarımsal işletmelerden, yaklaşık 1 milyon işletmede sadece bitkisel üretim, 140 bin işletmede hayvansal üretim ve geriye kalan diğer işletmelerde ise karma üretim yapılmaktadır. İşletme sayısında gözlenen

artışına bağlı olarak, ortalama işletme büyüklüğü azalmakta, işletmelerde parça sayısı artmaktadır. 1950 yılı tarım sayımında ortalama 7,7 hektar olan arazi büyüklüğü, son tarım sayımında ortalama 5,9 hektar olarak tespit edilmiştir. Mevcut tarım işletmelerinin %67'sinde arazi büyüklüğü 5 hektarın altındadır. Tarımsal yapı ve işletme büyüklüğü teknoloji kullanımını sınırlandırmakta, girdi kullanımı ve üretimde istenilen düzeyde verimlilik sağlanamamaktadır(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,2002,s.30).

3.2. TARIM KESİMİNİN ÖNEMİ

Tarım sektörü milli gelire katkısının yanı sıra başka açılardan büyük bir öneme sahiptir. Tarım Kesiminin önemi üç başlık altında toplanabilir, bunlar aşağıda açıklanmıştır.

3.2.1.Tarımın Beslenme Yönünden Önemi

Türkiye'de tropikal bitkiler dışında pek çok ürünün üretimi yapılmaktadır. Ancak ülkemiz insanları hayvansal protein yönünde eksik beslenmektedir. Dolayısıyla hayvansal üretimin artırılmasına ihtiyaç vardır.

3.2.2.Tarımın Sanayi ve Hammadde Temini Açısından Önemi

Hammaddesini tarımdan sağlayan sanayi ülkemizde gelişme içindedir. Ancak tarımsal ürünlerin işlenme oranı henüz istenile ölçüye ulaşamamıştır. Ürünler işlendiği takdirde bir yandan katma değeri artırmak suretiyle ekonomiye daha fazla katkı sağlarken öte yandan ihracat açısından gelir artışına neden olmaktadır(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,2002,s.32).

3.2.3.Tarımın Sanayi Mallarının Tüketicisi Olması Açısından Önemi

Kırsal kesimde yaşayan nüfus diğer sektörler için önemli bir Pazar durumundadır. Bu kesimde yaşayan insanların gelirleri , yaşam standartları arttırıldığında diğer sektör ürünlerine talep artacaktır. Dolayısıyla bu sektörlerde canlanma olacaktır.

Ekonomi açısından oldukça önemli bir niteliğe sahip olan tarım sektörünün gelişme performansının yeterli olduğunu söylemek güçtür(Gezgin,2003,s.14). Çünkü Türk tarımı ile 25 üyeli AB tarımı arasında yapılan bir karşılaştırma şu sonuçları vermektedir(Hazine Müsteşarlığı,2003,s.19):

Tablo 4: Türkiye Tarım Sektörü ve AB Tarım Sektörü Karşılaştırması

	Türkiye	Avrupa Birliği
Toplam tarım alanı (hektar)	27 milyon	134.261 milyon
Toplam işletme sayısı (adet)	4 milyon 106 bin	7 milyon 370 bin
Ortalama işletme büyüklüğü (hektar)	5.9	17.4
Toplam tarım nüfusu	20 milyon kişi	15.6 milyon
İstihdamda tarım çalışanlarının payı	% 33	% 5
GSMH içinde tarımın payı	% 12.2	%1.9
İhracatta tarımın payı	% 7.83	%7.5
İthalatta tarımın payı	% 4.18	% 10.5
Nüfus	68 milyon	377 milyon

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı,2004

AB Komisyonu tarafından hazırlanan son İlerleme Raporu'nda, bu rakamların Türkiye açısından ifade ettiği değişim, “Bir önceki İlerleme Raporundan bu yana tarım sektöründe çok az bir ilerleme sağlanması” olarak değerlendirilmiştir(Gezgin,2003,s.14).

Değerlendirme şöyle devam etmektedir:

“Tarım Türkiye ekonomisinin en önemli sektörlerinden biri olmaya devam etmektedir. 2003 yılında tarımın GSMH'ye katkısı % 12.2 olarak hesaplanmıştır. 1983'den bu yana tarımın payı % 21.4'ten 2003 yılında % 12.2'ye düşmüştür.

Bu değerlendirmede dikkat çeken husus şudur:

Bilindiği gibi, Türkiye, Tarım sektörü gibi değişime oldukça dirençli bir sektörde, son yıllarda IMF ve Dünya Bankası'nın ve denetimi altında “Tarım Reformu” başlığı altında bir dizi önlem uygulamaya koymuştur. Bu önlemler sonucu yalnızca yukarıda belirtilen değişim yaşanmamış, çok daha önemli değişiklikler olmuştur(Bozkır,2002,s.17).

Bu sürecin daha geniş bir değerlendirmesi Dünya Bankası tarafından hazırlanan ve 9 Mart 2004 tarihinde yayınlanan “Türkiye: Tarımsal Sektör Destekleme Reformunun Etkilerine Bir Bakış” başlıklı bir raporda yapılmıştır. Bu değerlendirmeden bazı sonuçları özet olarak burada aktarmak gerekmektedir.

Bu değerlendirmeye göre, Tarım Reformu uygulama sürecinde 1999–2002 yılları arasında, Tarım sektöründe şu değişimler yaşanmıştır:

- Tarım kesimine kaynak aktarımında 4.3 milyar dolarlık azalma olmuştur.
- Tarımsal gelirden yüzde 16 kayıp gerçekleşmiştir.
- Tarımsal sübvansiyonlarda 5.5 milyar dolarlık azalma görülmüştür.
- Tarımsal üretimde yüzde 4 oranında azalma ortaya çıkmıştır.
- Tarımsal kârlılıkta düşüş görülmüş ve çiftçi kesimi net 1.45 milyar dolarlık net kayba uğramıştır.
- Tarımsal fiyatlardaki reel yüzde 13'lük düşüş olmuştur.
- Ve Türkiye OECD ülkeleri arasında tarımını en az destekleyen ülke durumuna gelmiştir.

Ülkemizde tarımın makineleşmesi, 1950'li yıllarda başlamıştır. 1974 yılından sonra makine parkına büyük miktarlarda traktör girmesiyle artan tarım alet ve makineleri ihtiyacını karşılamak üzere tarım alet ve makineleri imalat sanayii hızla gelişmiştir. Halen ülkemizde 1050 dolayında firma, tarım makineleri imalatında faaliyette bulunmaktadır(Küçükahmetoğlu,2000,s.26).

Tarımın makineleşmesinde temel kuvvet kaynağını traktör oluşturmaktadır. Tarımsal işlemlerde kullanılacak tarım alet ve makinelerinin traktörlerle birlikte düşünülmesi, planlanması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde tarımın makineleşmesinin sadece traktör göz önüne alınmıştır. 1950'li yıllardan sonra ülkemize çeşitli traktörler girmiş ve 1960'lı yıllarda ülkemizde traktör montajına başlanmıştır. Buna karşın traktörün tarımsal üretimde kullanımını için gerekli olan tarım alet ve makineleri geliştirilmesi yeterince sağlanamamıştır. Bunun sonucu olarak traktör tarımda daha çok taşıma işlerinde yer almıştır. Günümüzde, traktör başına düşen tarım alet ve makine sayısı çok azdır. Makine parkında yaklaşık olarak 1.200.000 adet traktör

vardır. Traktör başına 0,90 pulluk ve tarım arabası düşerken, 0,15 ekim makinesi, 0,12 ara çapa makinesi ve 0,17 harman makinesi düşmektedir. (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,2002,s.38).

Son yıllarda yapılan araştırmalara göre uluslar arası düzeyde bir traktöre 10 farklı iş makinesi düştüğü dikkate alındığında, ülkemizde bu rakam 0,46-2,45 arasında değişmektedir. Bu da Türkiye’de tarım makineleri kullanımının yeterli seviyede olmadığını göstermektedir. Ayrıca 2002 yılı itibariyle 1000 hektara düşen traktör sayısı ülkemizde 36,3 iken, Fransa’da da 69,9 Almanya’da 80 İspanya’da ve İngiltere’de 95,8 dir(Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,2002,s.41).

Tarım sektörü, gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, tüm ülkelerin ekonomik hayatında büyük bir öneme sahiptir. İnsan beslenmesi için gerekli olan gıda maddelerini ve sanayi için gerekli hammaddeleri üreten bu sektör, gerek kendi bünyesinde ve gerekse diğer sektörlerde istihdam yaratmaktadır. Bu ve benzeri faydalar sağlayan tarım sektörünün tam kapasite ile çalışması yani gelişmesi ve mevcut sorunların çözümü amacıyla tüm ülkeler ekonomik ve sosyal politikalar bütünlüğünde kapsamlı tarım politikalar uygulamaktadırlar (İTO,2002,s.118).

Tablo 5: İstihdamın Sektörel Dağılımı(Bin Kişi)

Yıllar	Tarım	%	Sanayi	%	İnşaat	%	Hizmetler	%	Toplam
2000	7.177	34.3	3.732	18.4	1.328	6.5	8.322	40.8	20.559
2001	7.403	36.5	3.706	18.2	1.076	5.3	8.312	40	20.497
2002	7.458	34	3.954	18	958	4.5	8.984	43.5	21.354
2003	7.165	33	3.846	17.9	965	4	9.170	45.1	21.146
2004	7.413	34	3955	18.8	1025	4.2	9.316	43	21.709

Kaynak: DİE, Yıllık Rapor,2005

İstihdam açısından tarım sektörü (ormancılık, avcılık ve balıkçılık da dahil olmak üzere), 2001 yılındaki %36.5 ve 2002 yılındaki %34’e kıyasla, 2003 yılında toplam iş gücünün yaklaşık %33’ünü temsil etmektedir ki bu da 7 milyon işçiye denktir(Tablo 5). 2001 sayımında ortalama çiftlik büyüklüğü yaklaşık 6 hektar olarak

kaydedilmiştir ve sayım, çiftçilerin %65'inin 5 hektardan küçük arazilere sahip olduğunu göstermiştir. İşletmelerin sadece %6'sı 20 hektardan büyüktür" (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,2002,s.38).

3.3. TARIM KESİMİNİN KARŞILAŞTIĞI TEMEL SORUNLAR

Türkiye'de tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğunu 50 dekardan küçük işletmeler oluşturmaktadır. Çeşitli nedenlerle tarımsal işletmelerin giderek parçalandığı da bir gerçektir. Halbuki tarımsal işletmelerin optimal verimlilikte çalışmaları için belli bir toprak büyüklüğü, iklim şartları ve üretim deseni gereklidir. Türkiye'de işletme yapısından kaynaklanan en önemli sorunlardan birisi, tarım işletmelerinin küçüklüğünün yanında bu işletmelerin parçalı ve dağınık arazilerden oluşmasıdır. Bu ise işletme verimliliğini düşüren faktörlerden birisidir(İTO,2002,s.118).

Küçük işletmelerin çok büyük bir bölümü üretimi kendi tüketimini karşılamak için yapmakta, Pazar için üretim yapmamakta ve bu yüzden de sermaye birikimini gerçekleştirmemektedir(Ceyhan,1999,s.111). İşletmelerde arazi tasarruf şekli olarak öz mülkiyetin yaygın olduğu görülmektedir. Bu ise öz sermaye yetersizliği bir yana dışarıdan kredi almayı ve borçlanmayı engelleyen bir durum olduğundan işletmeler teknolojiyi yeterince kullanamamakta ve büyüyememektedirler. Küçük işletmelerin bu yapısı, destekleme yardımlarından yararlanmalarını engellemekte, sermayenin dengesiz dağılmasına yol açmaktadır.

Türkiye'nin tarımsal toprakların erozyona maruz kalması, sanayi tesisleri ve çarpık kentleşme gibi nedenlerle tarımsal alanlar marjinal sınırlara ulaşmıştır. Tarımsal üretimin ihtiyaca cevap vermesi için verimliliğin artırılması gerekmektedir. Sulama bu konuda çok önemli bir yere sahiptir. Sulama verimliliği artırdığı gibi gübre ve diğer girdilerin de etkinliğini artırmaktadır. İklim şartları açısından yeterli yağışı almayan topraklarda sulama, üretimi sınırlayan faktörler arasındadır. Türkiye'de mevcut su potansiyeli yeterli olmasına rağmen tarım üretiminin tam olarak modern teknoloji ile yapılamaması, sulama imkânından yararlanmayı sınırlandırmaktadır (Dinler,2000,s.65).

Tarım kesiminin önemli yapısal sorunlarından birisi de örgütlenmenin gelişmemiş olması, mevcut kurumlara katılımın düşüklüğü ve tarımsal kuruluşlar arasında koordinasyon eksikliği bulunmasıdır(Ceyhan,1999,s.128). Esasen Türkiye’de varolan yaygın tarımsal kuruluşlar Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleridir. Bunlar, ise bağımsız kuruluşlar değildir. Devletin tarıma uyguladığı kredi ve fiyat destekleme politikalarının aracıdırlar. Örgütlü bir yapı olmadığı için üreticinin piyasa fiyatlarını tek başına etkileme olanağı yoktur. Bu yüzden piyasada oluşan fiyatı kabul etmek zorunda kalmaktadırlar(İTO,2002,s.127).

Birinci sınıf tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılması, ülkemiz tarımının sürdürülebilir tarım faaliyetlerini engelleyen en önemli yapısal sorununu oluşturmaktadır.

Ülkemizde yetersiz olan yağlık bitki üretimi sonucunda, yıldan yıla artış gösteren bitkisel yağ açığı milyonlarca döviz ödenerek ithalatla kapatılmaya çalışılmaktadır. Benzer şekilde hayvancılığımızın geliştirilmesi ve toprak erozyonunu önlemek için çayır-mera ve yem bitkileri üretimi ve özellikle mera hususunda yetersizlik söz konusudur.

Tarım kesiminin gelir düzeyinin düşüklüğü yeni yatırıma gidilmesini engeller Yatırım yapmak için gerekli olan sermayenin sağlanması için de kredi imkanlarının artırılması gerekir. Ancak bu şekilde tarımcılar üretim için gerekli makine, işgücü, hammaddeyi temin ederek yatırım yapma imkanı bulabileceklerdir. T.C. Ziraat Bankası kredi faizleri tarımsal işletmeler için yüksek olup, bu hususta çiftçiler açısından kredi kullanmakta sorun olduğu gibi bankanın fonksiyonunu yerine getirmesi açısından da sıkıntı olmaktadır(DİE,2002,s.24).

Türkiye’de tarım kesiminin, uygulanan destekleme fiyat politikalarının da nedeni olan, önemli sorunları bulunmaktadır. Bunlardan birisi tarım üreticilerinin gelirinin düşüklüğüdür. Fakat uygulamadan görüldüğü üzere, Türkiye’de bu problem

henüz çözülememiştir. En başta destekleme fiyat ile köylülere verilen sübvansiyonlardan, yardıma muhtaç olan küçük çiftçiler değil daha çok sermaye sahibi ve büyük ölçekli üretim yapan ve yardıma ihtiyacı olmayan çiftçiler yararlanmaktadır. Gelir adaletsizliğinin tarım kesimi içinde çözülebilmesi için; üretimin verimliliğini artıracak önlemler alınması gibi tarımsal üretimle ilgili problemlerin halledilmesi ile gerekmektedir(Pirler,2003,s.28).

Tarım kesiminin temel sorunların genel olarak beş ana başlık altında toplamak mümkündür. Bu sorunların önem derecesi şüphesiz ülkelerin iklim kuşağına, gelişmişlik düzeyine ve fiziki coğrafyasına bağlı olarak ülkeden ülkeye önemli değişiklikler gösterebilmektedir. Bununla birlikte, tarım kesiminin doğası gereği temel sorunlar, önemli ölçüde benzerlik göstermektedir (İTO, 2002,s.10).

3.3.1. Tarım Kesiminin Yapısal Sorunları

Tarım kesiminde üretimin büyük ölçüde doğal şartlara bağlı olmasından kaynaklanan arz, buna karşılık talep esnekliğinin düşük olması, tarımsal organizasyonun yetersiz olması, tarımsal faaliyetlerin yapısında varolan sosyo-ekonomik bütünlük tarımsal sektörün en belirgin özellikleridir. Bu özellikler tarım piyasasında fiyat ve gelir istikrarsızlığını açıklayan “King Kanunu’nun” geçerli olmasına neden olur(YASED,1989,s.76). Örneğin tarımsal üretim fazlası aşırı fiyat düşüşlerine yol açarken, tarımsal üretim yetersizliği de aşırı fiyat artışlarına neden olarak fiyat istikrarsızlığına yol açar. Fiyat değişmelerinin şiddeti ile ilgili olarak şunlar da söylenebilir: Ürünün yıllık verim değişmeleri ne kadar şiddetli ise veya, bu veri iken, talep ne kadar elastikiyetsiz ise, ürünün yıllık fiyat değişmeleri de o kadar şiddetli olur. Hububat gibi tarla ürünlerinde, gerek yıldan yıla verim değişmelerinin şiddetli olması gerekse talebin elastikiyetsiz olmasından ötürü, fiyat değişmeleri de şiddetli olur. Bu ilişkiyi King adlı bir İngiliz iktisatçı dile getirmiştir. Bu iktisatçının yaptığı hesaplara göre tarım ürünleri arzında %10 artış diğer şartlar değişmediği takdirde, fiyatlarda %50 düşmeye, tarım ürünleri arzında %10 bir azalma, aynı şartlar altında tarım ürünleri fiyatında %10 bir yükselmeye sebep olur. Bu kanunun gösterdiği, tarım ürünleri arzının fazla ya da az olduğu zamanlarda arz ve talep esnekliğinin katılığı dolayısıyla fiyat istikrarının aşırı derecede bozulacağı ve bundan büyük ölçüde çiftçilerin zarar göreceğidir (Dinler,2000,s.27).

Aşırı nüfus artışına bağlı olarak tarımsal alanda gizli işsizliğin artması ve tarıma açılacak arazilerin sınırına doğru yaklaşılması ve tarımda azalan verimler kanununun işlemeye başlaması da, tarım kesiminin en önemli yapısal sorunlarındanındır.

Tarımda emek kullanımı iki farklı şekilde oluşmuştur. Ticari kesim ücretli işçi çalıştırır. Ancak tarım işletmelerinin hiçbiri ürün fiyatlarını, hatta işçi ücretlerini etkileyecek güçte değildir. İşçi sendikaları olsa dahi güçlü değildir. Bunun dışında “aile işletmeleri” denilen ve ücretli işçi çalıştırmayan ve aile işgücü ile çalışan kesim vardır. Bu iki ayrı kesimde emeğin kullanım ve belirlenen ücret haddi farklı kurallara tabidir. Bu fark aile işletmelerinde gizli işsizliğe ve mevsimlik işsizliğe yol açar. (Ceyhan,1999,s.119).

Özellikle az gelişmiş ülkelerde, tarım sektöründe, ücretli işçiye pek başvurmayan küçük aile işletmelerinde, aşırı bir nüfus yığılması ortaya çıkmaktadır. Bu aşırı nüfus birikiminin başlıca nedenleri hızlı nüfus artışı yanında toprak miktarının sabit ve tarım dışı sektörlerde istihdam olanaklarının da sınırlı olması ve nihayet fazla işgücünün işletmeler dışına atlamamasıdır. Bu şekilde sığınak sektör niteliği kazanan tarım sektöründe gizli işsizliğin oranı gelişmekte olan ülkelerde tarımda çalışanların %20-30'una ulaşmaktadır. Aile işletmelerinde emek niteliklerinin düşüklüğü, tarım dışı üretim faaliyetleri veya ticari tarımda iş bulma olanakların büyük ölçüde engeller. Nüfus artış hızına karşı toprak ve sermaye miktarının pek artırılmaması da emek talebini düşürücü rol oynayarak gizli işsizliğe yol açar (Karluk,1999,s.68).

3.3.2.Fiziki Altyapıya İlişkin Sorunlar

Fiziki altyapı tarımsal üretimin özellikle gelişmekte olan ülkelerde sağlıklı şekilde yapılmasını engelleyen en önemli sorunlardandır.

Tarımsal üretimde toprak, diğer üretim faaliyetlerinden olduğundan daha önemli rol oynar. Toprak, talebe oranla kıt bir üretim faktörüdür. Gerek tarımda, gerekse tarım dışında, çeşitli kullanım alanları arasında dağılım ve kullanımının sınırlandırılması için bir fiyat ödenmesi gerekir ki buna rant denmektedir(İTO,2002,s.69).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, büyük toprak mülkiyeti, toplumsal statü ve siyasi güç kaynağıdır. Bu yüzden verimlilik gözetilmeden büyük ölçekte toprağın işletildiği görülür. Bazen de büyük toprakların ortaklar arasında bölünmesi, büyük alanlarda küçük ölçekli üretime yol açar. Bir başka sorun, toprakta çalışan emeğin alternatif iş bulma imkanı yoksa söz konusu olur(İTO,2002,s.69). Toprağın satmakla ve kiralamakla elde edeceği gelir kendi işletmesinden daha fazla da olsa, kendisi ve ailesi için iş imkanı olmasından dolayı böyle bir yola başvurmaz. Belli bir yaştan sonra da iş yapma imkanının azalması tarımda geçimlik nitelikte küçük işletmelerin oluşmasına yol açar.

Toprağın niteliklerinden kaynaklanan sorunlar da vardır. Bölgenin tomografik durumu, toprağın sahip olduğu kimyasal elementler ve dokusu toprağın niteliklerini belirler. Yetiştirilecek ürün şekli toprağın niteliği ile beraber iklime de bağlıdır. Tarım doğal ve biyolojik şartlara bağlı olduğundan dolayı, üretim, bölgeler arasında farklılık gösteren fiziksel şartlara bağlıdır. Örneğin bol nem ve güneş isteyen bir bitkinin, az güneş alan ve soğuk olan bir iklimde yapılması durumunda maliyet çok yüksek olur.

Üretimin yol, sulama tesisleri, bitki ve hayvan hastalıklarıyla mücadele imkânları, elektrik enerjisi gibi alt-yapı yararlarından mahrum olan bölgelerde yapılması üretim ve faktör verimliliğini düşürür.

Günümüzde tarımda makineleşme, tarım yoluyla ekonomik gelişmeyi sağlama açısından çok önemli bir yere sahiptir. Gelişmiş ülkeler üretimlerini bu şekilde büyük ölçülerde arttırmayı başarmış, ayrıca makineleşmenin neticesinde tarım kesiminden diğer kesimlere işgücü transferi sağlamışlardır. Makineleşmenin yararlarını kısaca özetlemek gerekirse şunları söyleyebiliriz:

Makineleşme emeğin fiziki verimini artırır. Böylece aynı ürün daha az işgücü ile yapılır veya aynı toprak parçasında daha fazla ürün elde edilir. Toprağın fiziki verimini yükseltir, maliyetleri düşürür(YASED,1989,s.21).

Doğal olarak makine toprağı daha iyi hazırlama imkan verir. Elbette iyi hazırlanmış bir topraktan daha yüksek verim elde edilir. Makine, insan veya hayvan

gücünün tek başına yapamadığını kolaylaştırır. Tarıma elverişli olmayan alanların kısa sürede tarıma açılabilmesinde yardımcı olur. Bunun yanında işgücünden önemli oranlarda tasarruf edilmesini sağlar. Ayrıca makineleşme, önemli bir maliyet düşüşü sağlaması yanında, hızlı bir ekim ve hasat imkânı sağlayarak iklim şartlarına göre bir yılda birden fazla ürün elde edebilme imkânı yaratır(İTO,2002,s.79).

Tarım kesiminde, sulama ve sulamayla ilgili altyapı sorunlar da önde gelen problemlerden biridir. Sulama, üretim ve verimliliğin direk olarak artırılmasının sağlanması yanında, gübreleme ve diğer girdilerin etkinliğinin artırılması yönünde çok önemli bir faktördür. İklim şartları bakımından yeterli yağış alamayan bölgelerde su, tarımsal üretimi sınırlayan en önemli kısıtlardan biridir. Bu yüzden su ve sulama altyapısı, yeterli yağış alamayan bölgeler için hayati bir öneme sahiptir. Ayrıca, yağışların yıl içinde dağılımının düzensiz olması, tarımsal üretimi iklim şartlarına bağımlı kılan en önemli faktörlerden biridir. Bu bağımlılığı azaltmada, yani yağışın az olduğu ve üretim dönemini içine alan mevsimlerde yağış yetersizlikleri, sulama yapılarak telafi edilmekte ve üretimin iklim şartlarına olan bağımlılığı azaltılabilmektedir.

Sulama için su kaynaklarının bulunması ve bu suların tarım alanlarına getirilmesi için yapılan baraj ve kanaletler ön önemli altyapı sorunlardır. Sulama yanında, tarımsal alanların taşkınlardan korunması, erozyonlardan korunması ve drenaj gibi altyapıya ilişkin sorunlar da tarım kesiminin çözülmesi gereken önemli sorunlardır (İTO,2002,s.14).

Türkiye'nin arazi kullanış biçimlerinin 1980 – 2001 yılları aralığındaki değişimi, aşağıda verilmektedir;

Tablo 6 : Türkiye’de Arazi Kullanış Biçimleri (dekar)

	1980	1991	2001
Toplam arazi	801 292 776	662 195 339	646 577 070
İşlenmeyen arazi	653 857 187	487 714 426	469 843 563
Nadas	50 046 065	36 551 557	35 970 264
Tarıma elverişli olup kullanılmayan arazi	49 953 520	21 606 845	18 975 870
Daimi çayır ve otlak arazisi	141 472 021	123 776 198	141 280 608
Koruluk ve orman arazisi	234 873 701	192 376 486	181 570 476
Tarıma elverişsiz arazi	177 511 880	113 403 340	92 046 345
İşlenen alan	147 435 589	174 480 913	176 733 507
Tarla	124 883 065	145 178 100	146 873 522
Sebzelik ve çiçek bahçeleri	4 110 197	5 929 902	5 532 815
Meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler	18 442 327	23 372 911	24 327 170

Kaynak: DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, Yayın no: 2898, , s.31 Temmuz 2004, Ankara

2001 yılı GTS Köy Genel Bilgi Anketi sonuçlarına göre toplam 668 781 782 dekar arazinin %27,63’ü koruluk ve orman arazisi (fundalık ve makilik dahil), %22,78’i tarla arazisi, %21,86’sı daimi çayır ve otlak (mera) arazisi, %14,47’si tarıma elverişsiz arazi (taşlık, bataklık, çorak arazi, yerleşim arazisi, mezarlık, harman yeri vb. dahil), %5,60’ı nadas arazisi, %3,87’si meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler için ayrılan arazi (kavaklık-söğütlük dahil), %2,91’i tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi, %0,88’i sebze ve çiçek bahçeleri arazisi (örtü altı dahil) şeklinde kullanılmaktadır.

3.3.3. Tarımsal Üretime İlişkin Sorunlar

Tarımsal faaliyetler genel olarak dört ana başlık altında toplanabilir;

1. Bitkisel Üretim
2. Hayvansal Üretim

3. Orman Ürünleri Üretimi

4. Su Ürünleri Üretimi

Tarımsal üretimde, bitkisel üretimin değeri, istihdam, toprak ve sermaye girdisi kullanımı bakımından ağırlıklı bir yeri vardır. Bu yüzden tarımsal üretime ilişkin sorunlar açısından her bir üretim çeşidi farklılık göstermektedir.

Tarımsal üretimin en önemli özelliklerinden birisi üretimin mevsimlere göre belirlenmesi, dolayısıyla dışsal faktörlerin etkilerinin tarımsal üretimde çok önemli bir yere sahip olmasıdır. Tarımsal üretimde ekim ve hasılat arasında önemli bir zaman farkı vardır. Tarlaya ekilen tohumlardan ürün elde edilmesi için en az bir dönem gerekir. Bazı ürünler için bu dönem daha da uzun olabilmektedir. Bunun dışında, hava koşulları, doğal afetler, bitki ve hayvan hastalıkları tarımsal üretimde önemli sonuçlar doğurur. Üretim faktörleri dışında üretimin beklenenden çok fazla yada az olmasına neden olan bu doğal şartların bütününe dışsal etkenler denir(Akdemir,Alemdar,1996,s.63).

Tarımsal ürünlerin niteliklerinden dolayı üretimin sadece yılın belli dönemlerinde yapılmasına neden olması “mevsimlik işsizlik” denilen bir işsizlik türünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu da özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretim fonksiyonunun istikrarsızlığı, sermaye yetersizliği, alt yapı yatırımlarının eksikliği ile açıklanmaktadır. İşgücünü mevsimlik faaliyet hacmine göre değiştirmek imkanının sınırlı olması, yoğun faaliyet döneminde mevsimlik işçi kullanarak, ölü mevsimde bu işçiye yol vererek emek kullanımını üretim faaliyetlerindeki değişmelere intibak ettirememek de mevsimlik işsizliğe yol açan önemli bir faktördür.

Makineleşmede tarım kesiminin yapısal sorunları arasındadır. Nüfusun büyük çoğunluğunun tarım kesiminde faaliyette bulunduğu az gelişmiş ülkelerde, tarım dışı sektörlerinde yeterince gelişmemiş olması, makineleşme sonucu tarım dışına itilen işgücünü istihdam edemeyeceğinden, tarımda makineleşmeye gidilmesi halinde işsizlik daha da artacaktır. Bu ülkelerde tarımda kullanılan makinelerin genellikle ithal edildikleri de düşünülürse ekonomi açısından sorunun büyüklüğü görülebilir. Makineleşme işgücünün etkinliğini arttırırken tarımda çalışanların sayısını azaltmaktadır. Tarımda makineleşme gidilmesi halinde serbest kalacak işgücünün diğer sektörlerde istihdam olanaklarının göz önüne alınması gerekir. Aksi takdirde

makineleşmenin ekonomi üzerindeki külfeti bir yana, işsizliği daha da artırması söz konusu olabilir.

Tarımsal üretimde kapasite sınırına ulaşılmışsa, yani bütün topraklar işleniyorsa üretimi artırmak için işgücü veya sermaye arttırıldıkça bir noktadan itibaren değişken girdiye karşılık azalan getiri görülür. Bu bağlamda bir bölgede veya bir ekonomide tarıma elverişli bütün topraklar tarıma açılmışsa (mevcut teknoloji veri kabul edilirse) değişken girdiye yine azalan getiri söz konusu olmaktadır. Bu yüzden “Tarımda azalan getiri kanunu geçerlidir” denir. Tarım işletmelerinde mevcut sermaye ve toprağın tamamı kullanılma istenir. Veri olan fiyatta elde edebileceği bütün ürünü üretmesi rasyonel davranışın gereğidir. Dünyada çoğu ülkede tarıma açılacak verimli topraklar kalmadığı için de, değişken girdiye azalan getiri, tarım için adeta kanunlaştırılmıştır. Tarımda azalan getirinin derecesi mevcut teknoloji ve iklim koşullarına göre farklılıklar gösterebilir. Çünkü ileri teknoloji ve uygun iklim şartları azalan getirinin ortaya çıkmasını geciktirebilir veya yavaşlatabilir (Atmaca,1998,s.28).

3.3.4.Tarımsal Fiyat Ve Gelir İstikrarsızlıkları

Tarımsal ürün fiyatları, yıldan yıla ve hatta mevsimlere göre çok büyük dalgalanmalar göstermesi özelliğiyle tarım dışı sektörlerin ürünlerinin fiyatlarından ayrılırlar. Tarımsal ürünler arz ve talebinin esnek olmaması bu ürünlerin arzında yada talebinde artış yada azalış şeklindeki küçük bir değişimin, bu ürünlerin fiyatlarında büyük dalgalanmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Tarımsal fiyat ve gelir istikrarsızlıkları çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi tarımsal üretim üzerinde doğal koşulların önemli etkileri vardır. Tarımsal ürünlerin üretiminin doğa koşullarının olumsuz etkisi altında olması sonucu, ürünün bol olduğu yılda, ürün fiyatının düşmesi, kıt olduğu yılda yükselmesinden kaynaklanan fiyat dalgalanmaları ortaya çıkmaktadır. King Kanunu denilen bu durumda, üretim döneminde hava koşullarının kötü gitmesi ürün rekoltesini normalin altına düşürürken, baz yıllarda hava koşullarının iyi olmasından dolayı rekoltenin normal ürünün üzerine çıkmasına neden olabilmektedir(Gümrük Kontrolleri Derneği,1997,s.61) Fakat tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliğinin çok düşük olması,

tarımsal ürün fiyatları ve gelirlerinde çok büyük değişmelere ve istikrarsızlığa yol açabilmektedir.

Tarımsal fiyat ve gelirlerdeki mevsimlik dalgalanmalar da istikrarsızlığa yol açar. Tarımsal ürünler mevsimlere bağlı olarak yılda birkaç kez hasat edilebilmektedir. Bu ürünlerin talebi ise hemen hemen yılın tamamında devam eder. Böylece çeşitli mevsimlerde arz ve talep arasında söz konusu olan dengesizlik, mevsimlik fiyat istikrarsızlığına yol açmaktadır. Hasat aylarında üretim miktarı çok fazla iken talepteki değişme fazla olmadığından fiyatlar düşmekte, üretim azaldıkça fiyatlar yükselmektedir. Yalnız mevsimlik fiyat istikrarsızlıklarının stoklanabilir ürünler için farklı, stoklanması mümkün olmayan ürünler için farklı olduğunu belirtmek gerekir. Mesela uzun süre muhafaza edilemeyen ürünlerde, ürünün turfanda döneminde fiyat çok yüksektir. Muhafazasında mümkün ürünlerde ise turfanda fiyat pek yoktur. Bu ürünlerin arzı esnektir ve piyasaya çıktıklarında fiyatlar düşüktür. Zaman geçtikçe stok giderlerinin de artmasından dolayı fiyatta yükselme görülür.

Fiyat ve gelir istikrarsızlığına yol açan bir diğer konu tarımsal ürün arzının o ürünün bir yıl önceki piyasa fiyatlarının fonksiyonu olmasından kaynaklanan devreyi fiyat dalgalanmalarıdır. “Örümcek Ağı Teoremi” olarak adlandırılan bu durum fiyatlarda istikrarsızlıklara yol açmaktadır. Üreticilerin her yıl hangi ürünün üretimini yapacaklarına karar verirken bir yıl önceki piyasa fiyatlarını göz önüne almaları dönemler arasında tarımsal ürün fiyatlarının dalgalanmalarına neden olmaktadır. Bu dalgalanmalar denge fiyata doğru olabileceği gibi dengeden uzaklaştırıcı şekilde de olabilir.

İstikrarsızlığın bir diğer nedeni de tarımsal ürün fiyatlarının konjonktür hareketlerinin önünde seyretmesidir. Konjonktürün yükselme safhasında ekonomide başlayan canlanma ile birlikte, tarım diğer kesimlerde üretim ve istihdamdaki artışa paralel olarak bu kesimde faaliyette bulunanların reel gelirleri ve dolayısıyla satın alma güçleri artar. Satın alma gücü artan bu kesimin tüm mallara olan talebi artarken, tarımsal ürünlere olan talepleri de artar. Tarımsal ürünlerin arzlarının esnek olmaması, talep artışı sonucunda üretimdeki artıştan çok daha fazla, tarımsal ürün fiyatlarının artışı sonucunu doğurur. Tarım dışı sektörlerde ise, arz oldukça esnek olduğundan, talep artışı

sonucunda üretim artışı sağlanacağından ürün fiyatlarında çok az bir artış olurken, talep artışına arz artışı ile uyum sağlanır.

Tablo 7 :Çiftçinin Eline Geçen Fiyatın Endeksi(1994=100)

YILLAR	ENDEKS	12 AYLIK DEĞİŞME(%)
1996	383.3	102.4
1997	726.2.	95.2
1998	1384.8	81.8
1999	2107.1	41.6
2000	3004.3	43.2
2001	4233.5	43.4
2002	6531.7	47.4
2003	8920.6	26.5
2004*	10305.1	27.6

Kaynak:www.die.gov.tr ,Sektör Raporları,2004

*: 10 Aylık Verilere Göre

Konjunktürün düşüş dönemlerinde, satın alma gücündeki azalışa paralel olarak talep azalırken, bu defa tarımsal ürün fiyatlarında, tarım dışı sektörler ürün fiyatlarına göre daha büyük düşüş olacaktır. Konjunktür hareketlerinden tarımsal ürün fiyatlarının büyük ölçüde etkilenmesi tarımsal ürün fiyatlarındaki istikrarsızlığın nedenlerinden birisi olmaktadır(Tablo 7).

3.3.5.Tarımsal Ürünlerin İhracat ve İthalatına İlişkin Sorunlar

Tarımsal ürünlerin ithalatı ve ihracatı ülkelerin farklı desteleme politikaları ve fiyatlandırma politikalarından kaynaklanan bir çok engellerle karşı karşıya kalmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra GATT'la birlikte yapılan çok taraflı görüşmelerle sanayi ürünlerinin ihracatı ve ithalatı üzerindeki tarife ve kısıtlamalar artırılarak devam ettirilmiştir. Tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesinin Tokyo görüşmelerinde ele alınmasına rağmen önemli bir ilerleme elde edilememiştir. Konu Uruguay Round görüşmelerinde de gündeme gelmiş özellikle ABD ve AB arasındaki görüş ayrılıkları önemli tartışmalara neden olmuştur. ABD tarım ürünlerine uygulanan sübvansiyonların kaldırılmasını veya önemli ölçüde azaltılmasını isterken AB bu isteğe pek olumlu

bakmamış ve görüşmeler uzamıştır. Bu görüşmeler sonucunda bir anlaşmaya varılmasına rağmen tarımsal sübvansiyonların ancak %20 oranında azaltılması görüşü kabul edilmiştir. Günümüzde özellikle AB ülkelerinde tarımsal sübvansiyonlar ve korumacılık oldukça yüksek düzeylerde uygulanmaktadır(Uludağ,2001,s.33).

Bu durumun sebebi Uruguay görüşmelerine gelinceye kadar tarımsal ürünlerin ticaretinin GATT görüşmelerine dahil edilmemesidir. Uruguay görüşmelerine kadar GATT, ülkelerin tarımsal sübvansiyon destekleme politikalarına imkan tanıyordu. Bu nedenle bir çok ülke tarımsal ürünlerin üretimi ve ithalatı ile ilgili tarifeler uygulamaya devam etmiş hatta ek kısıtlamalar getirmişlerdir(DİE,2002,s.21). Yukarıda da belirtildiği gibi bu tarife ve kısıtlamalar ilk defa Uruguay Görüşmelerinde gündeme getirilmiş ve tarımsal ürünlerin ticaretinde az da olsa belirli bir serbestleşme yolunda önemli adımlar atılmıştır.

“Uruguay Round” ticaret görüşmelerinin sonuç metni tüm üye ülkeler tarafından imzalanan Tarım Anlaşmasının da yer aldığı bu metin, tarımsal ürünlerin dış ticaretinin serbestleşmesi konusunda atılmış ilk önemli adımdır diyebiliriz.

GATT’ın Tarım Anlaşması sınır işlemleri, iç piyasada uygulanan sübvansiyonlar ve ihracat sübvansiyonları konusundaki taahhüt ve kuralları ihtiva etmektedir. Anlaşmanın önemli, maddeleri şöyle özetlenebilir:

-İç Desteklerdeki İndirim : İç desteklerdeki indirim “Toplam Toplu Destek Ölçümüne” dayandırılmıştır. Bu temel tarım ürünlerine sağlanan tüm desteklerin, ürünlere özgü olmayan ve eşdeğer desteklerin toplamıyla elde edilmektedir. Hükümetlerin sağladıkları genel servisler (araştırma, hastalıkla mücadele, altyapı), üretimi kısıtlayan programlar altında yapılan doğrudan ödemeler, sabit bir alan, verim sınırlı olduğu sürece, bir indirime gerek yoktur. Asgari düzeyin altında destek sağlayan ülkelerin indirim taahhüdünde bulunmalar gerekmemektedir.

- Pazara Erişme Konusunda Taahhütler : Pazara erişme konusundaki taahhütler, tarife (gümrük vergisi) indirimlerini ve pazara erişebilme için asgari taahhütleri içermektedir. Tüm tarife dış engeller (miktar kısıtlamalar, asgari ithalat fiyat,

gönüllü ihracat kısıtlamalar gibi) tariflendirecek (gümrük vergilerine dönüştürülecektir). Yeni tarife ya “ad valorem” (değere göre, kıymet üzerinden) ya da spesifik vergi türünde olabilecektir. Eğer ithalat aşırı olarak artarsa özel koruma önlemleri alınabilecektir.

-İhracat sübvansiyonlarında ve sübvansiyonlu ihracatta indirim: Tüm üye ülkeler hem sağladıkları ihracat sübvansiyon miktarını hem de sübvansiyonlu ihracat miktarını indirmek üzere taahhütte bulunacaklardır. Gelişmekte olan ülkeler 2004 yılına kadar pazarlama, işleme, ülke içi ve uluslararası nakliyat giderleri konusunda indirim taahhüdünde bulunmak durumunda değillerdir .

Tablo 8: İhracatın Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

SEKTÖRLER	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Tarım ve Ormancılık	2699,7	2394,2	1973,3	2234,2	2037,5	2465,5	2276
Balıkçılık	17,2	37,9	24,5	29,7	51,4	80,0	62,3
Maden Ve Taş Ocakçılığı	363,7	385	400,4	348,9	387,4	542,6	503,3
İmalat	23873,5	23754,7	25339,6	28695,4	33565,4	43912,2	47675,4
Elektrik ,Gaz ve Su	14,9	14,3	20,4	20,5	15,8	20,1	49,7
Diğer İş Faaliyetleri	0,5	0,2	0,4	1,3	0,1	0,1	0,6
Sosyal ve Kişisel Faaliyetler	4,5	0,9	16,3	4,1	1,4	47,5	0,6
TOPLAM	26974	26587,2	27774,9	31334,2	36059,1	47067,8	50567,9

Kaynak: www.dtm.gov.tr, AB Dış Ticareti,2005

İhracatımız 1998 yılından 2004 yılına kadar sürekli bir artış göstermesine rağmen, Tarım ihracatımız 1998-2004 yılları arasında inişli çıkışlı bir eğilim içerisinde (Tablo 8). Toplam ihracatımız içerisinde en büyük pay imalat sektörüne aittir ve bu pay her yıl biraz daha artmaktadır. İmalat sektöründen sonra ihracatta ikinci sırada tarım sektörü yer almaktadır (Tablo 8). Tarım ihracatımızın büyük çoğunluğunu ise Avrupa Birliği ülkelerine yapmaktayız (Tablo 8).

Tablo 9: İthalatın Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar)

Sektörler	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Tarım ve Ormanlık	2128,7	1653,6	2127	1412,3	1705,7	2576,1	2320,2
Balıkçılık	1,1	1,2	1,7	0,9	1,2	4	4,2
Maden Ve Taş Ocakçılığı	3757,6	4253,7	7104,7	6582,6	7199,5	10947,1	8742,8
İmalat	39914	34687,8	45018,1	33220,1	42511,4	55731,5	67070,4
Elektrik ,Gaz ve Su	114,4	81,3	131,7	162,3	128,2	43,5	13,2
Diğer İş Faaliyetleri	0,6	0,9	5,5	8,4	2,3	1,2	0,7
Sosyal ve Kişisel Faaliyetler	5	8,3	114,1	12,6	5,4	36,3	7,3
TOPLAM	45934,9	40686,7	54502,8	41399,1	51553,8	69339,7	78158,9

Kaynak :www.dtm.gov.tr, AB Dış Ticareti,2005

Tablo 8’de görüldüğü gibi 1998-2004 yılları arasında ihracatımız yaklaşık iki kat artmırsa rağmen ithalatında aynı şekilde artması nedeniyle (Tablo 9) Dış ticaretimiz açık vermeye devam etmektedir. 2004 yılında dış açığımız 28 milyar dolar civarındadır. (Tablo 9).

Dış Ticaretimiz içerisinde yıllara göre tarım sektörünün payı oransal olarak sürekli bir düşüş içerisinde (Tablo 9). Bunda tarım sektöründeki istihdamın diğer sektörlerle kayması ve uygulanan tarım politikaları nedeniyle çiftçi gelirlerinin azalması etkili olmuştur.

Yukarıdaki tabloları Tablo 11 ile karşılaştırsak; Tarım ihracatımız $\frac{3}{4}$ lük bölümü Avrupa Birliği ülkelerine olmasına rağmen, Tarım ihracatımızın ancak $\frac{1}{4}$ lük bölümü Avrupa Birliği ülkelerindedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ORTAK TARIM POLİTİKASI VE TÜRKİYE

Bu bölümde, AB adaylığı sürecinde, Türkiye'yi müzakerelerde en fazla zorlayacak, sorunlar yumağı Tarım sektörünün, ortak tarım Politikası'na uyumu ele alınmıştır.

Türkiye, tarımsal ürün ticaretinin önemli bir bölümünü Avrupa ülkeleri ile yapmaktadır. Tarım ürünleri ihracatının yüzde 50'ye yakın bölümü AB ülkelerine yapılmakta, ithalatın da yüzde 40'a yakın bölümü yine AB ülkelerinden sağlanmaktadır.

Ancak AB'nin Ortak Tarım Politikası ile Türkiye'nin uyguladığı destek ve koruma mekanizmaları arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'nin "tarım reformu" adı altında gerçekleştirmeye çalıştığı sürecin bir bacağı DTÖ Tarım Anlaşması'na, bir bacağı da AB Ortak Tarım Politikası'na basmaktadır.

Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği Anlaşması tarım ürünlerini kapsamamaktadır. Ancak bazı ürünlerde karşılıklı gümrük vergisi muafiyetine ya da vergi indirimine dayanan tavizler söz konusudur. AB'den Türkiye'ye yapılan tarımsal ürün ihracatının yüzde 33'ü, Türkiye'den AB'ye yapılan tarımsal ürün ihracatının ise yüzde 70'i taviz kapsamında yer almaktadır(İKV,2001,s.71). GATT'ın "karşılıklılık" ilkesi gereğince 1998 yılından sonra taviz kapsamındaki AB ürünlerinin oranı artmıştır. Bu oranların ihraç edilen ürünlerin toplam tutarı üzerinden değil, ihraç edilen ürün sayısı toplamı üzerinden hesaplanmaktadır. AB'nin ihraç ettiği ve taviz kapsamında yer alan ürünler içinde tahıl, et ve süt ürünlerini bulunmaktadır. Bu yüzden, Türkiye'nin bu ürünleri ithalatında artış olmaktadır. Ayrıca Türkiye ile AB arasındaki tarımsal ürün ticaret dengesi son yıllarda Türkiye aleyhine bozulmuştur(Uyar,2001,s.163).

4.1.TÜRK TARIM POLİTİKASI

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türk tarım sektörüne yönelik olarak uygulanan destek politikaları, 1963 yılından itibaren Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı beş yıllık kalkınma planları kapsamında düzenlenmeye başlamıştır. İlgili politikaların ve desteklerin uygulanması, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Destek programlarının amacı, nüfusun besin ihtiyacının karşılanması, üretimin kötü hava koşullarından daha az etkilenmesi, tarım gelirlerinin artırılması ile kendi kendine yeterliliğin ve kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi şeklinde belirlenmiştir.(Altan,2001,s.21)

4.1.1.Türk Tarım Politikası'nın İşleyişi

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki konumu, GSMH içindeki payının yanı sıra istihdama katkısı açısından da sanayileşme ile zaman içerisinde göreceli bir azalma gösterse dahi günümüzde de önemini korumaktadır. Nitekim 1980 yılında tarımın GSMH içindeki payı %26 iken 2003'de %12,2'e, toplam ihracattaki payı 1980 yılında %57 iken 2003'de %4.5'e, tarım sektöründe istihdam edilenlerin payı ise 1980 yılında %62,5 iken 2003'de %33'ye düşmüştür(DİE,2004,s.14).

Türkiye'de tarım sektörüne yapılan destekler temel olarak Fiyat Desteği, Girdi Desteği ve Doğrudan Ödeme şeklindedir.

Fiyat desteği alımları tarım ürünleri fiyatlarının belirli bir değer altına düşmesini engellemek ve üreticilerin gelir düzeyini yükseltmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamada satın almalar, Bakanlar Kurulu'nun belirlediği taban fiyat üzerinden, ürüne göre farklılaşan destek alımı kurumları tarafından yapılmaktadır (TEKEL, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Türkiye Şeker Fabrikaları gibi).

Fiyat desteği uygulanan ürün grupları, bütçe olanakları ve siyasi değişimler neticesinde birçok değişikliğe uğramıştır. 1994 yılından bu yana bazı ürünler için fiyat desteği uygulanmaktadır. Halen, geç açıklanan taban fiyatlarının çiftçinin ekim

esnasındaki tercihleri açısından yol gösterici olmaması, stok artışına ve üretici gelirlerinde dengesizliğe yol açması, destek kurumları ödemelerinin gecikmesi gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenlerle 1993 yılından itibaren AB'de uygulanan telafi edici ödemelere benzer bir doğrudan destek sistemi uygulanmaya başlamış, ancak uygulamada güçlükler yaratması nedeniyle 1996 yılında kaldırılmıştır(Demir,1998,s.41).

İkinci önemli destek mekanizması, verimliliği artırmak ve maliyetleri düşürmek amacıyla uygulanan Girdi Desteği'dir. Bu kapsamda Kimyevi Gübre Desteği, Tohum Desteği, Tarım İlacı Desteği, Damızlık Hayvan Desteği önemli girdi destekleridir. Bunların dışında makinelerin kullanımı konularında girdi destekleri ve Ziraat Bankası'nın girdi maliyetlerini azaltmak amacıyla çiftçilere sağladığı düşük faizli krediler de bulunmaktadır.

OTP kapsamında yoğun olarak kullanılan ancak Türkiye'de 2001'de uygulamaya başlanan bir diğer tarımsal destek de; fiyat desteğine alternatif Doğrudan Ödemelerdir. Pamuk ve tütün için kısa bir dönem uygulanabilen primler, et ve süt modern üretimlerini teşvik amacıyla verilen primler, nadas alanlarında baklagil ve yağlı tohum üretimi ile yılda iki kez ürün almayı teşvik ödemeleri de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Belirtilen destek yöntemleri dışında üretimi sınırlandırıp, kaliteyi artırmaya yönelik destekler de zaman zaman uygulanmaktadır. Tütün üretimine kota koyulup zararın ödenmesi, çayın budama tekniklerinin geliştirilmesini teşvik primleri, tarım sektöründe verimliliği uzun vadede etkileyen kamu hizmetleri, tarım sektörüne yönelik yayınlar, eğitim hizmetleri ve araştırmalar da bu kapsamdadır(Ceyhan,1999,s.29).

Türk tarım politikası kapsamında yer alan söz konusu destekler için gereken finansman, birden fazla kaynaktan sağlanmaktadır. Fiyat Desteği ödemeleri için finansman kaynakları, Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen Merkez Bankası reeskont kredileri ya da Ziraat Bankası kredileridir. Diğer tarımsal destek kaynakları ise çeşitli fonlardır.

İşleyiş mekanizması sürekli eleştirilere hedef olan tarım sektöründe kapsamlı reformlar yapılması, Türkiye ekonomisi için bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu bağlamda Haziran 1999'dan itibaren Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya koyulan Tarımda Yeniden Yapılanma ve Reform Programı kapsamında, 10 Aralık 1999 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile oluşturulan Tarımsal Yeniden Yapılanma ve Destekleme Kurulu'na ilişkin Kanun, 21 Aralık 1999 tarihli ve 23913 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kurul, tarımsal destekleme politikalarında etkinlik ve verimliliğin artırılması ve diğer ilgili kuruluşların temsilcileri ile eşgüdüm içinde çalışarak sektöre istikrar kazandırılması amacıyla oluşturulmuştur(www.rega.gov.tr).

2000 yılında Dünya Bankası ve IMF ile varılan mutabakat çerçevesinde mevcut tarım politikalarının rasyonelleştirilmesi niyeti dile getirilmiş ve altyapı çalışmaları başlamıştır. Bu kapsamda öngörülen Doğrudan Gelir Desteği'ne geçilmesi programı, 26 Nisan 2000 tarihli ve 24031 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğ ile uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca söz konusu tebliğde yayınlanan "Çiftçi Kayıt Sistemi Projesi" ve "Veri Tabanı" oluşturma çalışmaları da devam etmektedir. Bu sistemle tarım alanlarında faaliyet gösterenler, üretim alanları, üretim miktarları, kullanılan girdiler ve maliyetler gibi bilgiler, merkezi bir kayıt sistemi ile takip edilebilecektir.

Belirtilen tarım reformu kapsamında hazırlanan projelerden biri de, aşırı üretimi yapılan çay, tütün, şekerpancarı ve fındık üretim alanlarının, ayçiçeği, soya, yem bitkileri, kırmızı mercimek gibi Türkiye'nin ihtiyacı olan ürünlere yönlendirilmesini teşvik etmeyi amaçlayan "Alternatif Ürün Projesi"dir. Yaklaşık maliyetinin 350 milyon Dolar olduğu tahmin edilen proje için Dünya Bankası'ndan mali destek sağlanmıştır.

2000 yılı itibariyle yürürlüğe giren önemli bir program da hayvancılık alanındadır. Hayvancılık sektörünü kalkındırmak amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca hazırlanan "Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Kararname", 10 Mayıs 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2000-2004 yıllarını kapsayan söz konusu destekleme programına 2000 yılından itibaren yaklaşık 450 trilyon TL bütçeden harcama yapılmıştır(Köroğlu,2003,s.36).

4.1.2. Türk Tarım Politikası Hedefleri

- Tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, yeni teknolojilerin etkin şekilde kullanılması ve etkin bir tarımsal örgütlenme yoluyla, tarımsal üretim ve verimliliği artırmak
- Halkın beslenme düzeyini artırmak ve iyileştirmek;
- Tarım ürünleri arzında ve fiyatlarında istikrarı sağlamak;
- Tarıma dayalı sanayilerin hammadde ihtiyacını yurt içinden karşılamak ve tarım ürünleri ihracatını artırmak;
- Sektörler arasındaki ve tarım sektörü içindeki gelir farklılıklarını azaltmak, işsizliği önlemek;
- Tarım ürünlerinin işlenme ve pazarlanmasında etkinliği sağlamak;
- Verimli tarım topraklarının sanayi alanlarına dönüşmesini önlemek.

Söz konusu hedefler, en azından yazılı ve beyan edilmiş olan hali ile pek çok gelişmiş ülke politikaları ile neredeyse eşdeğerdir. AB Ortak Tarım Politikası hedefleri ile de paralellik arz etmekle beraber, Türkiye'nin politika tercihlerinin; artan nüfusa paralel sürekli genişleme eğiliminde olan iç pazar talebinin karşılanması ve çoğu kez bölgesel olarak yoğunlaşmış birtakım üretim motifleri için daha ziyade siyasi nedenlerle yüksek destekleme fiyatı ilanlarının bir karışımı olduğu görülmektedir.

Türk tarımsal politika hedeflerinin, tarımı gelişmiş ülkelerin hedefleri ile benzerliği tespit edilmiş olmakla birlikte, görülmüştür ki hedeflerin benzer olması sonuçların birbirlerine benzemesine hizmet etmemektedir(Dinler,2000,s.164). DPT kalkınma planlarında yukarıda zikredilen hedefler her plan döneminde tekrar edilmekle birlikte esasen, bu hedeflere ulaşılacak üzere takip edilecek yöntem, kullanılacak olan enstrümanlar ve zamansal programlamaya yer verilmemektedir. Verilmiş olması halinde de yürütme buna uymamaktadır. Kaldı ki, tarımda planlamaya verilen önem 1980'li

yıllarla birlikte azalmış, bunun da ötesinde tarımsal politikalarda plan takip edilmemiştir (Dinler,2000,s.165).

Türk tarımında ilk büyük reform sayılabilecek 80’li yılların tarımsal politika amaçları daha öncekilerden farklı yönleri ile özetle şöyle sıralanabilir;

- 1- Destekleme kapsamını daraltmak ve destekleme yapan kamu kurumu sayısını azaltmak,
- 2- Girdi sübvansiyonunu düşürmek,
- 3- Liberal politikalarla dış ticareti özendirmek,
- 4- Tarımsal KİT’lerin özelleştirilmesi
- 5- Sulama gibi kamu yatırımlarından yararlananlardan maliyetin bir kısmını tahsil etmek.

Ancak bu politika öngörülere de yerine getirilememiştir. Aslında yukarıda sıralanan politika hedeflerinin AB tarımının en son ve en kapsamlı reform önlemlerini içeren “Gündem 2000” Tarım Reformu’nda yer alan önlemlerle önemli oranda örtüştüğü görülmektedir.

4.1.3.Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde Türkiye

DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde üç ana alanda (tarifelendirme ve tarife indirimi, ihracat sübvansiyonları, iç destekler) bazı indirimlerde bulunması gereken Türkiye'nin DTÖ tarafından gelişmekte olan ülkeler kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle, AB ülkelerine göre söz konusu indirimleri daha uzun vadede gerçekleştirme avantajı bulunmaktadır(Çimen,1996,s.213).

Tarifelendirme ve tarife indirimi alanında, Türkiye'nin tarım ürünleri için gümrük tarifelerinde 2004 yılına kadar ortalama %24 ve her bir üründe de en az %10

indirim gerçekleştirmesi gerekmektedir. İhracat sübvansiyonları AB'nin aksine Türkiye'de sadece kısa vadeli sorunların çözümünde kullanılan bir yöntem olduğundan, bu alanda yapılacak indirim büyük bir sorun teşkil etmemektedir. Ancak Türkiye indirim taahhüdünde bulunduğu 44 ürün dışında hiç bir üründe gelecek yıllarda ihracat sübvansiyonu kullanamayacaktır.

4.1.4. Türkiye AB Ortaklığı Çerçevesinde Tarım Ürünleri Ticaretinde Tercihli Rejim

1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol'ün 35. maddesi, Türkiye ile AB arasındaki tarım ürünleri ticaretinde geçiş dönemi sürecinde bir tercihli rejim uygulanmasını öngörmüştür. Söz konusu Protokol kapsamında hukuki çerçevesi belirlenen tarım ürünlerinde tercihli rejim, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla uygulanmaya başlamıştır.(Demir,1998,s.61).

Tablo 10: 1/98 Sayılı OKK Öncesi ve Sonrasında Türkiye ve AB'nin Birbirlerine Sağladığı Tarım Tavizlerinde Gelişmeler(%)

	1/98 OKK Öncesi		1/98 OKK Sonrası	
	Türkiye'nin Tavizleri	AB'nin Tavizleri	Türkiye'nin Tavizleri	AB'nin Tavizleri
Tavizli*	7	76	33	93
Tavizsiz	93	24	67	7
Toplam	100	100	100	100

* Vergiden muaf veya vergi indirimine tabi

Kaynak: DPT Yayınları, Türkiye-AT İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticaretinde 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Sonrası Gelişmeler, Mayıs 1999

Bu Karar çerçevesinde Türk tarım ürünlerinden alınan gümrük vergilerinden %2 ve daha düşük oranda olanlarının 1 Ocak 1981'e kadar; daha yüksek oranda olanlarının ise 1 Ocak 1987 tarihine kadar dört aşamada kaldırılması öngörülmüştür. Bu çerçevede Türkiye'nin AB'ye yaptığı tarım ihracatının %71'i vergiden muaf tutulmuş, %5'i ise vergi indirimi kapsamına alınmıştır. Buna karşılık Türkiye, 1993 yılından itibaren

Katma Protokol kapsamında, ithalatında AB menşeli tarım ürünlerinin %7'sine karşılık gelen bazı ürünlere (su ürünleri, şarap ile bazı peynirler vb. ürünler) %30 oranında gümrük indirimi uygulamaya başlamıştır.(Özen,2002,s.123).

Gümrük Birliği'nin tamamlanması kararının alındığı 36. Ortaklık Konseyi toplantısında, tarım ürünleri konusunda Katma Protokol'de belirtilen hususlar teyit edilmiştir. Nitekim 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 2225. maddelerinde taraflar arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı hedefinin ancak Türkiye'nin OTP'ye uyumu ile mümkün olabileceği ifade edilmiş, uyum sürecinde Türk tarım sektörünün çıkarlarının korunacağı ve tercihli rejimin geliştirileceği öngörülmüştür (Öncel,1998,s.41).

Tercihli Ticaret Rejimi'nin geliştirilmesi amacıyla 1993 yılında başlatılan çalışmalar, 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile 1 Ocak 1998 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Aynı zamanda menşe kurallarına açıklık kazandırılmasını amaçlayan Menşe Protokolü'nün kabul edildiği bu karar ile Türkiye'nin AB'ye tanıdığı ve hayli sınırlı olan tavizlerin kapsamı genişletilerek, karşılıklı tavizlerin dengelenmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede Türk tarım ihracatının %25'i vergi indiriminden yararlanırken, %68'i vergiden muaf tutulmuştur. Buna karşılık AB'nin Türkiye'ye yaptığı ihracatın %22'si vergiden muaf tutulmuş, %11'i indirim kapsamına alınmıştır (Öncel,1998,s.43).

Tercihli rejimin kapsamının genişletilmesine rağmen AB, OTP'de meydana gelen değişiklikler ve aday ülkelere uygulanan tavizler çerçevesinde Türkiye'ye tanıdığı tavizlerde sınırlandırmaya gitmiş, bu bağlamda tavizlere karşılıklı olarak kısıtlama getirilmiştir. Bununla birlikte AB'nin tercihli rejimleri içinde en kapsamlısının Türkiye'ye tanınan tavizler olduğu söylenebilir. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin AB ile dış ticaretinde tarımın payı ve yıllara göre değişimi görülmektedir.

Tablo 11:Türkiye'nin AB'ye(25 Ülke) Yaptığı İhracat ve İthalatta Tarımın Payı(Milyon \$)

Yıl	AB'ye Yapılan Tarım İhracatı	AB'ye Yapılan Toplam İhracatta Tarımın Payı (%)	Değişim (%)	AB'den Yapılan Tarım İthalatı	AB'den Yapılan Toplam İthalatta Tarımın Payı (%)	Değişim (%)
1998	2.018	14.3	---	514	2.1	---
1999	1.984	13.3	-1.7	509	2.3	-1.0
2000	1,599	10.6	-19.4	500	1.8	-1.8
2001	1,754	10,4	9.7	314	1.7	-37.2
2002	1.713	8,8	-2.3	488	2.0	55.4
2003	2.017	8,1	23	609	1.8	24.8
2004	2.133	7.9	28.3	591	1.4	17.0

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/disticaret.htm>, Şubat 2005.

Tabloda da görüldüğü gibi Avrupa Birliğine yaptığımız ihracat içinde tarımın payı Gümrük Birliği sonrası sürekli bir düşüş içindedir. Tablo 11’de Avrupa Birliğine yaptığımız ihracat içinde tarımın payı özellikle 2002 sonrası parasal olarak artıyor gibi gözükse de oransal olarak tarım ihracatında gerileme devam etmektedir. Yine Avrupa Birliğinden yaptığımız tarım ithalatında ise yine 2002 yılından sonra toplam ithalat içindeki payı bir düşüş içindedir(Tablo 11).

Tablo 12 :Türkiye'nin AB(25 üyeli) ile yaptığı dış ticaretin sektörel dağılımı(%)

Yıllar	Tarım		Tekstil		Demir-Çelik		Hizmet		Sanayi	
	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.	İhr.	İth.
2000	10.6	1.8	43.9	5.6	6.2	5.1	19.8	51.6	19.5	36.3
2001	10.4	1.7	40.9	6.9	6.1	5.5	23.4	43.0	19.1	42.9
2002	8.8	2.0	40.5	6.9	5.0	6.6	27.0	43.2	18.7	41.3
2003	8.1	1.8	38.1	5.6	5.8	7.8	29.4	45.0	18.5	39.8
2004	7.9	1.4	33.3	4.7	7.5	6.7	33.5	48.0	17.8	39.2

Kaynak: <http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/disticaret.htm>, Şubat 2005.

Avrupa Birliği ile yaptığımız Dış Ticaretimizde 2004 yılına gelene kadar en fazla tekstil ürünleri ihraç ederken 2004 yılında ise son yıllarda sürekli artış gösteren Hizmet sektörü Avrupa Birliği ile yaptığımız dış ticaretin lokomotifi olmuştur (tablo 12). Dikkat çekici bir noktada İhracatımızın %33.5'lik kısmını oluşturan Hizmet sektörünün, ithalatımızın da yaklaşık %50'lik kısmını oluşturmasıdır. Yine Tablo 12'de görüldüğü gibi Tarım, tekstil ve sanayi sektörlerinde ihracatımız azalırken Demir-Çelik ve hizmet sektörlerinde ihracatımız artmıştır.

4.1.5. Türkiye AB Ortaklığı Çerçevesinde İşlenmiş Tarım Ürünleri

İşlenmiş tarım ürünleri, temel tarım ürünü olan hububat, süt ve şekerin ilk işleme safhasından daha ileri düzeyde işlenmiş olarak ticarete konu olduğu, bu nedenle ilgili düzenlemelerde hem tarım hem sanayi payları ile tanımlandığı ürünlerdir. Avrupa Birliği'nde ilk kez 1966 yılında bir yönetmelikle düzenlenen işlenmiş tarım ürünleri, Birliğin gerçekleştirdiği anlaşmalar ve OTP reformları çerçevesinde değişikliklere uğramış ve son olarak 1993 yılında yayınlanan 3448/93 sayılı tüzük ile yeniden düzenlenmiştir(DTM,1999,s.3).

Türkiye ile AB arasında işlenmiş tarım ürünleri temelindeki ilişkiler, 1 Ocak 1996 tarihinde tamamlanan Gümrük Birliği'ne dayanmaktadır. 1/95 sayılı OKK'nın 1721. maddelerine göre, bünyesinde bulundurduğu sanayi payları nedeniyle işlenmiş tarım ürünleri Gümrük Birliği'ne dahil edilmiş ve ayrı bir başlık altında yer almıştır. Buna göre söz konusu ürünlerin sanayi payları Gümrük Birliği çerçevesinde

sıfırlanmakta, tarım payları için ise temel ürün fiyatları esas alınarak belirlenen bir vergi tahsil edilmektedir(Atmaca,1998,s.21).

Türkiye işlenmiş tarım ürünlerinde ihracatçı ülke konumunda olmakla birlikte AB ile olan ticaretinde ithalatçı ülke durumundadır. Nitekim Türkiye'nin işlenmiş tarım ürünleri ithalatında Birliğin payı %90 civarındadır.

Tablo 13 :Türkiye'nin Tarım Üretimi(Bin Ton ve % değişme)

Ürünler/Yıllar/Değişme	2001	%	2002	%	2003	%	2004*	%
Hububat	28700	-	29900	4.18	29900	0	33000	10.3
Baklagiller	1220	-	1400	14.7	1335	-4.7	1360	2
Sanayi Bitkileri	13678	-	17535	28.2	13572	-22.6	14595	7,5
Yağlı Tohumlar	2160	-	2503	15.8	2297	-8.3	2369	3.13
Yumru Bitkiler	7150	-	7250	0.14	7050	-2.8	6800	-3.6
Meyvesi Yenen Sebzeler	14220	-	15845	11.5	15770	-0.5	15260	-3.3
Meyveler	10463	-	11635	11.2	11167	-4.1	11497	2.9

Kaynak:www.die.gov.tr, Sektör Raporları,2004

*: 2004 Yılı 10. Ay Yıl Sonu Tahminine Göre

Ülkemizde özellikle doğal şartlardan etkilenen tarım sektöründe üretim yağmurların fazla olduğu 2002 ve 2004 yıllarında artmış, nispeten kurak geçen 2003 yılında ise tarım üretimi bir önceki yıla göre azalmıştır(Tablo 13). Türkiye’de en fazla üretilen ürün çeşidi hububattır bunu meyvesi yenen sebzeler takip etmektedir.

4.2. TÜRK TARIMININ "AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASINA" UYUM ÇALIŞMALARI

Türkiye’de diğer ülkelerde veya AB’de olduğu gibi bir yasa ile belirlenmiş tarım politikası uygulaması yoktur. Değişik hükümetlerin kendi dönemlerinde parti programları doğrultusunda bir politika uygulama gayretine girmiş olmalarına karşın, aynı hükümet döneminde farklı bakanların dahi farklı politikalar uyguladıkları gözlenmiştir.

AB'nin uzun yıllar süren çalışmaları sonucu oluşmuş, karmaşık ve başlangıcından günümüze dek önemli reform çalışmaları ile değişime uğramış Ortak Tarım Politikası'na uyumun kolay olmayacağı açıktır. Bu yapısal zorluğun yanı sıra AB'nin OTP'ye uyum süreçlerinde Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e üyelik öncesinde tanıdığı geçiş sürelerini, yeni genişleme sürecinde aday ülkelere tanımaması üyelik öncesinde OTP'ye uyumu zorlaştıran bir başka önemli husustur.

Fiyat ve piyasa mekanizmaları alanında AB ile Türkiye arasındaki temel fark, Türkiye'nin tarımsal destek sistemi olarak daha çok fiyat desteğini, AB'nin ise doğrudan ödeme yöntemini kullanmasıdır. Ancak 26 Nisan 2000 tarihi itibarıyla dört pilot bölgede başlayan ve şu anda bütün Türkiye'de uygulanan, doğrudan gelir desteği uygulamasının başlaması OTP'ye uyum çerçevesinde atılmış önemli bir adımdır. Bu bağlamda, AB'nin hiç kullanmadığı günlük yapı ve yüksek maliyetli girdi desteğinin yerine doğrudan gelir desteği kullanılmaktadır.

AB'de destek kuruluşlarının tek ve merkezi olmasının aksine Türkiye'de ürüne göre değişmesi, AB'nin destek mekanizmalarını, ürünlerin kalitesi ve bölgenin gelişmişlik düzeyine göre ayarlayabilmesi, buna karşılık Türkiye'de söz konusu unsurların dikkate alınmaması, Türkiye'deki üretici örgütleri yapılanmasının AB'deki kadar güçlü olmaması, iki mekanizma arasındaki diğer önemli farklardır(Benli,2004,s.29).

Bunun yanı sıra AB'nin kapsamlı yapısal politikalarına karşılık, Türkiye'de devlet tarafından uygulanan kırsal kalkınmaya yönelik eğitim faaliyetleri ve yayınlar dışında doğrudan tarımla ilgili yapısal politika bulunmamaktadır. Ancak 2008 yılında tamamlanması planlanan GAP projesinin tarım sektörü ve kırsal kalkınma üzerinde çok önemli etkileri olacaktır. Türkiye'nin ekilebilir alanlarının %10'dan fazlasının bulunduğu bölgede 22 baraj, 19 hidroelektrik santral kurulması ve bu çerçevede işlenmiş gıda, tekstil, deri gibi tarıma dayalı sanayi kollarının geliştirilmesini içeren GAP çerçevesinde ulaşım ve haberleşme gibi altyapı hizmetlerinin de oluşturulması öngörülmektedir. Bölgesel geliri dört katına çıkarması ve 1,5 milyon kişiye yeni iş imkanı oluşturması beklenen bu proje nedeniyle Türkiye'de kırsal kalkınma politikalarının yakın bir gelecekte yeniden ele alınması gerekeceği savunulabilir.

Türkiye'de tarım sektöründe kullanılan finansman kaynakları değerlendirildiğinde etkinlikten uzak birçok dağıntık fon bulunduğu görülmektedir. Türkiye'nin öncelikle iç finansman kaynaklarını FEOGA benzeri bir ulusal tarım fonunda birleştirmesi gerekmektedir. Dış kaynaklı finansman olarak ise SAPARD benzeri bir programın Türkiye'ye de sağlanmasının büyük yararı olacaktır(www.tarim.gov.tr).

SAPARD; Aday ülkelerin tarım sektöründeki yapısal sorunlarının çözümü, tarımın modernizasyonu ve kırsal kalkınma konusundaki faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla oluşturulmuştur. 2000-2006 dönemi için yıllık 520 milyon Euro'luk bütçeye sahiptir.

Türkiye'ye Helsinki Zirvesi'nde resmi olarak aday statüsü verilmesini takiben 11 Nisan 2000 tarihinde gerçekleştirilen 39. Türkiye AB Ortaklık Konseyi'nde kabul edilen karar gereğince AB ile tarım konusunda mevzuat uyumunu takip edecek ve Ekim ayına kadar hazırlanacak ulusal programın tarım bölümüne ilişkin çalışmalarını izleyecek bir Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi oluşturulmuştur(AKTT,2000,s.49). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı başkanlığında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı temsilcilerinden oluşan ve OTP'ye uyum konusunda önemli bir yapılanma olan söz konusu Komitenin çalışmaları devam etmektedir.

AB'ye adaylık sürecinde kamu kurum ve kuruluşlarının hazırlık ve çalışmalarında iç eşgüdüm ve uyumun yönlendirilmesi ve yürütülmesini sağlamak üzere kurulan AB Genel Sekreterliği'nin ana hizmet birimleri arasında Tarım ve Balıkçılık Dairesi'nin yer alması da tarım alanındaki uyum çalışmalarının ivme kazanacağına işaret etmektedir.

Türkiye'de tarımsal faaliyetler bölgenin ve iklimin (ağırlıklı olarak Akdeniz iklimi) hazır olarak sunduğu imkânlar çerçevesinde gelişen birkaç sektör haricinde, dışarıdan kayda değer katkıda bulunulmaksızın sürdürülmektedir Politikaların kalkınma planlarıyla başladığı 1980'li yıllara kadar, birkaç geleneksel ürün dışında, ülkedeki tarımsal faaliyetler ticari bir nitelik kazanamamıştır. Genelde istikrarlı bir çerçevesi

olmayan Türk tarım politikası uygulamaları, Osmanlı Toprak Düzeni'nden kalan bozuk bir tarımsal yapı üzerinde, Cumhuriyet döneminin ilkeleri ile oluşturulmuş, içerde destekleyici ve müdahaleci, gümrüklerde ise koruyucu bir görünüm vermektedir. Yazılı biçimde politika belirlenmesi Kalkınma Planları ile başlamıştır.

4.2.1. Türkiye-Avrupa Birliği Tarım İlişkileri

Ankara Anlaşması'nda yer verilen açık hüküm, bu Ortaklığın tarım sektörünü de kapsayacağını belirtmektedir. Ayrıca 1973'de bu Anlaşma'nın uygulama esaslarını belirleyen Katma Protokol yürürlüğe girmiş ve 1964'den beri devam eden hazırlık dönemini takiben girilen geçiş dönemi belirlenmiştir. Bu geçiş döneminde; tarım da dahil olmak üzere Gümrük Birliği'nin tamamlanması için yapılacaklar belirtilmiştir. Bu süreç içinde Türkiye'de genel anlayış AB'nin Türkiye'ye OTP'ye uyum sürecinde teknik ve mali katkıda bulunması gerektiği yönünde olmuştur.

1995 yılında alınan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile sanayi ürünleri bakımından Gümrük Birliği tamamlanırken tarım sektöründe, serbest dolaşımın tesisi için bir ek süreye daha ihtiyaç duyulduğu hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla, hâlihazırda, tarım bakımından geçiş dönemi devam etmektedir(Ceyhan,1999,s.58).

Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi Türkiye ile AB arasındaki siyasi diyalogun dondurulması ile sonuçlanmıştır. Zirve, Türkiye'yi aday ülkeler içine almayarak, 10 Merkez ve Doğu Avrupa ülkesi için de bir anlamda yol haritası belirlerken, Türkiye için ilişkilerin geliştirilmesi içerikli somut bir hedefe yönelik olmayan "Avrupa stratejisi" çizmekle yetinmiştir. Zirve Türkiye-AB ilişkilerine son derece olumsuz bir şekilde yansırken, strateji belgesinin tarıma ilişkin bölümünde Türkiye'nin OTP'ye uyum sürecinde AB yardımına ihtiyaç duyacağı hususu ilk kez kabul edilmiş olduğu için tarım ilişkileri açısından önem arz etmektedir. Ayrıca belgede tarım için bir eylem planına da yer verilmiştir.

Nihayet, Helsinki Zirvesi'nde adaylığın teyit edilmesi ile, Türkiye'nin AB'ye katılımı ve dolayısıyla Türk tarımından OTP ile uyum gerekliliği geri dönüşsüz bir sürece girmiştir.

Kasım 2000’de yayımlanan ve tarıma ilişkin yönleri aşağıda irdelenen Katılım Ortaklığı Belgesi’nde katılım müzakerelerine başlanması için Türkiye’nin yerine getirmesi gerekli kurallar yer almaktadır.

Her ne kadar OTP uyumu açısından dikkate değer bir yol kat edilmemişse de, Ankara Anlaşması’ndan itibaren Türkiye kaynaklı tarım ürünlerine AB pazarına tek yönlü tercihli giriş imkanı sağlanmıştır. Bu uygulamaların en kapsamlısı 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde, Türkiye menşeli tarım ürünlerinin tamamına sağlanmış olan ad-valorem tabiatlı vergi muafiyetidir. 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile de AB, Türkiye’ye 1998 yılına değin tanımış olduğu tüm tavizleri (bir kısmını geliştirmek suretiyle) konsolide etmiş ve Türkiye ilk kez bu karar ile AB kaynaklı bazı tarım ürünleri için tercihli uygulama sağlamış bulunmaktadır(Öncel,1998,s.25).

Katılım Ortaklığı Belgesi’ne cevaben hazırlanmış olan “Ulusal Program”ın Amaçlar, İlkeler ve Politikalar başlığı altında, aşağıda yer alan hususlar vurgulanmaktadır. bugün artık Ulusal Program’da yer alan hususlar bir zamanlar kalkınma planlarında yer aldığı gibi, kamu kurumları için Türkiye’nin AB’ye üye olma kararlılığında bir değişim olmadığı sürece emredici mahiyettedir. Zira, Ulusal Program’ın Genel İlkelere İlişkin 2. maddesinde “Tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, Ulusal Program’da yer alan çalışmaları zamanında ve öngörülen hedefler doğrultusunda gerçekleştirmeleri esastır” denmekte, aynı zamanda, Giriş bölümünde (5. sayfa, 4. paragraf) “(...) Türkiye’nin AB müktesebatını özümseme iradesi tamdır.” ifadesine yer verilmektedir.

Böylece, nihayet Ankara Anlaşması ile hukuken başlayan ancak ciddi bir şekilde uygulamaya koyulmamış olan tarım politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası’na uyum sürecinde, taahhütte bulunmanın ötesine geçilmiş, uygulama aşamasına girilmiştir.

4.2.2. Ulusal Programda Yer Alan Taahhütler

Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)’ne paralel olarak, bir Ulusal Program hazırlanmış ve KOB ile kendine verilen görevlerin yerine getirilmesi için bir takvim sunulmuştur. Bu programın hayata geçirilebilmesi için de, AB Genel Sekreterliği

koordinasyonunda 9 alt komite oluşturulmuş, bunlardan “Tarım ve Balıkçılık” alt komisyonunun koordinasyonu Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na verilmiştir.

Bunun dışındaki oluşturulan komitelerin çalışmalarına ilgili konularda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na katılım sağlanmıştır. Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesinin görev alanına giren AB mevzuatının hacimli olması nedeniyle, bu komite altında 7 çalışma grubu oluşturularak uyum çalışmaları başlatılmıştır.

4.2.2.1. Ulusal Programın Amaçları, İlkeleri ve Politikaları

Türkiye ulusal ihtiyaçları, OTP’ye uyum yükümlüğü ve DTO nezdindeki taahhütleri ile uyumlu olarak rasyonel, etkin, örgütlü, rekabet gücü yüksek ve sürdürülebilir bir tarım sektörü oluşturmaya çalışacaktır. Piyasa fiyatına müdahale yöntemleri terk edilecek, üretimin piyasa koşullarında talebe uygun olarak yönlendirilmesini sağlayacak politika araçları devreye sokulacaktır. Çiftçi Kayıt Sistemi, Tapu-Kadastro Sistemi, Coğrafi Bilgi Sistemi ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağının geliştirilmesi sağlanacaktır. Tarımsal veri tabanının kullanan Tarım Bilgi Sistemi, vadeli işlemler borsası, sözleşmeli tarım ve stok yönetimi araçlarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve etkin şekilde uygulamaya koyulması sağlanacaktır. Gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla “bölgesel” özel programlar geliştirilecektir. Kırsal alanda tarım-dışı sektörlerle destek verilmesi ve kırsal sanayinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Tarımdan çekilecek nüfusa, yeni istihdam imkânları oluşturacak projeler geliştirilecektir(Uludağ,2001,s.73).

Tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi için kaliteli hammaddenin temini ile tarımsal sanayiye dönük sözleşmeli üretim yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin özerkleştirilmesi sağlanırken, Kamu tarafından yapılmakta olan bir kısım görevler üretici organizasyonlarına devredilecektir. Doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılması, gen kaynakların korunması ve saklanması sisteminin kurulması sağlanacaktır. Çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmaya özen gösterilecektir. Detaylı toprak etütlerinin ve toprak haritalarının yapılması ile toprakların kullanım ve korunmasına ilişkin bir kanun çıkarılması, kadastro

çalışmalarının tamamlanması ve toprak veri tabanının oluşturulması sağlanarak Arazi Kullanım Planı hazırlanacaktır.

4.2.3. Ulusal Programın Tarıma İlişkin Hükümleri

Helsinki Zirvesi sonrasında ülkemizin tam adaylık sürecinin başlamasıyla, AB Komisyonu tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı belgesine paralel olarak bir ulusal program hazırlanmıştır. Ulusal Program kapsamında, kısa ve uzun vadede yapılması taahhüt edilen konular şunlardır.

4.2.3.1. Kısa Vadede

1) Etkin bir arazi kayıt sisteminin, hayvan kimlik sistemlerinin ve bitki pasaport sistemlerinin geliştirilmesi ile tarımsal pazarların izlenmesi ve çevresel, yapısal ve kırsal kalkınma tedbirlerinin uygulanması için idari yapıların geliştirilmesi.

2) Hayvan ve bitki sağlığı konularında Topluluk mevzuatıyla uyum için bir strateji belirlenmesi, özellikle laboratuvar testleri ve denetim düzenlemeleri konularında olmak üzere, yürütme kapasitesini iyileştirmek ve hayvan ve bitki hastalıkları ile mücadele konularındaki Topluluk mevzuatına uyuma öncelik verilmesi.

3) Bir kaynak yönetimi politikası, denetim kontrol önlemleri yoluyla kaynakların kullanımı, balıkçılık pazarlarını ve yapısal gelişmeleri izlemek üzere idari yapıların kurulması ve balıkçılık filosu kaydının yerine getirilmesi, tarımsal reformlara devam edilmesi.

4.2.3.2. Orta Vadede

1) Tarımsal ve kırsal kalkınma politikalarında AB müktesebatına uyum hazırlıklarının tamamlanması.

2) AB'nin sağlık bilgisi ve halk sağlığı standartlarına uyum sağlamak için gıda işleme tesislerinin (et, süt işleme tesisleri) modernizasyonu, test ve teşhis imkânlarının daha da arttırılması.

3) Ortak Balıkçılık Politikası'nın uygulanması ve yürütülmesi için kapasite geliştirilmesinin tamamlanması.

4) Türkiye'deki balıkçılık ürünlerinin kalite ve standartlarının geliştirilmesine devam edilmesi hususlarında çalışmalara devam edilmesi.

5) Tarım reformlarının en kısa zamanda tamamlanması öngörülmektedir.

4.3. AVRUPA BİRLİĞİ TARIM POLİTİKASINA UYUM

1963 tarihli Ankara Anlaşması, belirli aşamalardan geçilmesini takiben Türkiye'nin AB'ne tam üye olmasını öngörmektedir. Bu hedefe ulaşılabilmesi için hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç aşama öngörülmüştür. 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile geçiş döneminin süresi ve bu dönemde, tarım da dahil olmak üzere taraflar arasındaki ticarete geçerli olacak kurallar tespit edilmiştir. Ankara Anlaşması'nda "Ortaklık Rejimi"nin, Topluluğun Ortak Tarım Politikasını (OTP) göz önünde bulunduran özel usullere göre, tarım ve tarım ürünlerini kapsadığı belirtilmiştir. Topluluk, Ankara Anlaşması ile tek taraflı olarak Türkiye çıkışlı bazı tarım ürünlerine indirimli tarife kontenjanları tanımıştır(Yıldırım,2000,s.7).

Geçiş dönemini düzenleyen Katma Protokol, esas olarak, Ortaklık Anlaşmasının asıl hedefi olan tam üyelik yönünde tamamlanması gerekli olan Gümrük Birliğinin tesisine yönelik ticaret ve rekabet alanlarına dair düzenlemeleri içermektedir.

1973-1995 arasında 22 yıl süren geçiş döneminin tamamlanmasını takiben, Türkiye - AT Ortaklık Konseyinin 1/95 sayılı Kararı ile Gümrük Birliğinin son aşamasının uygulanmasına dair esaslar belirlenmiştir. Katma Protokol'de; 22 yıllık dönem sonunda, Türk tarımının OTP'ye uyumunun sağlanması için Türkiye'nin gerekli OTP tedbirlerini alması, Ortaklık Konseyi'nin, Türkiye'nin 22 yıllık dönem sonunda (1995 yılı sonunda) OTP tedbirlerini aldığını belirlemesini takiben tarım ürünlerinin serbest dolaşımı ile ilgili hükümleri tespit etmesi ve Türkiye ile Topluluğun birbirlerine tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı tercihli bir rejim uygulaması öngörülmüştür.

Bu hususlar çerçevesinde, Topluluk Türkiye'den ithal ettiği bazı ürünlere gümrük muafiyeti, bazılarına da çeşitli oranlarda gümrük indirimi uygulamıştır. Topluluğun Türkiye'ye tanıdığı bu tercihli rejim, Ortaklık Konseyinin 1980 yılındaki 1/80 Sayılı Kararı ile iyileştirilmiştir. Türkiye ise ilk defa, 1993 yılı İthalat Rejimi Kararı ile, bazı tarım ürünlerinde AB'ye yaklaşık %30 gümrük indirimi şeklinde bir tarım tavizi sağlamıştır. Bu tavizler daha sonraki yıllarda iyileştirilmiştir(www.tarim.gov.tr).

4.3.1.1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (Gümrük Birliği Anlaşması)

Kamuoyunda Gümrük Birliği Anlaşması olarak bilinen, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye ile AB arasında bir gümrük birliği kurulmuştur. Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık dönem içerisinde Türk tarımının OTP'ye uyumu konusunda kayda değer bir gelişme sağlanamadığından, tarım ürünleri gümrük birliği dışında bırakılmış, işlenmiş tarım ürünleri Gümrük Birliğine dahil edilmiştir.

Avrupa Topluluğu'nu kuran 1957 tarihli Roma Anlaşmasında tarım ürünleri; bitkisel ve hayvansal ürünlerle, su ürünleri ve bunların ilk işleme aşamasında elde edilen ürünler olarak tanımlanmaktadır. AB'de; et, süt, bitkisel ve hayvansal yağlar, şeker, taze ve işlenmiş meyve-sebze, hububat, un gibi tarım ürünleridir. Dolayısıyla bu tarım ürünleri gümrük birliğinin dışındadır. Temel tarım ürünü olarak adlandırılan süt, şeker ve hububatın ikinci defa işlenmesi ile elde edilen ürünler ise işlenmiş tarım ürünü olarak kabul edilmektedir(Demir,1998,s.29).

Gümrük birliğine dahil olan işlenmiş tarım ürünlerinin başlıcaları; makarna, meyveli yoğurt, margarin, tatlı mısır konserveleri, çikolata, kakao, şekerlemeler, ekmek-pasta-kek-bisküviler gibi unlu mamuller, patates unu ve ezmesi, malt hulasası, çay, dondurma, meyve suları hariç alkolsüz içkiler ve çocuk mamalarıdır.

İşlenmiş tarım ürünlerindeki gümrük vergileri, sanayi payı (sabit unsur) ve tarım payı (değişken unsur) olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Gümrük birliği kapsamındaki işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payları sıfırlanmış olup, tarım payları üzerinden her iki tarafın da korumacılık politikaları devam etmektedir.

Tam üyelik hedefini öngören bir anlaşma olarak Ortaklık Anlaşması, ilke olarak ticarete konu bütün ürünlerin Gümrük Birliği kapsamına alınması hükmünü amirdir. Bu husus gerek Katma Protokol'de gerekse 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı'nda teyid edilmektedir. Ancak, Katma Protokol'de, tarım ürünlerinde de serbest dolaşımın tesis edilmesi hedefi gösterilirken, bunun, Türkiye tarafından, Topluluğun Ortak Tarım Politikasının (OTP) üstlenilmesi halinde mümkün olacağı belirtilmiş ve bu hedefe varılması için de 22 yıllık geçiş süresi tespit edilmiştir. Bir başka ifade ile, 22 yıllık geçiş dönemi sonunda sanayi ürünleri itibariyle gümrük birliği tamamlanmış olacak, tarım ürünleri bakımından ise serbest dolaşıma geçilebilmesi için gerekli bütün şartlar olgunlaşmış olacaktır.

1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararında ayrıca, Türk tarımının OTP'ye uyumu için herhangi bir tarih belirtilmeden ek bir süre verilmiş ve tarım ürünleri ticaretinde AB ile Türkiye'nin birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri aşamalı olarak ve karşılıklı avantajlar yaratacak biçimde geliştirmeleri öngörülmüştür. Böylece, Katma Protokol ile Türkiye lehine işleyen rejimin, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile karşılıklı çıkar sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır(AKTT,1999,s.36).

Katma Protokol'de, serbest dolaşım tesis edilinceye kadar tarafların, aralarındaki tarımsal ürün ticaretinde karşılıklı olarak tarife tavizleri tanımaları da hükme bağlanmıştır. Bu hüküm çerçevesinde, çeşitli Ortaklık Konseyi Kararları ile Topluluk tarafı, hemen hemen bütün tarımsal ürünlerde Türkiye'ye, ad-valorem gümrük vergisi muafiyeti, tarife kotaları kapsamında muafiyet, spesifik vergi indirimi ve muayyen takvimler çerçevesinde gümrük vergisi muafiyeti şeklinde pazara giriş kolaylıkları tanımıştır.

Geçiş dönemi boyunca, benzer yükümlülüğü olduğu halde Türkiye, tarım ürünleri ithalatında Topluluğa kayda değer bir taviz tanımamıştır. Nihayet, 1993 yılında, gerek Katma Protokol'ün ilgili hükmü gerekse ilgili GATT kuralları gereği, karşılıklı tarım ticaretinde taviz dengesinin tesisi amacıyla Topluluk ile taviz müzakerelerine başlanmıştır. Müzakerelerin başlamasından sonra AB'ne üç yeni üyenin katılması, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının tamamlanması ve bu Anlaşmanın ithalatta tatbik edilen bazı koruma tedbirlerinde değişikliğe gitmesi gibi bazı teknik sebeplerle

de, Türkiye'nin 1995 yılına kadar yararlına geldiği tavizlerde değişiklik yapılması ihtiyacı belirlemiştir.

AB ile 1993 yılında başlayan ve 13 tur süren müzakereler neticesinde, ülkemiz ile AB arasında tarım ürünleri ticaretinde tercihli (tavizli) rejimi genişleten Protokol, 25 Mart 1997 tarihinde imzalanmış 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı olarak yürürlüğe girmiştir(www.tarim.gov.tr).Anılan Karar gereği, domates salçasında Topluluğun açmayı taahhüt ettiği 30.000 ton/yıl seviyesindeki muafiyete tabi tarife kotası uygulaması 1997 yılında, fındık için taahhüt ettiği % 3 oranındaki indirilmiş sabit gümrük vergisi uygulaması ise 1999 yılı başında uygulamaya konulmuştur.

Söz konusu OKK ile Türkiye'nin AB'ne yönelik tarımsal ürün ihracatının, 2002 yılı verilerine göre, % 97'si herhangi bir şekilde tavizden yararlanır hale getirilmiştir. Türkiye'nin Topluluk lehine, seçilmiş ürünler itibariyle tanıdığı tavizler ise AB menşeli tarım ürünleri ithalatımızın yaklaşık % 32'sini kapsamaktadır.

Bu rejim ile Türkiye'nin AB'ye yaptığı tarım ürünleri ihracatının %76 olan tavizli oranı %93'e, AB'nin Türkiye'ye yaptığı tarım ürünleri ihracatının %7 olan tavizli oranı ise, %33'e çıkarılmıştır. Hayvan sağlığı gerekçesiyle Dünya Ticaret Örgütü kurallarına da uygun olarak getirilen tedbirler nedeniyle, söz konusu Protokol ile AB'ye verilen 19 bin tonluk et tavizi yürürlüğe konulmamış, buna, AB haksız bir şekilde misilleme yaparak, salça, fındık ve karpuzda verdiği tavizleri askıya almıştır.

Roma Antlaşması'nın II sayılı Ek'i dışında olup, "işlenmiş tarım ürünleri (İTÜ)" olarak tanımlanan ve imalatında hububat, şeker ve süt gibi temel tarım ürünleri kullanılan bir kısım üründe AB, ad-valorem vergilerle (sanayi koruması/sanayi payı) birlikte spesifik vergi (tarımsal koruma/tarım payı) de uyguladığından ve bu ürünler sanayi payları itibariyle Gümrük Birliğinin kapsamında mütalaa edildiğinden Türkiye de 1/95 çerçevesinde aynı sistemi tesis etmiştir. Bu çerçevede, taraflar karşılıklı olarak sanayi paylarını sıfırlamış olup, tarımsal koruma bakımından ise otonom olarak hareket etmektedirler. Ayrıca, her iki taraf, üçüncü ülkelerden ithalatta da tarım payından ileri gelen koruma oranlarını birbirlerinden bağımsız olarak tesis etmektedirler.

4.3.2. Türkiye İçin Avrupa Stratejisi ve Tarım

Tarım sektöründe, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde yol haritası, AB Komisyonu tarafından 3 Mart 1998 tarihinde yayımlanan ve 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen Cardiff Zirvesi'nde onaylanan "Türkiye İçin Avrupa Stratejisi" adlı raporda belirlenmiştir.

Stratejinin "Tarım" bölümünde; Türkiye'nin tarım politikasının Ankara Anlaşması ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında öngörülen bir hedef olarak, tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamak için gerekli olan AB Ortak Tarım Politikası'na ilişkin tedbirleri benimseyecek şekilde uyarlanmasının gerekeceği belirtilmekte, ülke tarımının özelliklerini dikkate almak suretiyle, Türkiye'nin Topluluk müktesebatını benimsemeye teşvik edilmesi ve bu doğrultuda, AB Komisyonunun, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine uygulanan yaklaşımdan esinlenen üç aşamalı bir süreci önerdiği ifade edilmektedir(Sevinç,2004,s.57).

Birinci aşama, Komisyon'un, Türk makamlarına piyasa kuruluşları ve sağlık kurallarının çeşitli veçheleri ile yönetim için gerekli tüm araçlar ve kurumlarla ilgili başlıca hukuki belgelerin envanterini sağlamasını ve Türkiye'nin ise, tarım politikasının anlaşılmasını sağlamak üzere, Komisyona gerekli bütün bilgileri vermesini içermektedir.

İkinci aşama, AB Ortak Tarım Politikası ile Türk tarım politikasının çeşitli veçheleri hakkında görüşmeleri öngörmektedir.

Üçüncü aşamada, çeşitli sektörlerde, AB Ortak Tarım Politikası ile Türk tarım politikası arasındaki farklılıkların bir özeti hazırlanacaktır.

Bu sürecin sonunda Türkiye'den, AB'ne Topluluk müktesebatının benimsenmesine yönelik bir çalışma programı sunması istenmektedir. Bu bölümde ayrıca, Topluluğun mali ve teknik yardımının, Türk tarımının yeniden yapılanması ve AB Ortak Tarım Politikasına uyarlanması için önemli bir unsur olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin Komisyon'a öncelikli önlemlerinin bir listesini takdim etmesi öngörülmekte ve söz konusu liste görüşüldükten sonra, teknik yardım programının hazırlanabileceği ifade edilmektedir.

Buna mukabil, Türkiye İçin Avrupa Stratejisi belgesine Türkiye tarafından hazırlanan ve Temmuz 1998 tarihinde AB tarafına iletilen cevapta da; Türkiye ile AB arasında tarım ürünlerinde de serbest dolaşımının sağlanabilmesini teminen Türkiye'nin OTP'na uyum çalışmalarına AB'nin mali ve teknik yardım vermesinin beklendiği, uyum çalışmalarının ayrıntılarının tespiti amacıyla teknik düzeyde müzakerelere başlanılmasının uygun olacağı ve bu konuda izlenecek yöntemlerin açıkça tespitinin gerektiği hususları belirtilmektedir.

Türkiye İçin Avrupa Stratejisi belgesi kapsamında yukarıda belirtilen çalışmalar sürdürülürken, 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen Zirve Toplantısında lkemize AB'ne katılmaya aday diğer ülkeler ile eşit koşullarda "aday ülke" statüsü tanınmıştır. Zirvede alınan kararlar uyarınca, Türkiye, AB'nin tam üyeliğe aday ülkeler için geliştirdiği "Katılım ncesi Strateji"ye dhil edilecek ve bu çerçevede Topluğun genişleme perspektifi içerisinde Türkiye'ye yönelik mali desteği de tek bir şemsiye altında toplanacaktır(Sevinç,2004,s.58).

Türkiye'nin Topluluk mevzuatına uyumu konusunda yapılacak çalışmaların koordinasyonu ve takibi amacıyla, Türkiye-AT Ortaklık Konseyi'nin 11 Nisan 2000 tarihli toplantısında alınan Karar uyarınca, farklı sektörlere/konulara mahsus olmak üzere 8 adet Alt Komite oluşturulmuştur. Bu erevede, Türkiye'nin tarım, balıkçılık ve ormancılık alanlarında mevzuat uyumunu sağlamak için gerekli tarama ve tespit çalışmalarını izlemek ve yönlendirmek amacıyla, "Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi" teşkil edilmiştir.

Türkiye, OTP'na uyum yükümlülüğü çerçevesinde, kendi tarım politikası ihtiyaçları ve dünya tarımındaki gelişmeleri dikkate alarak, 2000 yılından itibaren tarımda yeniden yapılanma ve reform için kapsamlı çalışmaları başlatmıştır. Türkiye'nin tarımda yeniden yapılanma ve reform çalışmalarının, ilke ve politikaları, VIII. Kalkınma Planı'nda ve Türkiye'nin AB'ne tam yeliği kapsamında oluşturulan Ulusal Programlarında, ana hatları ile şu Şekilde yer almaktadır:

•Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması;

• Gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesi;

• Piyasa fiyat oluşumu üzerinde olumsuz etkileri olan ürün fiyatlarına devlet müdahaleleri yerine, üretimin piyasa koşullarında talebe uygun olarak yönlendirilmesini sağlayacak politika araçları devreye sokularak, üretici gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrarı;

• İnsan kaynakları başta olmak üzere, üretim faktörlerinin daha etkin kullanılması, verimliliğin artırılması, tarımla ilgili kuruluşlarda kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, kurumsal hizmet akışında gözlenen sorunların giderilmesi, sektör içi kaynak dağılımında etkinlik ve rasyonel kullanımın sağlanması, üretici örgütlerinin güçlendirilmesi, tarımsal işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması ve pazarlama ağlarının geliştirilmesi;

• Çiftçi Kayıt Sistemi, Tapu-Kadastro Sistemi, Coğrafi Bilgi Sistemi ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağının geliştirilmesi, tarımsal veri tabanını kullanan tarım bilgi sisteminin kurulması;

• Üretici ve üretim düzeyini risklere karşı korumak amacıyla Risk Yönetimi araçları (sigorta sistemi, vadeli işlemler borsası v.b.) geliştirilmesi;

• Tarımsal gelişmede bölgesel nitelikli programların önemi nedeniyle Tarımda Sorunlu ve Öncelikli Üretim Alanlarının Tespit Çalışmaları çerçevesinde bölgesel özel programlar geliştirilmesi;

• Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve doğrudan üreticilere finansman sağlayan Kırsal Kalkınma Projelerine ilişkin çalışmaların sürdürülmesi;

- Kırsal alanda tarım-dışı sektörlere destek verilmesi ve kırsal sanayinin yaygınlaştırılmasının sağlanması ve tarımdan çekilecek nüfusa yeni istihdam imkanları yaratılması;

- Tarımsal araştırma kurumları etkili bir yapıya kavuşturularak, çeşitli kurum, kuruluş ve üniversiteler tarafından yapılan araştırma faaliyetlerinde koordinasyon sağlanması;

- Tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayinin rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte uygun ve kaliteli hammaddenin temini ile tarımsal sanayiye dönük sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması sağlanması;

- Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda özerkleştirilmesi ve yeniden yapılandırılması;

- Kamu tarafından yapılmakta olan bir kısım görevler üretici organizasyonlarına devredilmesi;

- Tarımsal politikalar doğrultusunda dengeli ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanması;

- Detaylı toprak etütlerinin ve toprak haritalarının yapılması ile toprakların kullanım ve korunmasına ilişkin bir Kanunun çıkarılması, kadastro çalışmalarının tamamlanması ve toprak veri tabanının oluşturulması sağlanarak Arazi Kullanım Planı hazırlanması;

- Hayvansal ürünler üretimi geliştirilecek, toplumun hayvansal protein bakımından dengeli ve yeterli beslenebilmesini sağlamak amacıyla hayvan ıslahı, hayvan hastalık ve zararlılarıyla mücadele ile kaliteli kesif yem ve yem bitkileri üretiminin artırılmasına, meraların ıslahına ve yayım hizmetlerine ağırlık verilmesi;

- Su ürünlerinde sürdürülebilir üretimin artırılması amacıyla; doğal kaynakların rasyonel kullanımı sağlanacak, yetiştiricilik ve açık deniz balıkçılığı geliştirilecek,

araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilecek ve kamuda etkin kurumsal bir yapının oluşturulması için gerekli düzenlemeler yapılması;

- Türkiye’de ormansızlaşma, çölleşme, toprak erozyonu, sel, heyelan ve çığ gibi afetleri önlemek amacıyla, ağaçlandırma, erozyon kontrolü, mera ıslahı ve sosyal ormancılık faaliyetleri geliştirilecek, gerçek ve tüzel kişilerin orman yetiştirme etkinlikleri desteklenmesi;

Türkiye’de konuyla ilgili mevzuat hazırlık çalışmaları Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından yürütülmekte, çalışmaların izlenmesi ile gerekli koordinasyonun sağlanması ise Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yapılmaktadır. İlk aşamada OTP’nin temel unsurlarının Türkiye’de tesis edilmesine öncelik veren söz konusu çalışmalar, esas itibarıyla tarımsal destek alanında Türkiye’de ağırlıklı olarak kullanılan fiyat desteği sisteminin AB’nde kullanılan doğrudan gelir sistemi ile değiştirilmesi ve tarım ürünleri fiyatlarının Topluluk fiyatlarına yaklaştırmasının yanı sıra, kırsal kalkınma stratejilerinin oluşturulmasına yöneliktir. Bu kapsamda, 2001 yılında başlatılan doğrudan gelir desteği uygulamasına ilave olarak bir bölüm temel ve işlenmiş tarım ürünlerinde ihracat iadesi sistemine geçilmesi, tarımsal kredilerin azaltılması, arz fazlası bulunan ürünlerin alternatif ürünlerle ikame edilmesi, tarım kooperatiflerinin yeniden yapılandırılması ve tarımsal işletmelerin özelleştirmesine dayalı projeler başlatılmıştır. Bununla eş anlı olarak, tarımsal alt yapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi amacıyla mülkiyet ve arazi tasarruf rejiminin ıslahı, toprak koruma ve muhafazası, drenaj ve sulama çalışmaları gibi arazi düzenlemesine yönelik tedbir ve faaliyetler de ülke çapında yürütülmektedir. Türkiye, bu alanda atılan adımlara ilave olarak, çiftçi kayıt sistemini oluşturmuş, hayvan ve bitki sağlığı konularında AB uygulamaları paralelinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Türkiye’nin OTP’ne uyum çalışmalarında kısa ve orta vadeli öncelikler Katılım Öncesi Stratejinin en önemli aracı olan ve AB Bakanlar Konseyi’nce kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgelerinde de (KOB) yer almaktadır. İlki Mart 2001 tarihinde, ikincisi Nisan 2003 tarihinde kabul edilen KOB’nde Türk tarım sektörünün altyapısının ve idari yapılarının güçlendirilmesine yönelik unsurlara ağırlık verilmektedir. Son olarak 14 Nisan 2003 tarihli KOB’nde yer alan ve tarımla ilgili olarak öngörülen çalışmalara ilişkin hükümler aşağıda belirtilmiştir.

4.3.2.1.Kısa Vadedeki Uyum Çalışmaları

- Entegre İdari Kontrol Sisteminin kilit unsurlarından olan hayvan kimlik sisteminin oluşturulmasının tamamlanması, arazi parsel tanımlama sistemleri gibi diğer unsurlar için hazırlık çalışmalarının başlatılması
- AB kırsal kalkınma politikası ve ormancılık stratejisine giriş için önceliklerin belirlenmesi
- Hayvan sağlığına ilişkin çerçeve bir kanun ve ikincil mevzuatın çıkartılması, ilgili idari ve bilimsel yapıların, test ve kontrolden sorumlu birimlerin beşeri, teknik ve bilgi kaynaklarının güçlendirilmesi, mevzuatın etkin uygulanmasının sağlanması, hayvan hastalıklarını yok etme çalışmalarının hızlandırılması, muhtemel sorunlara ilişkin uygulama ve izleme kapasitesinin iyileştirilmesi.
- AB ile uyumlu bir Sınır Kontrol Noktaları sisteminin üçüncü ülkeler ile birlikte geliştirilmesi ve yürütülmesi amacıyla söz konusu noktaların belirlenmesi.
- AB'nin Hayvan ve bitki sağlığı müktesebatının iç hukuka aktarılmasına yönelik bir program kabul edilmesi, özellikle laboratuvar testleri olmak üzere bitkilerin korunmasına yönelik müktesebatın etkili bir şekilde uygulanması için idari, bilimsel ve teknik yapıların güçlendirilmesi; yerli üretime, bitki ve bitkisel ürün ithalatına ve gıda işleme tesislerine ilişkin denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi.
- Balıkçılık idare, denetim, pazarlama ve yapısal uyum mevzuatının AB müktesebatıyla uyumlaştırılması.

4.3.2.2. Orta Vadedeki Uyum Çalışmaları

- Entegre İdari Kontrol Sisteminin oluşturulmasının tamamlanması.
- AB kırsal kalkınma politikası ile ormancılık stratejisinin uygulanması için gerekli idari yapıların kurulması

- Ortak piyasa düzenleri kurulması ve tarımsal piyasaların etkin bir şekilde izlenmesi için gerekli yasal temelin kabul edilmesi, idari yapılar ile uygulama mekanizmalarının kurulması

- AB müktesebatına uyumlu olarak, üçüncü ülkelere yönelik sınır kontrol noktalarında uygulanan sistemin iyileştirilmesine ilişkin bir plan ve takvimin sunulması.

- Gıda güvenliği ve denetimi isteminin yeniden düzenlenmesi ve güçlendirilmesi, AB gıda güvenliği Standardlarına uyum sağlanması amacıyla sistemin beşeri, teknik ve mali kaynaklarının iyileştirilmesi.

- AB'nin hijyen ve kamu sağlığı Standardlarının karşılanabilmesi için, gıda işleme tesislerinin modernizasyonuna yönelik, takvime bağlanmış bir iyileştirme planının oluşturulması ve ayrıca, test ve tanı tesislerinin kurulması.

- Balıkçılık idaresinin yeniden organize edilmesi ve idari kapasitesinin güçlendirilmesi; balıkçılık alanında yönetim, denetim, pazarlama ve yapısal uyumla ilgili uygulamaların AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi; müktesebata uyumlu bir bilgisayar destekli balıkçılık, tekne kayıt ve istatistiksi bilgi sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması.

Bu hususlarda kaydedilen gelişmeler AB Komisyonu'nun 2003 yılı Kasım ayında yayımlanan İlerleme Raporunda da yer almış olmakla birlikte, anılan raporda, çiftçilere doğrudan gelir desteği, çifti ve arazi kayıt sisteminde yapılmakta olan çalışmaların derinleştirilmesi gerektiği vurgulanmış, özellikle Türkiye'de önümüzdeki dönemde AB'nin Ortak Piyasa Düzenlemelerinin hayata geçirilmesi ve kırsal kalkınma stratejisi oluşturulması ihtiyacı üzerinde durulmuştur. Bitki ve hayvan sağlığı konusunda ise, Topluluğun bu konulardaki mevzuatının Türkiye tarafından üstlenilmesinin erken bir aşamada olduğu, çalışmaların kontrol ve denetleme sistemlerinin geliştirilmesi üzerinde yoğunlaştırılmasına ihtiyaç duyulduğu kaydedilmiştir.

4.4.TÜRKİYE’NİN AB’YE ÜYELİK SÜRECİNDE TARIMSAL ALANDA YAPMASI GEREKENLER

Türk tarımının OTP’ye uyumu, genel ekonomik ve sosyal yapı yanında tarım ile doğrudan ilgili olarak işletme yapısı, tarım ürünlerinin üretim ve tüketimleri, fiyat ve pazar politikaları, dış ticaret, tarıma dayalı sanayiler, rekabet politikası, teknoloji kullanımı, üretici ve tüketici refahı, sosyal, bölgesel ve mali politikalar, mevzuat ve kurumsal yapılar başta olmak üzere pek çok konuda etkili olacaktır.

Türkiye’nin adaylık sürecini en iyi şekilde değerlendirerek tarımsal yapısını geliştirecek ve güçlendirecek tedbirleri alması, reformları gerçekleştirmesi ve Türk tarımını rekabet ortamına hazırlanması gerekmektedir. Bunun için Türk tarımında yapılan yeniden yapılanma ve reform çalışmaları;

AB’de olduğu gibi tarımla ilgili kuruluşların bir çatı altında toplanarak kalıcı, etkin ve kapsamlı bir tarım politikasının tek elden belirlenerek uygulanması. Bu amaçla kurulan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşarı başkanlığında görev yapacak “Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu” 10 Aralık 1999 tarihi itibariyle göreve başlamıştır. Ayrıca, tarım sektöründeki yetki dağınıklığının giderilmesi amacıyla “Tarım Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı” ve “Tarım Çerçeve Yasası”, doğal kaynakların korunması ve etkin kullanımın sağlanması amacıyla “Toprak, Sulama ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü’nün Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” tasarısı hazırlanmıştır(www.tarim.gov.tr).

Tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun azaltılması. Kırsal alanda tarıma dayalı küçük ve orta ölçekli tesisler kurularak, tarımsal üretimden bir kısım çalışanın buraya kaydırılması suretiyle istihdam sağlanması amaçlanmaktadır.

Türkiye’nin AB’nde uygulanan benzer tarımsal destekleme sistemlerinin uygulanması. AB’nde son yıllarda gerçekleştirilen reformlar çerçevesinde tarımsal desteklemeler büyük oranda doğrudan gelir desteği esasına dayandırılmıştır. Türkiye’de, doğrudan gelir desteği ve çiftçi kayıt sistemi ile buna bağlı olarak Tarım Bilgi Sistemi oluşturulmuştur.

AB’ndeki Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu (FEOGA) benzeri bir fonun kurulması ve AB’nde olduğu gibi tüm desteklerin bu fondan yapılması. Tarım sektörünün desteklenmesine ve yönlendirilmesine yönelik finansman sağlanması için, AB’deki FEOGA benzeri bir “Tarım Fonu” oluşturulması planlanmaktadır.

AB’ndeki üretici birliklerine benzer yapıda üretici birliklerinin kurulması ve örgütlenmesi. Üretici birlikleri oluşturulması ve etkin bir yapıya kavuşturulmasına ilişkin “Tarımsal Üretici Birlikleri Yasa Tasarısı” hazırlanmıştır.

Tarımsal işletmelerin ekonomik olarak optimal büyüklüğe kavuşturulması. Tarımsal işletmelerin ekonomik olarak optimal büyüklüklerin belirlenmesi amacıyla proje kapsamında çalışmalar başlatılmıştır.

Hayvan ve bitki sağlığı şartlarının AB mevzuatında öngörülen seviyeye çıkarılması.

Gıda ve tarım ürünlerinin kalite ve standartlarının AB seviyesine yükseltilmesi. Türk Gıda Kodeksi çerçevesinde hazırlanan ürün kodeksleri, AB mevzuatına uygun olarak düzenlenmektedir.

Müdahale alımları yapacak olan kuruluşların belirlenmesi.

İç ve dış pazarlama hizmetlerinin geliştirilmesi.

Bilgi ve teknolojiye erişim ve teknoloji kullanımıyla verimliliğin arttırılmasına önem verilmesi.

AB içinde Ortak Tarım Politikasına uyum, Türkiye açısından son derece önemli yapısal değişiklikleri de beraberinde getirecektir. Ülkemiz adaylık sürecini çok iyi değerlendirerek, tarımsal yapısını geliştirecek ve güçlendirecek reformları yapacaktır. Böylece Türk tarımı verimliliğini arttırarak dünya piyasasındaki rekabet ortamına hazırlanacaktır.

SONUÇ

Türk toplumu, sağduyusuyla, Avrupa Birliği üyeliğine üçte ikiye varan oranlarda güçlü ve sürekli bir destek vermektedir. İnsanı esas alan bu ortak değerlerin tüm kurallarıyla ülkemizde yerleşmesi, bugün toplumumuz tarafından paylaşılan ve desteklenen bir hedeftir.

Geniş bir etki alanına sahip olması nedeniyle; ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal politikalarının önemli parçası olan tarım sektörü, sektörel yapısı gereği, zaman zaman devlet müdahalelerini zorunlu kılmaktadır. Bu müdahalelerin ülkelere göre, amaç ve araçları farklılık göstermekle birlikte, nihai hedef; üreticilere adil ve yeterli bir yaşam standardı sağlanmasının yanı sıra, tüketicilere uygun fiyatla yeterli ürün arzının garanti edilmesidir.

Avrupa Birliği'ne tam üye adayı olan Türkiye'nin, içinde bulunduğu bu yeni süreçte Kopenhag kriterleri temelinde kapsamlı uyum çalışmaları gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu çerçevede uyum sağlanması gereken pek çok ortak politika ve sistemin içerisinde AB'nin 1962 yılında oluşturduğu ve günümüze kadar çeşitli reformlarla değiştirdiği Ortak Tarım Politikası da bulunmaktadır.

AB'nin en eski ve kapsamlı ortak politikası olan Ortak Tarım Politikası, tarım alanında üye ülkelerin ekonomilerini ve politikalarını bütünleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Tarım sektörünün AB ekonomisinin %5'ine karşılık gelmesine rağmen, Birlik bütçesinin halen yarısının OTP' ye ayrılması, söz konusu politikanın önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Tarım Türkiye'nin adaylığın getirdiği yükümlülükler çerçevesinde yürütmesi gereken uyum çalışmalarının en önemli başlıklarından birini oluşturmaktadır. Ancak, işleyiş mekanizmaları, kurumsal yapı ve ekonomideki ağırlık açısından AB tarım sektörü ile Türk tarım sektörü son derece farklıdır. Bu yapısal farklılığın yanı sıra OTP' nin sürekli reformlara konu olan dinamik yapısı ve daha önce İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın tarım sektörlerine tanınan ayrıcalıklar ve geçiş süreçlerinin yeni genişleme sürecinde büyük olasılıkla aday ülkelere tanınmayacak olması, çalışmaları zorlaştıracak önemli hususlardır.

Türkiye’de tarımsal yapıdaki bozukluk nedeniyle tarım işletmelerinin büyük bir kısmında işletme sermayesi yetersiz, girdi kullanımı ve tarımsal teknoloji düzeyi düşüktür. Dolayısıyla tarımda verimlilik ve çiftçi gelirleri yetersizdir.

Türkiye’de uygulanan geleneksel tarım politikaları ile bu politikaları kullanan araçlar artık yeterli olmamaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin dünyadaki gelişmelere ayak uydurabilmesi için yeni tarım politikalarına yönelmesi gerekmektedir.

Türkiye’de tarımsal sektörün canlılığını sürdürebilmesi için devlet tarafından çiftçinin desteklenmesi gerekir. Devlet tarım ürünlerinin pazarlanması konusunda üreticiye yol gösterip, Pazar alanları oluşturulmasında öncülük etmelidir.

Bununla birlikte Türkiye’de yakın geçmişte başlatılan kapsamlı tarım reformu programı uyum açısından umut vericidir. Bu reform kapsamında Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu’nun oluşturulması, 39. Türkiye AB Ortaklık Konseyi kararı doğrultusunda ise Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi’nin kurulması son dönemde atılan önemli adımlardır.

Ayrıca, Dünya Bankası’nın Yapısal Uyum Kredisi çerçevesinde öngörülen ve IMF ile imzalanan standby anlaşması uyarınca da Türkiye’de tarım reformu çalışmaları hızlandırılmıştır. Söz konusu reform uyarınca fiyat desteği yerine düşük gelirli çiftçilere doğrudan gelir desteği sağlamaya yönelik program sürmektedir. Reformun öngördüğü bilgisayarlı veri tabanı sistemine de 2002 yılında geçilmiştir. Ayrıca yeni yürürlüğe giren "Hayvancılığın Desteklenmesi Kararnamesi" ile "Alternatif Ürün Projesi" diğer önemli girişimlerdir.

Türkiye’nin AB’ye uyum sürecinde önündeki en zorlu alanlardan biri olan tarım sektöründe çalışmalar, öncelikle bir uyum stratejisi gerektirmektedir. Bu süreçte bir kısmı uygulanmaya başlamış önemli projeleri kapsayan Tarım Reformu’nun, dinamik bir yapısı olan OTP’ye uyumun dikkate alınarak sürdürülmesi son derece önemlidir. Bu alanda gerçekleştirilecek çalışmalarda Türkiye’nin iç finansman kaynaklarını tek bir çerçevede bütünleştirmesi inkar edilemez bir yarar sağlayacaktır. Ancak, AB’nin de bu çalışmalar için Türkiye’ye teknik ve mali destek sağlaması son derece faydalı olacak ve uyum sürecini hızlandıracaktır.

Mevcut durumun iyileştirilmesi için yasal düzenlemeler dahil, bir dizi önlemin alınması yanında, dünya ve özellikle aday konumunda olduğumuz Avrupa Birliği ile uyum sağlayabilecek, tarım sektörünün yapısal sorunlarına çözüm getirebilecek, etkin alternatif politikaların ve bu politikalara destek olabilecek hukuksal altyapının oluşturulması amacıyla çalışmalar sürdürülmeli ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına uyum için şunlar yapılmalıdır;

Avrupa Birliğindeki Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu (FEOGA) benzeri bir fonun kurulması ve AB’nde olduğu gibi tüm desteklerin bu fondan yapılması gerekir. Tarım sektörünün desteklenmesine ve yönlendirilmesine yönelik finansman sağlanması için, Avrupa Birliğindeki FEOGA benzeri bir “Tarım Fonu” oluşturulmalıdır.

Tarım sektöründe istihdam edilen nüfusun azaltılması için; Kırsal alanda tarıma dayalı küçük ve orta ölçekli tesisler kurularak, tarımsal üretimden bir kısım çalışanın buraya kaydırılması suretiyle istihdam sağlanmalıdır.

Hayvan ve bitki sağlığı şartları Avrupa Birliği mevzuatında öngörülen seviyeye çıkarılmalıdır.

Gıda ve tarım ürünlerinin kalite ve standartlarının Avrupa Birliği seviyesine yükseltilmesi için; Türk Gıda Kodeksi çerçevesinde hazırlanan ürün kodeksleri, Avrupa Birliği mevzuatına uygun olarak düzenlenmelidir.

Müdahale alımları yapacak olan kuruluşların belirlenmelidir.

İç ve dış pazarlama hizmetlerinin geliştirilerek tarım ürünleri ihracatının arttırılmalıdır.

Bilgi ve teknolojiye erişim kolaylaştırılarak teknoloji kullanımıyla verimliliğin arttırılmasına önem verilmelidir.

Türkiye Avrupa Birliği üyeliğine tarihinde hiç bu kadar yaklaşmamıştır. Şimdi Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşme tarihini bir anlamda Türkiye'nin

göstereceği performans tayin edecektir. Bu açıdan önümüzdeki yıllar çok önemlidir. Dolayısıyla, bugün bulunduğumuz nokta, tarihi bir dönüm noktası niteliğindedir ve bütün Kamu kuruluş ve kurumlarının bu önemli noktanın bilincinde olarak ülkemizi elbirliğiyle Avrupa Birliği üyeliğine ulaştırmak için üzerine düşen görevleri yerine getirmesi önem arz etmektedir.

Avrupa Birliğinin ortak tarım politikası; bir yandan amaçlarına önemli ölçüde ulaşıırken, bir yandan da bazı istenmeyen sonuçlara yol açmıştır. Ancak Avrupa Birliği bu sorunları, zamanında belirlemeyi ve tarım politikasında gerekli değişikliği yapmasını da bilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği deneyimi göstermiştir ki tarım kesimindeki hedeflere ulaşmak için, en dengeli yaklaşım; “fiyat indirimleriyle üretim denetiminin bir arada uygulandığı” yaklaşımıdır.

Türkiye'nin tarım politikasına karar verenler; Avrupa Birliğinin bunca yıldır geçirdiği bu deneyimleri inceleyerek iyi değerlendirmeli, hem tarımsal politikalarımızın en etkin şekilde oluşturulması, hem de Türkiye'nin, gelecekte Avrupa Birliğine sağlıklı bir şekilde katılması bakımından gerekli dersleri almalıdırlar.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, Ali: AT İşletmeleriyle Bütünleşmede Teknolojinin Stratejik Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,1992

AKDEMİR, Şinasi ve Talat, ALEMDAR: Tarımsal Üretim Ekonomisi, Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Genel Yayını, No:83,Adana, 1996

AKMAN, Vedat: Avrupa Topluluğu ve Türkiye, Alfa Yayınları, Ankara,1999

ALTAN, Mehmet: Köylüler Ne Zaman Manşet Olur?, Zaman Kitap, İstanbul, Haziran 2001

ALAGÖZ, Aylin ve Leyla Tuna, YELTİN: Gümrük Birliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Türkiye'de İşlenmiş Tarım Ürünleri, İKV Yayını No: 142, Mayıs 1996

ATMACA, Reyhan: Türkiye'nin AB ile İlişkileri ve Serbest Ticaret Anlaşmaları Çerçevesinde İşlenmiş Tarım Ürünleri, İKV Dergisi, Sayı:141, Mayıs- Ağustos 1998

AYDOĞAN, Metin: Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz, Kum Saati Yayınları, Bursa,2002

BENLİ, Kaan: Avrupa Birliğinin Ortak Tarım Politikasına Küresel Bir Eleştiri İzmir, 2004

BiRAND, Mehmet Ali: Türkiye'nin Avrupa Macerası, Doğan Kitap, İstanbul, 2002

BULAÇ, Ali: Avrupa Birliği ve Türkiye, Zaman Yayınları, İstanbul, 2001

BOZKIR, Volkan: Türkiye ve Avrupa Birliğine Tam Üyelik Süreci, Dış İşleri Bakanlığı, Ankara, Nisan 2002

CEYHAN, Haluk: İşletmeler Yönünden Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği, İKV Yayınları, İstanbul,1999

ÇİMEN, Ahmet: Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri, Ankara,1996

DİNLER, Zeynel: Tarım Ekonomisi,5.Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul,2000

DURA, Cihan ve Hayriye, ATİK: Avrupa Birliği- Gümrük Birliği ve Türkiye, Nobel Yayınları, Ankara, 2003

EKEMAN, Ebru: 21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası, İKV Yayını, No:158, Eylül 1999

ERTUĞRUL, Cemil: Türkiye Avrupa Topluluğu İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticaretinde 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Sonrası Gelişmeler, T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara,1998

GÜRAN, Nevzat ve İsmail, AKTÜRK: Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, Tuğra Ofset, Ankara, 2001

İLKİN, Selim ve İlhan, TEKELİ: Türkiye ve Avrupa Topluluğu, Ümit Yayıncılık, Ankara,1993

KASNAKOĞLU, Haluk ve Erol, ÇAKMAK: Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye, TÜSİAD, İstanbul, Aralık 2001

KARLUK, S. Rıdvan: Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2002

KARLUK, S.Rıdvan: Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınevi, İstanbul,1999

KARLUK, S. Rıdvan: Avrupa Toplulukları ve Türkiye, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1990

KARLUK, S.Rıdvan: Uluslararası İktisat, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,2000

KAZGAN, Gülten: Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Aralık 2003

KILINÇ, Uğur: Türkiye Avrupa Topluluğu İlişkileri, TOBB Yayınları, Ankara,1990

KÖROĞLU, Semiha: Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar Dış İşleri Bakanlığı, Ankara, 2003

MANİSALI, Erol: Avrupa Çıkmazı, Otopsi Yayınları, Ankara, 2001

MANİSALI, Erol: Türkiye Avrupa İlişkileri, Çağdaş Yayınları, İstanbul,1998

ÖZEN, Çınar: Türkiye-AT, GB ve Tam Üyelik Süreci Üzerine Etkiler, Ceylan Kitapevi, Bursa, 2002

ÖNCEL, Mualla: Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Uyumlaştırması, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara,1998

PARASIZ, İlker ve Kamil, YILDIRIM: Uluslar arası Finansman, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1994

PAKSOY, Mustafa ve Sadettin, PAKSOY: Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği, Özdal Matbaacılık, Ankara, 2000

SEVİNÇ, Derya: Genişleme Sürecinde Türkiye'nin Avrupa Birliğindeki Geleceği, TÜSİAD, İstanbul, 2004

SEYİDOĞLU, Halil: Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama, 9. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 1993

SEYİDOĞLU, Halil: Uluslararası İktisat,13.Baskı, Kurtiş Matbaası, İstanbul,1999

ŞAHİN, Hüseyin:Türkiye Ekonomisi, Bursa,1998

TURAN, Zübeyir: 2000'li Yıllarda Avrupa Birliği ve Türkiye Entegrasyonu, Ayyıldız Yayınları, 2001

ULUDAĞ, Ramazan: Avrupa Topluluğu ve Türk Vergi Sisteminin Topluluk Modeline Uyumunu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, No: 1988/302, Ankara,2001

YÜKSELER, Zafer: Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirmesi, DPT, Ankara, Ağustos 2001

KURULUŞ YAYINLARI

AVRUPA BİRLİĞİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (ABGM): Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara, 2002

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ(AKTT):Gündem 2000: Genişleme–1999 Yılı Aday Ülkeler İlerleme Raporları, Ankara, 1999

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ(AKTT): 2000 Yılı Genişleme Stratejisi, Ankara, 2000

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ: Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi, İstanbul, 2000

DEVLET PLANLAMA YAYINLARI (DPT): Türkiye-AT İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticaretinde 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Sonrası Gelişmeler, DPT Yayınları, Mayıs 1999

DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI (DTM): Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara, 1999

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (DİE):Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara,2002

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (DİE):2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, Yayın no: 2898, Ankara, Temmuz 2004

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (DİE): Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara,2004

GÜMRÜK KONTROLÖRLERİ DERNEĞİ: Araştırmalar–1, Yayın No:2, Ankara, 1997

EUROPEAN COMMISSION(EC): 27th Financial Report (Concerning the EAGGF Guarantee Section, 1997 Financial Year),1998

FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS (FAO):Possible Future Developments in World Foods, Nutrition and Agriculture, Interim Report, 2000

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI: Sayılarla Türkiye ve AB İlişkileri, Ankara, 2003

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI(İKV):Ankara Anlaşması ve Katma Protokol Metinleri ve Ekleri, Ankara, 2000

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI BÜLTENİ: Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri, Ankara, 2001

İSTANBUL TİCARET ODASI(İTO):Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma, İstanbul,2002

T.C. TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI (TKB):Tarımsal Göstergeler, Ankara,2002

T.C. TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI (TKB):Birinci Tarım Şurası Sonuç Raporu, Ankara, Kasım 1997

T.C. TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI (TKB):Tarımda Gelişim ve Değişmeler, Ankara, 2002

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB):Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği Yayınları, Gümrük Birliğine Doğru Paneli, İstanbul,1995

YABANCI SERMAYE DERNEĞİ (YASED):AET ile Bütünleşmede Yabancı Sermaye ve Yatırımlarının Rolü, Yayın No:34, İstanbul,1989

DERGİ VE GAZETELER

DEMİR, Osman: Gümrük Birliği'nin İki Yılı, Dış Ticaret Dergisi, Sayı:11, Yıl:3, Ekim 1998

ERDOĞAN, Mustafa: Avrupa İzlenimleri, Tercüman,8 Nisan 2004

FONTAİNE, Pascal: Avrupa Birliği'nin Tarihçesi, Gelenek Dergisi, Sayı: 75, On Derste Avrupa, Mart 2003

GEZGİN, Meral Eriş: Önümüzdeki İki Yılın AB İle Birlikte Değerlendirilmesi Sürecin Ayrılmaz Bir Parçasıdır, İşveren Dergisi, Ocak 2003

GÖNENSİN, Okay: Vatan Gazetesi, 03.05.2004

GÜNEŞ, Hurşit: Avrupa Birliğine Üyelik Yeni Ülkelere Ne Getirecek?, Ekometre Gazetesi, 14 Nisan 2004

KÜÇÜKAHMETOĞLU, Osman: Türkiye - AB Gümrük Birliği'nin İktisadi Etkileri, İktisat Dergisi, Sayı:408, Aralık 2000

KARAKAŞ, Ercan: Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkilerindeki Gelişmeler ve AB ile Dış Ticaretimiz, Hürriyet, 14 Şubat 2004, Cumartesi

MORGİL, Orhan: Ekonomik Açıdan Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliğinin İşleyişi, İşveren Dergisi, Ocak,2003

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB):Tarım Operasyonu Kapak Konusu Üzerine Çeşitli Makaleler, Ekonomik Forum Dergisi, Sayı 2, Şubat 2000

UYAR, Süleyman: Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, DTM Dış Ticaret Dergisi Sayı: 20 Ocak 2001

PİRLER, Bülent: Türkiye-AB İlişkilerinde Son Durum, İşveren dergisi, Ocak 2003 Sayısı, Ankara

YILDIRIM, Ali Ekber: Avrupa Birliği'nde Tarımsal Destekleme, Dünya Gazetesi, 06.07.2000

İNTERNET ADRESLERİ

Arama Motoru

[http:// www .google.com.tr](http://www.google.com.tr)

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği

[http:// www.abgs.gov.tr](http://www.abgs.gov.tr)

Avrupa Komisyonu Tarım Genel Müdürlüğü

http://europa.eu.int/comm/agriculture/index_en.htm

AB Tarım İstatistikleri

http://europa.eu.int/comm/dg06/agrista/index_en.htm

Devlet Planlama Teşkilatı

<http://www.dpt.org.tr>

Devlet İstatistik Enstitüsü

<http://www.die.org.tr>

Dünya Ticaret Örgütü:

<http://www.wto.org>

Dış Ticaret Müsteşarlığı

[www. dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2001/gumruk.htm](http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/OCAK2001/gumruk.htm)

[www. dtm.gov.tr/ab/absayfasi/ortktar.htm](http://www.dtm.gov.tr/ab/absayfasi/ortktar.htm)

[www. dtm.gov.tr/ab/ankand.htm](http://www.dtm.gov.tr/ab/ankand.htm)

ergunalm@dtm.gov.tr

İzmir Ziraat Odası

<http://www.izto.org.tr>

Resmi Gazete

<http://www.rega.gov.tr>

Ortak Tarım Politikasının Finansmanı

http://europa.eu.int/dg06/fin/index_en.htm

Tarımla İlgili Faydalı Bağlantılar

http://europa.eu.int/comm/dg06/use/index_en.htm

TC Tarım ve Köyşleri Bakanlığı

<http://www.tarim.gov.tr>

www.basakekonomi.com.tr

guras@milliyet.com.tr

www.ntvcmbce.com.tr